

**KUOPION SEUDUN
KULTTUURIYMPÄRISTÖ
SEUTUKUNNAN VAHVUUDEKSI**

**KULTTUURIYMPÄRISTÖSELVITYS
KUOPION SEUDUN MAAKUNTAKAAVAA
VARTEN**

LUONNOS 1.4.2005

Pohjois-Savon liitto 2005
KULTTUURIYMPÄRISTÖ VOIMAVARAKSI

Ehdotus Kuopion seudun maakuntakaavan kulttuuriympäristön
valtakunnallisista ja maakunnallisista kohteista

SISÄLLYSLUETTELO

sivu

1. Johdanto, Paula Qvick	2
2. Kulttuuriympäristö kaavoituksessa, Martti Salminen	3
3. Kulttuuriympäristöstä, Kirsi Moisander	6
4. Palapelin palasia, Helena Riekki	7
5. Kuopion seudun esihistorialliset muinaisjäännökset, Jouko Aroaho	9
6. Kuopion seudun kulttuuriympäristö, Tapio Laaksonen	10
7. Kuopion seudun valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittävä kulttuuriympäristö, Merja Marin	11
8. Kohdeluettelo kunnittain	
Kuopio	15
Karttula	87
Maaninka	101
Siilinjärvi	115
Vehmersalmi	127
LIITE 1	
Kuopion seudun historiakohteita, teemaluettelo	135

JOHDANTO

Paula Qvick, suunnittelupäällikkö

Kulttuuriympäristö edustaa ihmisen luoman ympäristön ajallisia, tyyllisiä ja maisemallisia kerrostumia. Ne kertovat kunkin ajan arvoista tuleville sukupolville. Luomme itse myös omilla toimillamme joka päivä uutta ympäristöä, tuleeko siitä tulevaisuuden sukupolvien arvostamaa, riippuu meistä ja arvomaailmastamme. Perusta tulevaisuudelle luodaan menneisyytemme arvostamisella ja sen ymmärtämisellä.

Kuopion seudulla eli Kuopion kaupungin, Siilinjärven, Vehmersalmen, Maaningan ja Karttulan kuntien alueella on asuttu tiettävästi jo 10 500 vuotta sitten. Siilinjärven Pöljän löytöjen perusteella on saanut nimensä kivikauden Pöljän ja Jysmän keramiikka, 3100-1900 eKr, Kallaveden Luukonsaaresta löydetty keramiikka on antanut nimensä pronssikauden keramiikalle, 900eKr-300jKr.

Noin 500 vuoden ajan ihminen on muokannut Kuopion seudun maisemaa voimakkaammin, ensin kaskeamalla ja 1800-luvulla peltoviljelyn voimalla. 1800-luvulla syntyi myös teollista toimintaa erityisesti Karttulan Syväniemen kylään, sahasta järvimalmin jalostamiseen ruukissa ja myöhemmin rullatehtaaseen. Saimaan kanavan rakentamisen myötä 1850-luvulla yhteydet Pietarin markkinoille saivat aikaan niin teollista kuin kaupallista toimeliaisuutta. Hallmanien ja Saastamoisten teollisuus- ja kauppiassukujen vaikutus tuntui Kuopion seudun elämässä pitkälle 1900-luvulle. Vesistön rooli on muuttunut historian kuluessa, ensin kulkemisen ja tavaran kuljettamisen mahdollistavasta pääväylästä tieliikenteen aikana esteeksi, jonka ylittäminen on vaatinut useita siltoja. Vesistön merkitys ihmisen arvioidessa asuinpaikkansa suotuisuutta ei ole kadonnut, niin nykykuopiolainenkin kuin 8 000 – 10 000 vuotta sitten täällä asunut esi-isämme ovat siitä harvinaisen yhtä mieltä. Rannalle, omaan rauhaan ja palvelujen lähelle. Elämisen reviiiri on supistunut metsästyksen vaatimasta laajasta alueesta ict- ja hyvinvointiammattilaisen asuin-, työ- ja huviympäristöön, joka voi sijaita keskusta-Savilahtilinjalla. Esi-isämme oli todennäköisesti idän vaikutuspiirissä, nykyajan toimija on maailmanlaajuisessa verkossa.

Tämä julkaisu, Kuopion seudun kulttuuriympäristö seutukunnan vahvuudeksi, on ehdotus Kuopion seudun valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittävistä kohteista ja alueista Kuopion seudun maakuntakaavaa varten. Pohjois-Savon liiton toiveena on, että aineisto palvelisi maankäytön suunnittelijoiden lisäksi myös seudun matkailutoimen edustajia, museoita, kotiseutuyhdistyksiä, kouluja ja muita aiheesta kiinnostuneita tahoja tietolähteenä. Jokainen kohde ja alue ei ole pelkästään suojelukohde, vaan ne voivat palvella seutua niin imagon muodostamisessa ja nähtävyyksarvoina seudun asukkaiden ja matkailijoiden näkökulmasta, mikäli niiden arvo säilytetään tarvittavan tutkimuksen, hoidon ja tiedonvälityksen avulla.

Museovirasto on arvottanut valtakunnallisesti merkittävät rakennusperintökohteet vuonna 1993 julkaistuun Rakennettu kulttuuriympäristö. Museovirasto on uusimassa paraikaa valtakunnallisesti merkittävien kohteiden luetteloa. Maakunnalliset kohteet on valittu olemassa olevien, pääosin 1990-luvulla suoritettujen kunnallisten inventointien perusteella. Useimmat inventoinnit päättyvät 1950-luvulla rakennettuihin kohteisiin. Seudun muinaismuistoinventoinnit olivat niin riittämättömät, joten päädyttiin niiden tarkentamiseen erityisesti niiltä alueilta, joihin maakuntakaavan puitteissa oli odotettavissa maankäyttöpaineita, rakentamisesta soranottoon.

KULTTUURIYMPÄRISTÖ KAAVOITUKSESSA

Martti Salminen, maankäyttöpäällikkö

Rakennuslain kokonaisuudistuksen myötä kulttuuriympäristön säilyttämisen ja kehittämisen painoarvo kaavoituksessa on kohonnut huomattavasti. Kaavan laatimista edeltävien inventointien ja selvitysten vaatimustaso on noussut ja niiden riittävydestä on tullut uudella tavalla kaavan hyväksymisen ehto. Vastaavasti eritasoisten kaavojen sisältövaatimukset ovat tiukentuneet myös kulttuuriympäristön esittämisen suhteen.

Uutena ohjaustekijänä on alueidenkäytön suunnittelujärjestelmään lisätty "Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet", joiden ohjaus kulkee kattavasti läpi koko kaavajärjestelmän ja ulottuu vielä julkisten viranomaisten toteuttamistoimiin asti.

"Kansallisen kaupunkipuiston" perustamisen säännökset on myös lisätty maankäyttö- ja rakennuslakiin laajempien yhtenäisten kaupunkikulttuurikonaisuuksien hallitsemiseksi kaavoituksellisten keinojen ohella.

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet

Tavoitteiden ensisijaisena tarkoituksena on varmistaa valtakunnallisesti merkittävien asioiden huomioon ottaminen maakuntien ja kuntien kaavoituksessa sekä valtion viranomaisten toiminnassa. Tavoitteet antavat kaavoituksen ennako-ohjaukselle sisällöllisen perustan valtakunnallisesti merkittävässä alueidenkäytön kysymyksissä.

Kulttuuriperintöön liittyvät valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet :

Alueidenkäytöllä edistetään kansallisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön sekä niiden alueellisesti vaihtelevan luonteen säilymistä.

Alueidenkäytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuri- ja luonnonperinnön arvot säilyvät.

Alueidenkäytössä on otettava huomioon kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevat kansainvälisten sopimusten velvoitteet sekä valtioneuvoston päätökset. Lisäksi viranomaisten laatimat valtakunnalliset inventoinnit otetaan huomioon alueidenkäytön suunnittelun lähtökohdina.

Maakuntakaavoituksessa on osoitettava valtakunnallisesti merkittävät maisema- ja kulttuuriperintöalueet ja -kohteet. Valtakunnallisesti arvokkailla kohteilla ja alueilla on alueidenkäytön sovelluttava niiden historialliseen kehitykseen.

Kaavojen sisältövaatimukset

Maankäyttö- ja rakennuslain 5§:n mukaan alueiden käytön suunnittelun tavoitteena on vuorovaikutteiseen suunnitteluun ja riittävään vaikutusten arviointiin perustuen edistää mm. rakennetun ympäristön kauneutta ja kulttuuriarvojen vaalimista. Näitä tavoitteita toteuttavista kaavojen sisältövaatimuksista säädetään kunkin kaavamudon osalta seuraavasti:

Maakuntakaavaa laadittaessa on valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet otettava huomioon siten kuin siitä edellä säädetään. Kaavaa laadittaessa on kiinnitettävä huomiota maakunnan oloista johtuviin erityisiin tarpeisiin. Kaava on mahdollisuuksien mukaan yhteen sovitettava maa-kunta-alueeseen rajoittuvien alueiden maakuntakaavoituksen kanssa.

Kaavaa laadittaessa on kiinnitettävä erityisesti huomiota maiseman, luonnonarvojen ja kulttuuri-perinnön vaalimiseen.

Mainitut seikat on selvitettävä ja otettava huomioon siinä määrin kuin maakuntakaavan tehtävä yleispiirteisenä kaavana edellyttää.

Jos jotakin aluetta on maiseman, luonnonarvojen, rakennetun ympäristön, kulttuurihistoriallisten arvojen tai muiden erityisten ympäristöarvojen vuoksi suojeltava, maakuntakaavassa voidaan antaa sitä koskevia tarpeellisia määräyksiä (suojelumääräykset).

Yleiskaavan tarkoituksena on kunnan tai sen osan yhdyskuntarakenteen ja maankäytön yleispiirteinen ohjaaminen sekä toimintojen yhteen sovittaminen.

Yleiskaavaa laadittaessa on maakuntakaava otettava huomioon siten kuin siitä edellä säädetään sekä otettava huomioon rakennetun ympäristön, maiseman ja luonnonarvojen vaaliminen.

Nämä seikat on selvitettävä ja otettava huomioon siinä määrin kuin laadittavan yleiskaavan ohjaustavoite ja tarkkuus sitä edellyttävät.

Jos jotakin aluetta tai rakennusta on maiseman, luonnonarvojen, rakennetun ympäristön, kulttuurihistoriallisten arvojen tai muiden erityisten ympäristöarvojen vuoksi suojeltava, yleiskaavassa voidaan antaa sitä koskevia tarpeellisia määräyksiä (suojelumääräykset).

Asemakaavan tarkoituksena on osoittaa tarpeelliset alueet eri tarkoituksia varten ja ohjata rakentamista ja muuta maankäyttöä paikallisten olosuhteiden, kaupunki- ja maisemakuvan, hyvän rakentamistavan, olemassa olevan rakennuskannan käytön edistämisen ja kaavan muun ohjaustavoitteen edellyttämällä tavalla.

Asemakaavaa laadittaessa on maakuntakaava ja oikeusvaikutteinen yleiskaava otettava huomioon siten kuin siitä edellä säädetään.

Asemakaava on laadittava siten, että luodaan edellytykset terveelliselle, turvalliselle ja viihtyisälle elinympäristölle, palvelujen alueelliselle saatavuudelle ja liikenteen järjestämiselle. Rakennettua ympäristöä ja luonnonympäristöä tulee vaalia eikä niihin liittyviä erityisiä arvoja saa hävittää.

Jos jotakin aluetta tai rakennusta on maiseman, luonnonarvojen, rakennetun ympäristön, kulttuurihistoriallisten arvojen tai muiden erityisten ympäristöarvojen vuoksi suojeltava, asemakaavassa voidaan antaa sitä koskevia tarpeellisia määräyksiä (suojelumääräykset).

Kansallinen kaupunkipuisto

Uutena muotona kulttuuriympäristön säilyttämiseksi on lakiin lisätty vielä säädökset "Kansallisen kaupunkipuiston" perustamisesta.

Kaupunkimaiseen ympäristöön kuuluvan alueen kulttuuri- tai luonnonmaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden tai siihen liittyvien kaupunkikuvallisten, sosiaalisten, virkistysellisten tai muiden erityisten arvojen säilyttämiseksi ja hoitamiseksi voidaan perustaa kansallinen kaupunkipuisto.

Kansallisen kaupunkipuiston perustamispäätökseen voidaan kunnan suostumuksella ottaa alueen olennaisten arvojen säilyttämiseksi tarpeellisia määräyksiä. Muut alueen hoidon ja käytön kannalta tarpeelliset määräykset annetaan hoito- ja käyttösuunnitelmassa, jonka kunta laatii yhdessä alueellisen ympäristökeskuksen kanssa.

Kaavamerkinnit

Maankäyttö- ja rakennuslain pohjalta annetussa ympäristöministeriön kaavamerkintäpäättöksessä on esitetty käytettäväksi seuraavia merkintöjä:

Maakuntakaava

- kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta tärkeä alue
- UNESCO:n maailmanperintökohde
- kansallinen kaupunkipuisto
- muinaismuistoalue tai -kohde
- rakennussuojelualue tai -kohde

Yleiskaava

- ympäristö- tai maisemavaurion korjaustarve
- maisemallisesti arvokas alue
- kaupunki- tai kyläkuvallisesti arvokas alue
- alue, jolla on säilytettävä ympäristöarvoja
- UNESCO:n maailmanperintökohde
- kansallinen kaupunkipuisto
- muinaismuistoalue tai -kohde
- rakennuslainsäädännön nojalla suojeltava alue tai kohde
- rakennussuojelulain nojalla suojeltu alue

Asemakaava

- kulttuuritoimintaa palvelevien rakennusten korttelialue
- museorakennusten korttelialue
- muinaismuistoalue tai -kohde
- rakennussuojelualue tai -kohde
- maisemallisesti arvokas peltotalue
- rakennussuojelulain nojalla suojeltu rakennus
- UNESCO:n maailmanperintökohde
- kansallinen kaupunkipuisto
- kaupunki- tai kyläkuvallisesti tärkeä alue tai alueen osa
- maisemallisesti arvokas alue

KULTTUURIYMPÄRISTÖSTÄ

Kirsi Moisander, viestintäpäällikkö

Kulttuuriympäristö –käsite kattaa muinaisjännökset, kulttuuri- ja perinnemaisemat sekä rakennetun ympäristön. Kulttuuriympäristö syntyy ihmisen kosketuksesta luontoon, eli luonto on antanut edellytykset, joita ihminen on muokannut. Silloin, kun kulttuurimaisemaan liittyy keskeisenä tekijänä näkyvä asutus, talo tai kylä, on kyseessä asutusmaisema. Kaupunkien kulttuuriympäristön visuaalista ilmentymää kutsutaan yleensä kaupunkikuvaksi, kun taas maaseudulla se on maaseutumaisema tai maalaismaisema. Tämä kuvaakin hyvin sitä eroa mikä kaupungin ja maaseudun välillä kulttuurimaisemalla on. Kaupungin kulttuuriympäristö on tarkemmin rajautunut ja tiiviimpi, maaseudulla se taas liittyy laajempaan maisemalliseen kokonaisuuteen.

Pohjois-Savon kulttuuriympäristölle on ollut ominaista talojen ja asutuksen sijoittuminen järvien rannoille tai mäkien ja selänteiden rinteille tai laelle. Asutus on levittäytynyt suhteellisen tasaisesti koko maakunnan alueelle. Alueellemme tyypillinen kaskitalous on myös ollut edistämässä hajaista asutuksen sijoittumista. Kaskeaminen jättikin yhä näkyvät jäljet maaseutumme kuvaan lehtipuuvallaisuutena. Vanhat kuusikot ovat myös edelleen esimerkkeinä hyljätylle kaskimaalle syntyneistä metsistä. Laidunmaiden muuttuminen lepikoiksi tuo esiin karjan merkityksen maiseman avaajina.

Merkittävä maaseudun maisemaan vaikuttava tekijä ovat pellot. Pellolla seisovat yksittäiset säästetyt puut, kauniit puukujanteet peltojen keskellä, peltoon rajautuvat metsänreunat sekä pienet metsäsaarekkeet peltojen keskellä ovat luoneet mieliimme käsityksen maaseudun olemuksesta.

Teollisuuden rakennukset sijoitettiin yleensä vesiväylien ääreen. Nämä olivatkin muodostamassa uutta alkua tiiviimmän kaupunkimaiseman asutuksen syntyyn myös maaseudulle. Kaupungit ovat Suomessa vielä suhteellisen nuoria. Kuopion kaupunki perustettiin 1600-luvulla ja muodostui alussa kirkon, pappilan, käräjätuvan, torin ja kahdeksan pienen korttelin kokonaisuudesta. 1700-luvulla Kuopion asemakaavaa ryhdyttiin toteuttamaan. Kaupunkien rakentamiseen ja kaupunkikuvan muodostumiseen ovatkin vaikuttaneet voimakkaasti kaupunkisuunnittelijat ja eri aikoina vallalla olleet kaupunki-ihanteet. Tunnetut suunnittelijat suunnittelivat kaupunkeja ja niiden rakennuksia sekä maalaiskuntien kirkkoja ja pappiloita, joista paikalliset asukkaat ottivat mallia kotiensa rakentamiseen. Nykykaupungit ja maaseutukunnat ovat yhä tarkemman ja huolellisemman suunnittelun kohteina. Näiden suunnittelijoiden kaupunkikuvaa täydentävien ja maalaiskuntia muuttavien suunnitelmien tuloksena elävät tämän päivän lapset ja nuoret sitä lapsuuttaan, jota he neljänkymmenen vuoden päästä muistelevat onnellisen lapsuuden maisemana. Tämän päivän kulttuuriympäristö myös muokkaa heidän käsitystään kauniista ja sopusointuisesta.

Me rakennamme uutta kulttuuriympäristöä jokaisella päätöksellä, jolla vaikutamme elinympäristöömme. Päätösten ja ratkaisujen taustalla ovat aikakausiemme ihanteet ja elämisen muodot, joiden tuloksena olemme synnyttäneet sekä hyvää ja laadukasta että myös lyhytaikaista kaupunki- ja kylämaisemaa. Kulttuuriympäristön monimuotoisuus luo maisemallista rikkautta mutta tuo samalla suunnittelijoille ja päättäjiille erityisen suuren vastuun tulevaisuudesta. Kulttuuriympäristö on meidän jokaisen omaa, yhteistä kaupunkikuvaa tai maaseutumaisemaa. Jokaisen meidän henkilökohtainen historia rakentuu niistä kulttuuriympäristön elementeistä, joita ympärillämme on. Miten ja mitä siirämme kulttuuristamme lapsillemme?

Kulttuurimaisema on yksi keskeinen tekijä identiteetin ja omanarvon tunteen synnyttämisessä. Mitä on olla kuopiolainen, siilinjärveläinen tai karttulalainen? Mielikuvan kotiseudusta luovat ympäristöt ja ihmiset. Maiseman liian nopea muutos aiheuttaa tyytymättömyyttä ja juurettomuuden tunnetta. Hyvällä kulttuuriympäristön hoidolla voidaan edistää viihtyvyyttä ja kotiseutuun sitoutumista myös uusien paikkakunnalle muuttaneiden parissa. Oma perinnettään arvostava arvostetaan. Rikas, monipuolinen ja perinteikäs kulttuuriympäristö voi olla luovuuden, uudistumisen ja kehityksen maaperä, jossa mahdollisuudet hyvän, tuloksekkaan ja turvallisen tulevaisuuden rakentamiseen ovat olemassa.

PALAPELIN PALASIA

Helena Riekkö, intendentti

Jos Pohjois-Savon maakuntakaavaan sisältyvistä rakennetun kulttuuriympäristön kohteista ja alueista koottaisiin palapeli, nähtäisiin yhdellä silmäyksellä, mitkä kohteet edustavat ja tekevät aluetamme tunnetuksi kunnan ja maakunnan rajojen ulkopuolella. Samalla voitaisiin helposti nähdä, puuttuuko palapelistä palasia tai onko siinä palasia, jotka eivät siihen kuulu.

Maakuntakaavaan sisältyvät valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittävät kohteet muodostavat alueen historian ja kulttuuriympäristön luonteenomaisimmista piirteistä kertovan kokonaisuuden, josta pitäisi löytyä rakennetun kulttuuriympäristön keskeisimmät avainasiat. Valitut kohteet ovat avaamassa näiden seutujen historiaa niin meille täällä asuville ja tänne muualta tuleville kuin seuraavillekin sukupolville. Ne ovat osa maakunnan identiteettiä ja kulttuurista vahvuutta.

Kolmenkymmenen vuoden takaisesta rakennussuojelun maailmasta, jossa vain Engel ja empire olivat riittäviä taikasanoja säilyttämään rakennuksia, on rakennussuojelu laajentunut käsittämään useammanlaisia ympäristöjä, mutta edelleenkin on rakennuksen arkkitehtoninen ulkoasu, sen linjakuus ja kunto ratkaisevia. Historia jää edelleen toiseksi.

Rakennettua kulttuuriympäristöä arvioidaan edelleen pitkälti vain arkkitehtonisten ja kaupunkikuvallisten tai maisemallisten ansioiden ja joskus myös henkilöhistoriallisten merkitysten perusteella. Lähes tyystin vaille huomiota jää usein edelleenkin rakennuksen historiallinen painoarvo. Rakennuksen aikoinaan tärkeä toiminnallinen tarkoitus ja merkitys alueen historian avainkohteena mitätöidään kuitaamalla rakennus huonokuntoiseksi tai täysin muutetuksi ikään kuin rakennuksen historia ja merkitys siitä vähenisivät.

Yritystoiminnan puolella alueen vanhin rakennus, koko paikan avainrakennus saa väistyä modernien betoni- ja lasilaatikoiden tieltä. Kuitenkin vanha rakennus olisi se, joka osoittaisi alueen käytön pitkät, ehkä jo satavuotiset juuret ja toisi muutoin yhteen muottiin valettuun ympäristöön moni-ilmeisyyttä ja vaihtelua. Meillä on myös lukuisia esimerkkejä, joissa savupiipputeollisuus on otettu liiankin kirjaimellisesti, niin että monista tehtaista on säilytetty vain savupiippu ikään kuin näin aikaan saatu muistomerkki korvaisi rakennuksen ja olisi rakennussuojelua. Varsinaisen rakennuksen käyttömahdollisuuksia ei ole haluttu nähdä.

Samantyyppisiä avainrakennuksia voivat olla myös vaikkapa pappiloiden torpat, jotka myös saavat mennä pinnaltaan rapistuneina tai yhteen muottiin valettuun uuteen ympäristöön sopimattomina. Lisäksi vanhoille haja-asutusalueille kaavoitetuilla uusilla asuinalueilla tällaisia paikan juuret osoittavia rakennuksia saattavat olla vaikkapa jälleenrakennuskauden 1½ -kerroksiset omakotitalot. Kuitenkin takavuosina tavanomaisina puretut jälleenrakennuskauden talotkin kertoisivat ympäristössä asutun jo viisikymmentä vuotta ja torpat satakin vuotta, sen sijaan että täysin uusi ympäristö näyttää juurettomalta, vasta tänään rakennetulta.

Purkamisinnossa unohdetaan myös talot aikoinaan rakentaneet. Purkutalojenkin hirret on joku veistänyt ja tiilet on joku lyönyt, laudatkin on joku sahannut ja naulat naulannut, maalit keittänyt ja maalannut, laastin sekoittanut ja muurannut, tehnyt ovet ja ikkunat. He ovat olleet tämän alueen, näiden seutujen ammattimiehiä. Montakohan hirsitaloa onkaan 1900-luvun jälkipuoliskon taloudellisen nousun huumassa sirklattu polttopuiksi. Sama meno on jatkunut 2000-luvulla, ainakin jos on uskomisen Kuopion torin eteläreunalla talvella 2002 purettujen puutalojen ulkoseinään merkittyä matkapuhelinnumeroa ja tekstiä: polttopuita.

Avainrakennusten säilyttäminen ei ole jotakin toisaalla "ei meillä ole mitään arvokasta" olevaa, vaan tässä ja nyt sitä, mitä meillä on, meidän historiaamme, meidän vaiheistamme kertovaa. Meistä jokainen voi omalla asenteellaan vaikuttaa siihen, että rakennetun ympäristön eri ajoilta peräisin olevat rakennukset säilyvät elinympäristöämme rikastamassa, että palapelin palaset ovat tallessa.

KUOPION SEUDUN ESIHISTORIALLISET MUINAISJÄÄNNÖKSET

Jouko Aroaho, museonjohtaja

Kuopion seudulla tunnetaan yhteensä 118 esihistoriallista kiinteätä muinaisjäännöstä – Karttula 17, Kuopio 33, Maaninka 28, Siilinjärvi 25 ja Vehmersalmi 15 kohdetta. Kaksikolmasosaa niistä on pyyntikauden (useimmat kivikauden 8600-1500 eKr.) asuinpaikkoja, ja loput ovat kivistä kasattuja lapinraunioita yhtä kuppikiveä lukuun ottamatta. Lapinrauniot ovat ajaltaan varhaismetallikautisia (n. 1500 eKr. – 300 jKr.). Lähes vuosittain löytyy lisää kohteita, ja ajan tasalla olevat tiedot niistä ovat saatavissa Museovirastosta sekä maakuntamuseosta.

Arkeologisia kaivaustutkimuksia on tehty 12 kohteessa ja koekaivauksia 13 kohteessa. Tutkimustuloksia on siis vielä suhteellisen vähän. Etenkin koekaivausten tavoitteena on ollut usein maankäyttöhankkeiden kiirehtimänä muinaisjäännöksen luonteen selvittäminen, alueen rajaaminen tai jo liikuteltujen kulttuurikerrosten tarkistaminen kaivamalla.

Museoviraston valtakunnallisesti merkittävien muinaisjäännösten luetteloon (205 kohdetta) seudulta on otettu pelkästään lapinrauniokohteita, jotka ovat Sisä-Suomen järviolueelle tyypillisiä muinaisjäännöksiä. Kuopion Kuusikkolahdenniemen, Kotkatniemen ja Hukkasen raunioiden lisäksi Vehmersalmen Korkea-Varpasen ja Lamminniemen rauniot sekä Maaningan Metelinkallion rauniot ovat luettelossa mainittuina valtakunnallisesti merkittäviä. Pysyvästi suojeltuja, merkittäviä kohteita on kyllä huomattavasti enemmänkin, ja Museovirasto ottaa asemakaavaa laadittaessa kunkin muinaisjäännöksen kohdalla erikseen kantaa kohteen säilyttämiskysymykseen.

Kuopion seudun muinaisjäännösten joukossa on nykyisten tietojen valossa useita tutkimuksen kannalta, kulttuurimaisemaltaan tai harvinaisuutensa perusteella arvokkaita kohteita. Niiden säilymisen sekä edelleen kunnostuksen ja hoidon edellytysten turvaaminen on seutukaavoituksessa keskeinen kysymys.

Tutkimus- ja nähtävyyden kohteina tärkeitä ovat yleensä kaikki varhaismetallikautiset lapinrauniot ja lapinraunioryhmät, joita tunnetaan pääjärviemme rannoilta. Näitä kohteita on yleensä parikymmentä. Esihistoriallisista asuinpaikoista merkittävimpiä ovat maa-aineksen liikuttelulta säästyneet ja maisemallisesti edustavat kohteet. Vähän tunnettujen, poikkeuksellisen varhaisten asuinpaikojen (Siilinjärvi Limalahti Itä) merkitys lienee myös tavallista suurempi.

Toinen huomioitava ryhmä ovat jo tutkimushistoriallisestikin merkittävät ja yleisesti tunnetut kohteet. Kuopion Luukonsaaren, Siilinjärven Pöljän ja Vehmersalmen Roikanmäen asuinpaikat ovat kuuluisia. Luukonsaaren ja Pöljän löytöjen mukaan nimetyt keramiikkatyylit ovat käsitteinä vakiintuneet myös kansainvälisiin arkeologisiin tutkimusjulkaisuihin.

Kolmas muinaisjäännöksen merkitystä lisäävä tekijä on kohteen tärkeä suhde toisiin muinaisjäännöksiin ja asema osana tavallista laajempaa muinaisjäännösalueetta. Esimerkiksi Kuopion Syrjäsaaren sekä Tuusniemen Tuusjärven kylän alueelta tunnetaan monia eri-ikäisiä kivikauden asuinpaikkoja, joiden mukaan hahmottuu käsitys muinaisesta asutuskuvasta ja sen muutoksesta. Siilinjärven Pöljällä on toinen samantapainen muinaisjäännösalue.

Maakunnallista ja seudullista merkittävyyttä monilla maankäytön ainakin osittain tuhoamalla, löydöiltään vähäisillä asuinpaikoilla ei ole. Lain suojaamina muinaisjäännöksinä niiden huomioiminen on yleis- ja asemakaavoituksen tehtävä.

KUOPION SEUDUN KULTTUURIYMPÄRISTÖ

Tapio Laaksonen, intendentti

Kuopion maakuntakaavan alue kuuluu maisemamaakuntajaottelussa kokonaisuudessaan Itäiseen Järvi-Suomeen, jonka maiseman rikkaus on vesistöt. Maasto on yksityiskohdissaan vaihtelevaa. Metsistä tavallisimpia ovat mustikkatyyppin kuusikot ja soita on vähän.

Maisemassa yhdistyvät alueen luonto ja ihmisen vaikutus maisemaan. Luonnon- ja kulttuurimaisemiin maisemat jaetaan yleensä sen mukaan, ovatko luonnon vai ihmisen toiminnan tuloksena syntyneet elementit hallitsevia. Kuopion seudun luonnonmaisema alkoi muuttua inhimillisen toiminnan myötä merkittävästi 1500-luvun alusta alkaen, jolloin alkoi havupuumetsien kaskeaminen. Maisemakuva on muuttunut milloin hitaammin, milloin kiivaammin. Pääsääntönä on kuitenkin ollut ihmisen vaikutuksen voimistuminen. Peltoviljely syrjäytti kaskeamisen pääviljelytapana 1800-luvun kuluessa. Osa entisistä kaskimaista muuttui karjan laiduntamisen myötä laidunmaiksi tai säännöllisen viljelyn myötä pelloiksi. Suurin osa kuitenkin palautui takaisin metsäksi. Useimmiten entisille kaskille kasvoi koivua ja haapaa. Kaskeamisen vaikutukset näkyvät edelleen jossain määrin alueen metsäluonnossa.

Rakennettuun ympäristöön kuuluvat ihmisen tekemät mitä moninaisimmat rakennelmat, esimerkiksi yksittäiset rakennukset, kylät, kaupungit, tiet ja sillat. Kuopion seudun rakennusperintö on monipuolista. Alueen kulttuurihistoriallisesti arvokkaisiin rakennuskohteisiin kuuluu erilaisten maaseudun haja-asutuskohteiden ja moninaisten Kuopion keskusta-alueen rakennuskohteiden lisäksi esimerkiksi pieniä teollisuusyhdyskuntia, erilaisia maaseututaajamia, sairaala-alueita ja vanhoja kanavia.

Kuopion seudun varhaisimmat talot sijoittuvat tyypillisesti vesistöjen rannalle tai mäkien laelle. Toinen tyypillinen piirre seudun asutukselle on, että se levisi jo uudisasutusvaiheessa varsin tasaisesti yli koko alueen pinta-alan. Asumattomia takamaita ei seudulle jäänyt. Niinpä maisema on tyypillisesti edelleenkin luonnon ja asutuksen muodostamaa "tilkkutäkkiä", jonka vaihtelevuutta vesistöt ja kumpuileva maasto vielä korostavat.

1900-luvun jälkipuoli oli myös Kuopion seudulla suuren murroksen aikaa, jolloin rakennettiin paljon uutta ja purettiin runsaasti vanhaa. Lisäksi maatalouden rakennemuutos on johtanut maaseudun vuosisataisen kulttuurimaiseman köyhtymiseen ja yksipuolistumiseen. Esimerkiksi useimmat entiset luonnonniityt ja laidunmaat ovat metsittyneet. Kehityksen myötä myös monet perinneympäristöissä viihtyneet kasvi- ja eläinlajit ovat tulleet uhanalaisiksi. Kuitenkin jäljellä on vielä monia arvokkaita rakennettuja ympäristöjä sekä perinteisiä kulttuurimaisemia, jotka ovat syntyneet ihmisen ja luonnon pitkäaikaisen vuorovaikutuksen myötä.

Arvokkaiden kulttuuriympäristöjen säilyttämistä pidetään nykyään jo yleisesti tärkeänä. Ympäristö, jossa näkyy alueen historia, edesauttaa muun muassa ihmisten viihtymistä ja paikallisen identiteetin syntymistä. Maisemakuvaa on kuitenkin harvoin mahdollista pitää täysin muuttumattomana ja saada näin ikään kuin aika pysähtymään. Sen sijaan on mahdollista säilyttää arvokkaaksi määritellyn kulttuuriympäristön olennaisimmat piirteet ja toimia niin, etteivät ympäristön uudet elementit ole voimakkaassa ristiriidassa vanhojen kanssa.

Kaavoituksella on arvokkaiden kulttuuriympäristöjen säilyttämisen kannalta nykyään huomattava merkitys. Kaavoitus voi kuitenkin yleensä luoda vain puitteita kulttuuriympäristöjen säilyttämiselle. Lopullinen vastuu kulttuuriympäristöjen vaalimisesta jää ympäristössään toimiville ihmisille, erityisesti rakennusten ja maanomistajille – niin yksityisille henkilöille kuin esimerkiksi kunnille, valtiolle ja yrityksille. Tärkeää on tällöin tieto ja ymmärrys oikeista toimintatavoista.

Kulttuuriympäristön vaalimistyö ei useinkaan vaadi varsinaisia taloudellisia panostuksia. Esimerkiksi maaseudun kulttuurimaisemaa voi pitää avoimena poistamalla piennaralueille kasvavan vesakon. Paras maaseudun kulttuurimaiseman hoitaja on usein karja, joka päästetään laiduntaan perinteisille laidunmailleen. Vanhojen rakennusten säilyttävä korjaaminenkaan ei yleensä ole taloudelliselta kannalta ongelmallista. Toisinaan arvokkaat rakennuskohteet – niin taajamissa kuin maaseudulla – jäävät alkuperäisessä tarkoituksessaan vaille käyttöä. Tällöin voidaan rakennuksille ennakkoluulottomasti kehittää uusia käyttötarkoituksia ja näin samalla välttää uudisrakentamistarpeita. Ja kun uudisrakentamista tarvitaan, se voidaan haluttaessa yleensä sopeuttaa arvokkaaseen ympäristöönsä sopeutuvaksi.

KUOPION SEUDUN VALTAKUNNALLISESTI JA MAAKUNNALLISESTI MERKITTÄVÄ KULTTUURIYMPÄRISTÖ

Merja Marin, projektipäällikkö

Kulttuuriympäristöselvitys

Yleistä

Kuopion seudun kulttuuriympäristö seutukunnan vahvuudeksi –hanke käynnistyi Pohjois-Savon kehittämisrahaston tuella 21.3.2002 ja päättyi 31.1.2003. Hankkeen tavoitteena oli selvittää Kuopion seudun maakuntakaavaa varten seudun kulttuuriympäristön maakunnallisesti merkittävät kohteet koskien rakennettua kulttuuriympäristöä, kulttuurimaisemia ja muinaisjäänöksiä. Hankkeessa käynnistettiin myös kulttuuriympäristökohteiden liittäminen Pohjois-Savon liiton paikkatietokantaan, jolloin kohteista saadaan helposti raportteja ja yhteenvetoja tulosteina. Lisäksi hankkeessa koordinoitiin Kuopion seudun muinaisjäänösten inventointi. Pohjois-Savon liiton vuoden 2002 budjettiin varatun määrärahan avulla muinaisjäänösten inventointien koordinointi ja kohdentaminen toteutettiin niille alueille, joille on odotettavissa maankäyttöpaineita taajamatoimintojen, liikennevirran, virkistyskäytön tai matkailun johdosta.

Rakennettu kulttuuriympäristö

Lähtökohdat ja aineisto

Kuopion seudun rakennetun kulttuuriympäristön valtakunnallisesti ja maakunnallisesti merkittäviä kohteita ja alueita kartoitettiin tehtyjen inventointien avulla. Valtakunnallisesti merkittäväksi luokitellut kohteet määrittelee Museovirasto ja lähdeaineistona ovat 1) *Rakennettu kulttuuriympäristö. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisu 16. Helsinki 1993* ja 2) *Arvokkaat maisema-alueet. Maisema-alue työryhmän mietintö I-II. Mietintö 66/1992. Helsinki 1993*. Museovirastolla on tekeillä uusi tilannekatsaus ja arvotus valtakunnallisesti merkittävistä rakennetun ympäristön kohteista. Tässä selvityksessä on kohteiden osalta käytetty molempia aineistoja. Tällä hetkellä virallinen aineisto on vuoden 1993 rakennetusta kulttuuriympäristöstä tehty ns. punainen kirja eli RKY/1993 ja RKY/2000 –aineiston nimellä selvityksessä kulkee vielä epävirallinen aineisto. Kohteiden ja alueiden rajaukset on valtakunnallisesti merkittävien rakennetun kulttuuriympäristökohteiden osalta tehty yhdistämällä RKY/1993 ja 2000 -aineistot. Muut alue- ja kohderajaukset ovat maakunnallisia.

Kulttuuriympäristöselvitystä varten seuraavia maakunnallisia selvityksiä on käytetty lähteinä: perinnemaisemien osalta Pohjois-Savon ympäristökeskuksen julkaisua *Pohjois-Savon perinnemaisemat, Heli Ilaskari, Kuopio 2000*. Vanhojen vesimyllyjen, -sahojen, patojen ja irtouiton rakenteiden osalta julkaisua *Pohjois-Savon vanhat vesirakenteet, Tuulikki Miettinen, Erkki Kajjalainen, Maisa Siirala, Kuopion vesi- ja ympäristöpiiri, Helsinki 1994*. Maisema-alueiden osalta käytössä on ollut *Pohjoissavolainen kylämaisema. Valtakunnallinen maisema-alueinventointi vuosina 1987-1989, Pohjois-Savon seutukaavaliitto, Kuopio 1990*.

Kuopion seudun viiden kunnan (Karttula, Kuopio, Maaninka, Siilinjärvi, Vehmersalmi) kuntakohdaiset rakennusinventoinnit olivat pohja-aineistona maakunnallisesti merkittävien rakennetun kulttuuriympäristön, maisema-alueiden ja muinaisjäännösten valitsemiseksi. Kuntien viimeisimmät rakennushistorialliset inventoinnit ovat 1980- ja 1990-luvulta eikä aineistoja ole juurikaan päivitetty. Karttulan kunnan inventoinnit on tehty vuosina 1993-1994, Kuopion kaupungin inventoinnit ovat keskustan alueelta vuodelta 1990 ja maaseudun osalta vuosilta 1991-1992. Kuopion kaupungin osalta inventointiaineistoa täydennettiin SAFA:n arkkitehtuurikartan kohteilla. Maaningan kunnan rakennusinventointi on vuosilta 1994-1996. Siilinjärven kunnan inventoinnit keskustaajaman osalta vuodelta 1987 ja maaseutukylien osalta vuosilta 1990-1991. Vehmersalmella rakennusinventointeja on tehty vuosina 1994, 1995 ja 1998. Vehmersalmen kunta on ainoa, joka on pyrkinyt täydentämään tehtyjä inventointeja yksittäisillä kohteilla. Kaikkiaan inventoituja kohteita on Kuopion seudulta 1787 ja alueita 110. Inventointiaineiston arvotus Kuopion seudulla kohdentuu siten, että valtakunnallisesti merkittäviä kohteita on 21 (Museoviraston RKY/1993-aineisto) ja maakunnallisesti merkittäviä kohteita on voimassa olevien seutukaavojen mukaan 54 (Seutukaavat 1, 2 ja 3; Sisä-Savon seutukaava; Koillis-Savon seutukaava) ja loput 1712 kohdetta ovat paikallisesti merkittäviä.

Työn vaiheet

Kulttuuriympäristöselvitystä varten koko rakennus- ja maisemainventointi-aineisto on käyty läpi historian, rakennushistorian ja maisemallisten arvojen kautta. Inventointiaineistojen käsittely aloitettiin tekemällä historiateemalista (liite 1), joka toimi runkona kohteiden valitsemiselle. Historiateemojen avulla valittiin kohdeluettelo, johon kohteita valittiin yhteensä 797. Kohteista rakennetun kulttuuriympäristön kohteita oli 685, maisema-alueita 21 ja muinaisjäännöksiä 91. Muinaisjäännösten osalta luku myöhemmin täydentyi, kun kesän 2002 arkeologisten inventointien tulokset saatiin. Kohdeluettelon kohteista on tehty valinnat maakunnallisesti merkittäviksi. Kohdeluetteloa on arvioitu historian, rakennushistorian ja maisemallisten merkityksen kautta. Tässä työssä projektipäällikön apuna ovat olleet paikalliset ihmiset, joissa oli kuntien edustajia ja paikallishistorian tuntijoita. Kuopion seudun maakuntakaavatyöryhmän lisäksi on kunnittain käyty keskusteluja kohdeluetteloista seuraavasti: Karttula: rakennustarkastaja Pekka Huttunen ja ympäristölautakunnan pj. Terttu Nenonen; Kuopio: arkkitehti Esa Ollikainen ja terveydenhoitaja Terttu Piisinen; Maaninka: opettaja Anna Tuovinen ja kunnaninsinööri Jaakko Väisänen; Siilinjärvi: lehtori Aila Huttunen, arkkitehti Satu Ratinen ja amanuenssi Anu Rissanen; Vehmersalmi: Allan Holopainen, rehtori Matti Miettinen ja vapaa-ajan sihteeri Sirpa Vesterinen. Keskusteluissa on kohdeluettelot sekä historiateemat käyty läpi ja pohdittu onko jotain olennaista jäänyt luettelon tai teemojen ulkopuolelle. Oleellinen merkitys aineiston läpikäymiselle ja valitsemiselle on ollut myös hankkeen asiantunteva ohjausryhmä, jossa ovat edustettuina jäsenet Kuopion kulttuurihistoriallisesta museosta, Pohjois-Savon ympäristökeskuksesta, Kuopion kaupungin ympäristökeskuksesta, Kuopion kaupungin ympäristökeskuksesta, Pohjois-Savon liitosta sekä asiantuntijajäsenenä Museoviraston edustaja. Ohjausryhmä on hankkeen aikana kokoontunut kolmesta kertaan.

Maakuntakaavaluonnoksen valmisteluvaiheessa vuonna 2004 rakennuskulttuuriaineistoa muokkasivat ja täydensivät – erityisesti rakennusten arkkitehtoonisten ominaisuuksien osalta – arkkitehdit Hanna Oijala ja Hannu Puurunen (Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy).

Valinnat

Kohdeluettelosta on valittu valtakunnallisten kohteiden lisäksi maakunnallisesti merkittävät kohteet (rakennettu kulttuuriympäristö, perinnemaisemat, muinaisjäännökset). Kaikkiaan kulttuuriympäristöselvityksessä valittuja alueita on 92, jotka sisältävät myös yksittäisiä kohteita. Näistä alueista 8 on muinaisjäännösalueita ja 4 perinnemaisema-alueita. Valitut alueet jakaantuvat kuntien kesken seuraavasti: Karttulassa 8 aluetta, Kuopiossa 57 aluetta, Maaningalla 8 aluetta, Siilinjärvellä 10 aluetta ja Vehmersalmella 9 aluetta. Näihin alueisiin sisältyy yksittäisiä kohteita kaikkiaan 301, joista muinaisjäännöksiä 43 ja maisemia ja perinnemaisemia 21. Loput 237 kohdetta edustavat rakennettua kulttuuriympäristöä. Rakennetun kulttuuriympäristön kohteet jakaantuvat kuntien osalta seuraavasti: Karttulassa 31, Kuopiossa 149, Maaningalla 20, Siilinjärvellä 25 ja Vehmersalmella 12. Nämä kohteet sisältävät sekä valtakunnallisesti että maakunnallisesti merkittävät kohteet. 237:stä rakennetun ympäristön kohteesta maakunnallisesti merkittäviä kohteita on 170.

Maakunnallisesti merkittävien kohteiden valinnassa on painottunut kohteiden historiallinen merkittävyys. Kuopion seudun teollisuuden eri vaiheet on pyritty huomioimaan. Valitettavan monessa tapauksessa alueen teollisuuden eri vaiheista on muistuttamassa vain savupiippu. Osa merkittävistä teollisuuskohteista on jo menetetty, viimeisimpänä Saastamoisen vaneritehdas. Maakunnallisesti merkittävistä teollisuuskohteista Itkonniemen teollisuusalueen rakennukset, joukossaan entinen tulitikkutehdas edustavat hyvin säilynyttä teollisuusmiljöötä ja kerroksellisuutta uusien teollisuustoimintojen rinnalla. Valitettavasti osalle Itkonniemen teollisuudesta kertoville rakennuksille on jo myönnetty purkulupa. Maakunnallisesti merkittävät koulurakennukset on huomioitu aikaisempien seutukaavojen mukaisesti, lukuun ottamatta Pohjois-Savon kansanopiston päärakennusta, joka on purettu opiston pihapiiristä. Koulurakennuksia suhteessa muihin rakennuksiin on kohtalaisen runsaasti, mutta niiden merkitys ja arvo puntaroidaan tarkemmin koko Pohjois-Savoa koskevaa kaavoitusta tehtäessä. Maakunnallisia kohteita valittaessa on pyritty ottamaan huomioon sekä Kuopion seutu että joidenkin kohteiden osalta niiden asema suhteessa koko Pohjois-Savoon. Kuopion merkitys korostuu Kuopion seudun maakuntakaavassa, koska Kuopio on ollut mm. läänin keskuspaikkana ja Kuopiossa on lääninhallintoon liittyviä rakennuksia. Lisäksi Kuopio on Pohjois-Savon maakunnan keskuskaupunki.

Tavoitteita Pohjois-Savon maakuntakaavoitukseen

Kuopion seudun maakuntakaavaa varten tehtyä kulttuuriympäristöselvitystä tehdessä todettiin, että Pohjois-Savon maakuntakaavaa varten on kuntien inventointiaineistot päivitettävä ja täydennettävä. Lisäksi esille tulleita tarkasteltavia teemoja ovat mm. koulurakennukset (lähinnä niiden uudelleen arviointi) sekä asumishistorian tarkastelu koko Pohjois-Savon osalta. Myös Pohjois-Savon tie- ja vesireittien tarkastelu erityisesti historiallisesta näkökulmasta on tarpeellista. Muinaisjäännösten osalta täydennysinventointitarvetta esiintyy. Esimerkiksi Nilsiän kunnan osalta viimeisimmät koko kuntaa käsittävät arkeologiset inventoinnit ovat 1960-luvulta.

Muinaisjäännökset

Kulttuuriympäristöselvityksessä täydennettiin Kuopion seudun muinaisjäännöksistä olevaa tietoa muinaisjäännösinventoinneilla. Valtakunnallisesti merkittäviä kiinteitä muinaisjäännöksiä on Kuopion seudulla 5. (Liite 4) Ne sisältyvät Museoviraston julkaisuun *Maiseman muisti. Valtakunnallisesti merkittävät muinaisjäännökset. Museovirasto 2001*. Kaikki kiinteät muinaisjäännökset ovat muinaismuistolain nojalla rauhoitettuja ja ne on kaavoituksessa huomioitava. Liitteenä 5 taulukko, jossa ovat kaikki Kuopion seudun kiinteät esihistoriallisen ja merkittävimmät historiallisen ajan muinaisjäännökset. Pohjois-Savon liitto rahoitti ja koordinoi kesän ja syksyn 2002 muinaisjään-

nösinventoinnit. Laajasta alueesta ja aikataulun kiireellisyydestä johtuen ne toteutettiin kolmessa vaiheessa kolmen eri arkeologin voimin. (Liite 6)

Ensimmäisessä vaiheessa arkeologi *Olli Forsberg* inventoi Maaningan kunnan alueella 3.6.-31.8.2002. Inventoinnista valmistunut loppuraportti on nähtävillä osoitteessa: www.pohjois-savo.fi/alueidenkäyttö/Kuopion_seudun_maakuntakaava/Maaningan_arkeologinen_inventointi. Maaningan inventoinnissa löydettiin 8 uutta kohdetta.

Toisessa vaiheessa Kuopion kulttuurihistoriallisen museon valvomana arkeologi *Juha Hirvilammi* inventoi Kuopion kaupunkialuetta ja lähiympäristöä sekä ns. Vaajasalon tielinjausta. Lisäksi tarkistettiin yksittäinen alue Karttulasta ja Vehmersalmelta. Kenttätyöt toteutettiin ajalla 3.9.-27.9.2002. Inventoinnissa löydettiin uusia kohteita 5.

Kolmannessa vaiheessa arkeologi *Timo Jussila/Mikrolitti Oy* teki inventointeja Kuopion Pohjois-Kallaveden saarissa ja Siilinjärven eteläosissa sekä Kuopion Ranta-Toivalassa ja Toivalassa. Inventoinnissa löydettiin uusia kohteita 5. Nyt Kuopion seudulta tunnetaan kiinteitä muinaisjäänöksiä kaikkiaan 116, joista valtakunnallisesti merkittäviä on 5 ja maakunnallisesti merkittäviksi arvioituja 33.

11. KUOPIO

11.1 Väinölänniemi

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto,
RKY/2000-aineisto.

Suojeluperusteet:

historiallinen, maisemallinen.
Kulttuurimaisemat. Puistot.
Kuopion. Väinölänniemi edustaa yhtä Suomen vanhimmista kaupunkipuistoista.

Kohdekuvaus:

Kuopion Väinölänniemi on yksi maamme vanhimmista kaupunkipuistoistamme, jonka kehitys alkoi 1850-luvun lopulla. Tuolloin Pappilanniemenä (entinen pappilan paikka) ja Kinnulanniemenä tunnettu alue sai nimen Väinölänniemi. Keskeisen puistoalueen käytävineen, nurmikenttineen ja puineen suunnitteli 1860-luvulla V.A. Drewniok. Puistosuunnitelmaa täydensi v. 1886 kuopiolainen puutarhuri Märten Gabriel Stenius. Puiston ohella kaupunkilaisia virkisti kylpylä, uimalaitos, kesäravintola, teatterihuone, kisakenttä ja soittolava. Vanhoista rakennuksista on jäljellä sata vuotta vanha kesäravintola, useasti uusittu uimalarakennus, tenniskentät (vanhin vuodelta 1911) sekä urheilukenttä, jonka alueella on viehättävät porttirakennukset lipunmyyntiä varten v. 1902 Eskil Hindersson (samana vuonna piirsi Jugend-tyylisen seurahuoneen, joka on tosin muutostöissä vuosien varrella menettänyt paljon alkuperäisestä ilmeestään). Niemekkeiden kärjissä olevat nikkarityyliset, kunnostetut pienet paviljongit ovat matkailijayhdistyksen v. 1889 rakennuttamat. Väinölänniemen kentällä juoksi aikoinaan kilpaa myös Hannes Kolehmainen, joka on saanut patstaanpuistoon v. 1952 (kuvanveistäjä Heikki Konttinen).

11.1.2 Tiilisaari

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Väinölänniemen maisemassa sijaitseva pieni saari, jossa on säilynyt vanhaa rakennuskantaa.

Kohdekuvaus: Tiilisaari on saanut nimensä siitä, että joskus 1800-l lopulla kauppias Savolainen varastoi saarella tiiliä, jotka oli valmistettu Vaajasalon saaren tiiliruukissa. Vuodesta 1928 saaren rakennukset omisti merikapteeni Karvonen.

Saarella nykyisin olevat rakennukset on tehty eri vaiheissa 1800-luvun lopulta lähtien: nikkarityylinen, näkyvästi rantakalliolla sijaitseva Alatalo on rakennettu v. 1911; useassa eri vaiheessa rakennettu päärakennus, jonka vanhimmat osat ovat ilmeisesti joko 1800-luvun lopulta tai 1900-luvun alkuvuosilta; 1900-luvun alkupuolella rakennettu huvimaja, jonka ulkoseinälaudoitus ja pie-naovi ovat nähtävästi purkutavaraa jostain empireajan rakennuksesta. Nykyisin saari on yksityisomistuksessa.

11.2 Entinen kaupunginhotelli,
Maaherrankatu 5
Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen, maisemallinen.
Hotellit. 1900-luvun
hotellirakentamista edustava
puurakennus.

Kohdekuvaus: Minna Canthin kadun varressa sijaitsevan uuden Puijonsarven hotellin takana Maaherrankadun varrella sijaitseva ja Hotelli Puijonsarven yökerhona toimiva rakennus tehtiin alun perin seurahuoneeksi v. 1902. Rakennuksen on suunnitellut arkkitehti Eskil Hindersson. Jugendia edustava puurakennus on yksi harvoista, säilyneistä Kuopiossa.

Muutos- ja korjaustöitä on tehty v. 1990 (Arkkitehtuuritoimisto Riitta Korhonen Oy).

11.3 Piispanpuiston ympäristö

11.3.1 Piispanpuisto

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000–aineistot

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen

Puistot. Historiallinen alue, jolla ovat sijainneet Kuopion seudun ensimmäiset kirkot.

Kohdekuvaus: Piispanpuisto ympäristöineen on monen aikatazon muovaama kokonaisuus. Kuopion seudun ensimmäiset kirkot ovat sijainneet paikalla, joka tunnettiin Hallitustorin nimellä ja muutettiin puistoksi 1880-luvun puolivälissä lääninhallituksen rakennusten valmistuttua. Nimensä puisto on saanut Kuopion ensimmäisen hiippakunnan aikaisesta piispantalosta, joka sijaitsee puiston länsipuolella. Piispanpuisto on tyypillinen vuosisadan vaihteen puuvaltainen arvopuisto. Puisto istutettiin alkuvaiheessaan "metsäisemmäksi". Myöhemmin valoisuutta on lisätty puita poistamalla. Valoisuutta luovat myös kapeasta rimasta valmistetut, Kuopion kaupunkialueen puistoissa käytetyt valkeiksi maalatut penkit. Alkuperäisten hiekkakäytävien linjaukset ovat säilyneet. Valtapuuna metsälehmus ja täydentävinä puina ovat olleet erilaiset havupuut ja pihlajat.

11.3.2 Piispantalo (nykyisin osa Kuopion muotoiluakatemiaa)

Piispankatu 8, kuva 161

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Seutukaava 3

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Kirkollinen kulttuuri:
piispantalot. Kuopion
ensimmäisen hiippa-
kunnan aikainen
piispantalo on 1850-
luvulta.

Kohdekuvaus:

Viereisen puiston
nimeämiseen

vaikuttaneen piispantalon rakennutti Kuopion ensimmäisen hiippakunnan piispa Robert Valentin Frosterus.

Piispantalo valmistui vuonna 1854 arkkitehti Carl Zieglerin piirustusten mukaan. Rakennuksen taidokkaasti veistetyt räystäät, julkisivujen laudoitus pysty- ja vaakavuorauksineen ja lautojen koristeleikkauksineen edustaa 1850-lta yleistynyttä koristeellista Sveitsiläistyiliä. Nykyisin Kuopion muotoiluakatemia koulurakennuksena toimivassa talossa aloitti käsityökoulu jo yli sata vuotta sitten. Kohde on taitavasti peruskorjattu vuonna 1990 toimistokäyttöön (arkkitehti Kimmo Ruotsalaisen)

11.3.3 Karjatalousopisto (nykyinen Maanmittauslaitos), Sepänkatu 9

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993-aineisto; Seutukaava 3

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Kouluhistoriaa: karjatalousopisto. Kivitalo on 1870-luvulta, joka toiminut pitkään karjatalousopistona.

Kohdekuvaus: Piispanpuiston Sepänkadun puoleisella laidalla sijaitseva kolmikerroksinen, empi-revaikutteinen kivitalo oli alkuaan kaksikerroksinen ja sen rakennutti 1870-luvulla lääninmaanmittari Carl Rehström. Vuodesta 1922 rakennuksessa toimi Karjatalousopisto. Nykyisin talo on Maanmittauslaitoksen käytössä.

11.3.4 Kuopion Pyhän Nikolauksen katedraali

Sepänkatu 7

Arvotus: v

Valintaperusteet:

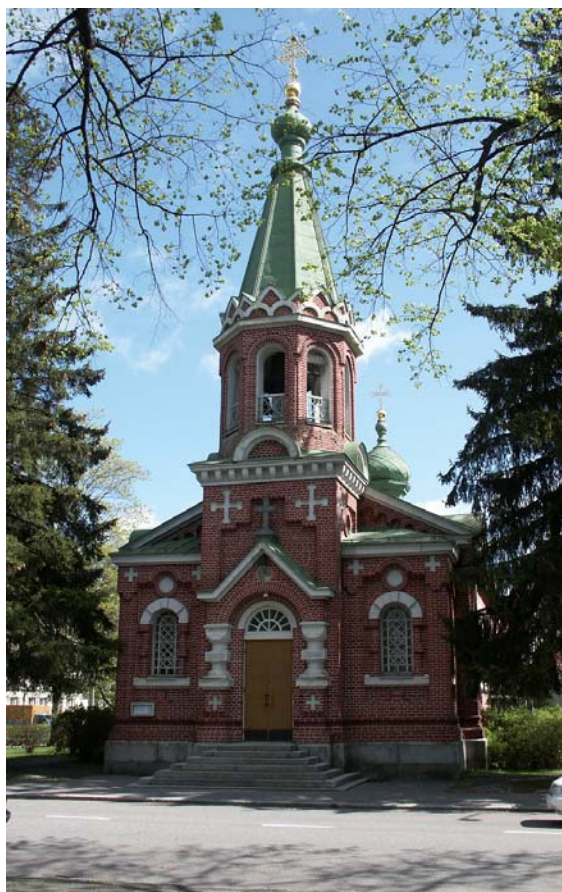
Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000-aineistot. (RKY/2000-aineistossa mukana tekstissä, mutta ei rajauksessa)

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Kirkollinen kulttuuri: ortodoksinen katedraali. Kuopion Pyhän Nikolauksen katedraali vuodelta 1904.

Kohdekuvaus:

Piispanpuiston Sepänkadun puoleisella reunalla sijaitseva Kuopion Pyhän Nikolauksen katedraali valmistui vuonna 1903 rakennusmestari A. Isakssonin suunnittelemana. Tämä Suomen ortodoksisen kirkon katedraali rakennettiin Kuopioon sotien jälkeen sinne siirretyn arkkipiispanistuimen johdosta.

Katedraalin ulkopintaan maalattiin tiilikuviointi, koska rapattu tiiliseinä oli halvempi rakentaa, mutta puhtaaksimuuratun tiilipintaa pidettiin arvokkaampana. Arkkitehtuuriltaan katedraali pitäytyy ortodoksisessa kirkkorakentamisen perinteessä.

11.3.5 Lääninhallitus, rajaus Hallituskatu 12 - 14, Sepänkatu 2

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto RKY/1993 ja RKY/2000-aineistot

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Lääninhallinto. Entisen Kuopion läänin v. 1885 valmistunut päärakennus.

Kohdekuvaus: Kuopion lääninhallitukselle ja maaherran residenssiksi v. 1885 valmistunut päärakennus on suunniteltu arkkitehti Constantin Kiseleffin johdolla yleisten rakennusten ylihallituksessa. Arvokkuutta korostavaan uusrenessanssityylisen rakennuskokonaisuuden tyyliaiheina ovat komea sisääntulo kaarevine ajoluiskineen ja koristeellisine parvekkeineen, voimakkaasti profiloituneet ikkunakehykset symmetrisessä julkisivussa. Myös rakennuksen sijoitus suhteessa korttelin muihin rakennuksiin ja Piispanpuistoon luo hallintorakennukselle toivottua edustavuutta ja juhlavuutta.

Lääninhallituksen Kallaveden suuntaan avautuvassa pihapuistossa on vielä jäljellä kalliolla oleva huvimaja ja vanhaa puustoa.

Lääninhallituksen peruskorjaus on vuodelta 2002 (arkkitehdit Reijo Mitrinen ja Rainer Qvick/QVIM-Arkkitehdit).

Lääninhallituksen kanssa samaan aikaan valmistunut maanmittauskonttori on saman suunnittelijan, arkkitehti Constantin Kiseleffin johdolla yleisten rakennusten ylihallituksessa suunniteltu rakennus. Alkuperäisenä lääninhallituksen sivurakennuksena maanmittauskonttori on sijoitettu uusrenessanssirakennusten sommitteluhierarkian mukaisesti päärakennuksen sivustalla katulinjasta tätä taaemmaksi.

Lääninhallituksen muut sivurakennukset ovat vuosilta 1914 ja 1940. Sivurakennukset ja entinen maaherran virka-asunto on vuodelta 1954 (Martti Melakari).

11.3.6 Asuinrakennus Ilmarinen, Kirkkokatu 17

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Asuintalot: kaupunkikerrostalo. Klassismia edustava asuinkerrostalo on 1920-luvulta.

Kohdekuvaus: Piispanpuiston Kirkkokadun puoleisella reunalla sijaitsee klassismia edustava viisikerroksinen, rakennusmestari Antti Pitkäsen v. 1926 suunnittelema asuinkerrostalo. Korttelin Sepänkadun puoleisella katulinjalla on säilynyt kaksikerroksinen harvinainen kivinen piharakennus. Kerrostalon julkisivujen sommittelu on 1920-luvun klassismin ajalle poikkeuksellisen runsas: koristeellisine pilasterikapiteeleineen ja vaihtelevine ikkunamuotoineen.

11.3.7 Kallaveden lukio ja aikuislukio, entinen tyttölyseo, Maaherrankatu 2

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen, maisemallinen. Kouluhistoriaa:
tyttölyseo. Punatiilinen
koulurakennus on vuodelta 1924.

Kohdekuvaus:

Kuopioon perustettiin suomalainen yksityinen tyttökoulu v. 1879. Koulu siirtyi myöhemmin valtion omistukseen ja toimi Kuopion tyttölyseona aina vuoteen 1973 saakka. Alun perin nelikerroksinen koulurakennus valmistui tyttölyseon käyttöön v. 1924 (arkkitehti M. Schjerfbeck). Puhtaaksimurattuine tiilijulkisivuineen korkea, hahmoltaan suoralinjainen tyyliltään klassistinen rakennus edustaa etenkin lyseorakennuksissa suosittua rakennustapaa. Korotus rakennukseen on tehty 1950-luvulla. Rakennuksessa toimii nykyään Kallaveden lukio ja aikuislukio

11.3.8 Senaatti-kiinteistöt, Entinen Kuuromykkäin koulu, Sepänkatu1

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000-aineistot, Seutukaava 3

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen
Kuuromykkäin koulurakennukset.

Kohdekuvaus: Kuuromykkäin koulu perustettiin Kuopioon vuonna 1862. Kaksikerroksiset entiset koulurakennukset sekä korttelin keskellä sijaitseva punatiilivarasto valmistuivat v. 1898 Th. Granstedtin suunnittelemina. Koulurakennusten pohjakerrokset on kivistä ja toinen kerros puusta. Snellmaninkadun puoleinen rakennus on muutettu neuvottelu- ja kokoustiloiksi (Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy), Sepänkadun puoleinen rakennus on Pohjois-Savon liiton toimitiloina.

Rantaviivan suuntaisesti sijaitsee 1861 rakennettu entinen everstiluutnantti Lennart Forsténin asuintalo, lautavuorattu, julkisivuiltaan säilynyt, yksikerroksinen sveitsiläistyylinen rakennus siroine detaljeineen. Rakennus korjattiin kuuromykkäin koulun tarpeisiin vuonna 1898 johtajan ja opettajan asunnoiksi. Huvila on ollut vuodesta 1975 lähtien toimistokäytössä. Peruskorjaus 1995 (Arkkitehtitoimisto Riitta Korhonen Oy) ulkoverityssuunnitelma 1987 (Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy)

11.3.9 Asuinrakennus Vellamo

Venemiehenkatu 11

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Asuintalot:

Alkuperäisessä ulkoasussaan säilynyt, nelikerroksinen asuinrakennus on edustava esimerkki 1920-luvun mahtipontisesta kivitaloarkkitehtuurista.

Vuonna 1923 valmistuneen rakennuksen suunnitteli rakennusmestari Antti Pitkänen, joka oli myös suunnitellut läheisen, vuotta myöhemmin valmistuneen asuinkerrostalo "Ilmarisen". Rakennusten julkisivujen tyylitelyaiheet ovat kummassakin samoja: julkisivujen jakaminen pilasteilla, näiden tyylitellyt kapiteelit, ikkunoiden pareittainen sijoitus pilasterien väliin, ensimmäisen kerroksen selkeä erotus julkisivupinnan ja listoituksen avulla.

11.4 Asuinrakennus Piispala

Kuninkaankatu 2

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun

maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,

historiallinen,

maisemallinen.

Asuintalo on 1900-luvun alusta.

Kohdekuvaus: Juho Kekäläisen suunnittelema yksikerroksinen puurakennus vuosilta 1904-1906 edustaa vuosisadan vaihteen asuinrakentamista. Rakennukseen tehtiin muutostöitä v. 1956 (Anna-Liisa Mertaola-Nylund) sekä v. 2000 (Virpi Lindell ja Riitta Korhonen).

11.4.1 Metsäkeskus, entinen Maakuntatalo, Piispankatu 12

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Asuin- ja toimistotalo ovat 1920-luvulta.

Kohdekuvaus: Klassismistaan tunnetun arkkitehti Toivo Paatelan v. 1923 suunnittelema rakennus rakennettiin alun perin asuin- ja toimistokäyttöön. Julkisivun jäsentelyn pelkistetyssä klassismissa voi nähdä orastavaa funktionalismia.

11.5. Snellmaninkadun korttelit

11.6.1. Snellmanin kotimuseo Snellmaninkatu 19

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/2000-aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Henkilöhistoria: Johan Vilhelm Snellman, Kulttuurirakennukset: museot. 1800-luvun alun aumakattoinen talo edustaa Kuopion kaupungin vanhaa asuinrakennuskantaa.

Kohdekuvaus: Snellmanin puiston tuntumassa on Snellmanin kotimuseo. Vuonna 1827 valmistunut, ns. Oppmanin talona tunnettu yksikerroksinen rapattu hirsirakennus kunnostettiin J.V. Snellmanin kotimuseoksi v. 1981. Tämä Snellmaninkadun ja Minna Canthin kadun kulmauksen 1800-luvun alkupuoliskolta peräisin oleva aumakattoinen talo on hyvä esimerkki Kuopion vanhimpien kaupunginosien rakentamisesta. Se edustaa yhdessä samassa kadunristeyksessä sijaitsevien ns. Malmbergin ja Janne Hyvärisen talon kanssa 1800-luvun empiren ja uusklassismin hengessä rakennettuja kaupunkiasuintaloja. J.V. Snellman asui tässä rakennuksessa vv. 1845 - 1849. Filosofin ja valtiomiehen Johan Vilhelm Snellman toimi Kuopiossa vv. 1843 - 1849 yläalkeiskoulun rehtorina. Kuopion aikana hän toimitti myös Saima-lehteä, jolla oli suuri vaikutus suomalaisen sivistyselämään.

11.6.2 Malmbergin talo (kuva puuttuu), Snellmaninkatu 20

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Asuinrakennus. Herännäisyys. Henkilöhistoria: Malmberg. Muodostaa kokonaisuuden Snellmanin kotimuseon ja Janne Hyvärisen talon kanssa.

Kohdekuvaus: Snellmaninkadulla sijaitseva kulmatalo, joka täydentää Snellmanin kotimuseon kulmausta yhdessä Janne Hyvärisen talon kanssa toimien esimerkkinä 1800-luvun puolivälin kaupunkitalorakentamisesta. Snellmaninkadun ja Minna Canthin kadun risteyksessä sijaitseva talo oli asessori C.A. Malmbergin koti ja yksi herännäisyyden kokoontumispaikkoja 1800-luvulla. Talon suurta salia käytettiin sekä kirkon että kaupunkihallinnon kokoontumispaikkana sekä 1800-luvun lopulla myös tuomiokapitulin istuntoihin. Malmbergin talon pihapiirissä olleessa pienemmässä rakennuksessa toimi Amanda Malmbergin ompelimo, jossa valmistettiin uudet messukasukat Kuopion tuomiokirkkoon sekä muihinkin kirkkoihin Pohjois-Savossa.

11.6.3 Janne Hyvärisen talo

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Asuinrakennus muodostaa kokonaisuuden Snellmanin kotimuseon ja Malmbergin talon kanssa.

Kohdekuvaus: Kaupunginosa 2:n puolella Minna Canthin kadulla sijaitseva, mutta samaan historialliseen kokonaisuuteen Snellmanin kotimuseon ja Malmbergin talon kanssa kuuluva klassistinen rakennus on valmistunut v. 1870.

11.6.4 Asuinrakennus, piispa Johanssonin talo, Minna Canthin katu

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Asuinrakennus liittyy Snellmanin kotimuseon, Malmbergin ja Janne Hyvärisen talojen kokonaisuuteen.

Kohdekuvaus: Piispa Johanssonin kaupunkikotina palvellut talo on yksi harvoista Kuopiossa säilyneistä 1700-luvun rakennuksista. Gustaf Johansson toimi Kuopion piispana vv. 1885 -1896.

11.6. Entinen Kuopion maalaiskunnan talo

(Elokuvateatteri Kuvakukon talo) ja entinen Kuopion maalaiskunnan kuntahuone

Vuorikatu 27

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Kunnallishistoria. Kulttuurirakennus: elokuvateatteri. Kuopion maalaiskunnan toimitilarakennus on 1930-luvulta.

Kohdekuvaus: Vuonna 1938 maalaiskunta päätti rakentaa uuden kunnallistalokompleksin, johon kunnallistilojen lisäksi tuli 5 liike- ja 24 asuinhuoneistoa sekä 413 hengen elokuvateatteri. Rakennuksen on suunnitellut arkkitehti Eino Pitkänen v. 1938. Rakennuksen funktionalistisina piirteinä

on rohkeasti pyörästetty ulkonurkka, koristeeton sileäpintainen rapattu julkisivu ja katukerroksen yhtenäinen ikkunanauha. Ylempien kerrosten ikkunasijoittelu edustaa funktionalismin maltillisempaa, myöhäisempää linjaa.

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen Kunnallishistoriaa. Kuopion maalaiskunnan kuntatalo on 1880-luvulta.

Kohdekuvaus: Kuopion maalaiskunnan kuntahuoneeksi tehdyn rakennuksen on suunnitellut Josef Stenbäck v. 1884. Rakennuksen muutostyöt ovat P.J. Pitkäsen suunnittelemat vuodelta 1917. Rakennus on ollut myös Kuopion kaupungin mittaosaston käytössä.

11.8 Varastokadun ympäristö

Varastokadun varrelle 1800-luvun lopulta 1940-luvulle rakennetut näyttävät teollisuus- ja varastorakennukset luovat dynaamisen ja eheän kokonaisuuden satamavyöhykkeen maisemaan, joka kertoo kaupungin kehitykseen merkittävästi vaikuttaneesta sisävesiliikenteen ajanjaksosta. Kauppiainden rantamakasiineja oli myös läheisellä Vasikkasaarella, oli ahkerassa käytössä jo 1850-1880-luvuilla. Varastojen lisäksi saarella oli tuulimyllyjä ja sepän paja. Ensimmäisen tuulimyllyn Vasikkasaareen rakennutti kauppias Pauloff v. 1852. Nykyisin Vasikkasaarella on jäljellä vain yksi tuulimylly.

11.8.1 Raninin mylly,
Satamakatu 9
Arvotus: v

Valintaperusteet:
Museovirasto, RKY/1993
ja RKY/2000-aineistot.
(Mainitaan teksteissä,
mutta ei ole mukana
rajauksissa).

Suojeluperusteet:
rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Teollisuusympäristöt: myllyt. Raninin myllyn tiiliset tehdasrakennukset ovat vuosilta 1880- ja 1890-luvuilta.

Kohdekuvaus: Raninin myllyn uljaat punatiiliset tehdasrakennukset ovat rakennettu v. 1883 ja 1891 Werner Polón suunnittelemat, vanhimmilta osiltaan uusrenessanssityylinen rakennusryhmä kuuluu Kuopion keskusta-alueen vanhimpaan säilyneeseen teollisuuden rakennuskantaan ja satama-alueen monumentaalisten hyötyrakennusten miljööseen. Julkisivun yksityiskohdat, kuten rakennuksen historiasta kertovat valkealla maalatut suuret mainokset kuuluvat säilytettävään rakennuksen detaljointiin.

11.8.2 Viinatehtaan piippu, Varastokatu 4

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.
Teollisuus. Tehdaspiippu 1880-luvulta.

Kohdekuvaus: Lignell & Piispasen viinatehtaan vanha piippu, joka on rakennettu v. 1884 todennäköisesti yhtä aikaa Raninin myllyn töiden kanssa. Nyt puistoalueella sijaitseva piippu on poikkeukseltaan neliskanttinen ja aikansa koristeellisen tiiliarkkitehtuurityylin mukainen. Vaikka tehtaan muut osat on purettu, antaa komea maamerkinä toimiva piippu alueelle ajallista syvyyttä.

11.8.3 SOK vanha osa, Minna Canthin katu 2-4 (kuva puuttuu)

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000-aineistot

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.
Tukku- ja varastorakennukset ovat 1940-luvulta.

Kohdekuvaus: SOK:n vanhan osan alkuperäisen kokonaisuuden on suunnitellut Paavo Riihimäki v. 1940. SOK:n veistokselliset varasto- ja toimistorakennukset sijaitsevat Minna Canthin kadun sataman puoleisena komeana päätteinä. Rakennuksen vanhemman osan on suunnitellut Paavo Riihimäki SOK:n rakennusosastolla. Rakennuksen määrätietoinen massoittelu muistuttaa SOK:n rakennusosaston johtajana tuolloin toimineen arkkitehti Erkki Huttusen suunnitelmia: nauhaikkunoiden horisontaalisuus kontrastina kulmatornille, jonka vertikaalisuutta korkea pystyikkuna-aihe ja tyyliteltyyn korkea sisäänkäyntiovi korostavat.

11.8.4 Sairaala Lasaretti, entinen Savo-Karjalan tukku, Varastokatu 5

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000-aineistot

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.
Tukkurakennus 1930-luvulta.

Kohdekuvaus: Savo-Karjalan tukkurakennuksen suunnitteli v. 1939 P. Saarema. Rakennuksen varastokadun puoleinen sivu muodostaa viereisen, nykyisen Tiehallinnon toimistorakennuksen kanssa muodostaa yhtenäisen, komean teollisuuskadun julkisivun. Rakennus on osa tilallisesti vaikuttavaa, kuilumaista katutilaa yhdessä vastapäisten Raninin myllyrakennusten ja SOK:n tukku ja varastorakennusten kanssa.

Alkuperäisiä yksityiskohtia, esim. ovia ja ikkunoita hienoine detaljeineen ja lennokkaat teräsbetonikatokset ovat säilyneet Varastokadun puolella, joka on välttynyt suuremmilta muutoksilta. Järven puoleisen osan muutokset ovat vuodelta 1989 (Arkkitehtuuritoimisto Riitta Korhonen Oy). Rakennus on nykyisin yksityissairaalana.

11.8.5 Tiehallinto, entinen osuustukkukauppa OTK, Varastokatu 3

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000-aineistot

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen
Osuustukkukaupan rakennus on 1940-luvulta.

Kohdekuvaus: SOK:n ohella OTK omaksui funktionalismin rakennustyyppieihinsä, jotka suunniteltiin liikkeiden omissa rakennustoimistoissa. Osuustukkukaupan, OTK:n rakennus on vuodelta 1936 (Niilo Pulkka ja Georg Jägeroos). Myöhemmät muutokset ovat vuosilta 1992 ja 1997 (Rainer Qvick/Arkkitehdit Oy Qvim)

11.9. Satamapuisto ympäristöineen

Satama-alueen puistoksi muutettu torialue ja säilyneet rakennukset kertovat Kuopion menneisyydestä sisävesiliikenteen keskuksena. Kehitykseen vaikutti olennaisesti Saimaan kanavan valmistuminen v. 1858.

11.9.1 Satamapuisto

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000-aineistot

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen

Puistot. Vesiliikenne. Satamapuisto, johon sisältyy Satamatori.

Kohdekuvaus: Kuopion satamaan liittyy suuri satamapuisto, joka rajautuu Satamakatuun ja etelälaidalla funktionalistisiin osuusliikkeiden ja keskustukkukauppojen rakennusten kortteliin. Sataman suunnalla puiston rajana on tulli- ja pakkahuone sekä satamakonttori. kookas C. A. Edelfeltin suunnittelema tulli- ja pakkahuone sekä F. Öhmanin piirtämä satamakonttori. Sataman luonnetta korostavat puiset varastorakennukset sekä vanhat sisävesihöyryalukset. Nykyisen Satamapuiston alue oli osa vanhaa Rantatoria. Vanha Rantatori muutettiin 1950-luvulla Satamatoriksi. 1990-luvulla Satamapuisto peruskorjattiin 1930-luvun asuun, jonka olisi suunnitellut Bengt Schalin, yksi aikansa tunnetuimmista puutarhasuunnittelijoista. Puisto edustaa ensimmäisen maailmansodan jälkeen muotiin tullutta muotopuutarhatyyliä, jonka piirteinä olivat symmetria ja istutusten, kulkuteiden sekä näkymien aksiaalisuus; puiden ja pensaiden muotoilu leikkaamalla sekä pensasaitojen käyttö erilaisten tilojen rajauksissa. Satamapuistossa Istutusten ja kulkuteiden aksiaalisuuden lisäksi yksi puistosuunnitelman sommitteluidea on ollut näkömäakseli kirkkopuistoon.

11.9.2 Tulli- ja pakkahuone

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000-aineistot

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Vesiliikenne: satamarakennukset. Tulli- ja pakkahuone on vuodelta 1860.

Kohdekuvaus: Ulkomaankauppaa käyvien kaupunkien satamiin tarvittiin tullin tarpeisiin pakka- ja vaakahuoneet. Kuopion satamassa ulkomaankauppa alkoi varsinaisesti Saimaan kanavan valmistuttua.

Hämeen lääninarkkitehti Carl Albert Edelfeltin suunnittelema yksikerroksinen tulli- ja pakkahuone Kuopion satamaan valmistui v. 1860. Rakennus näyttävine räystäsrakenteineen ja ikkunavuorilaudoituksineen edustaa puurakentamiseen noina aikoina levinnyttä sveitsiläistyylä. Kuopion tulli-

ja pakkahuoneessa tunnusomaisinta oli kuitenkin rakennuksessa Konsolien kantamat voimakkaasti ulkonevat poikkipäädyt. Rakennusta on jatkettu v. 1889 (Leander Ikonen) rakennuksen alkuperäistä tyyliä hieman vähemmän koristeellisena.

11.9.3 Satamakonttori

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000–aineistot

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Vesiliikenne: satamat. Satamakonttori on vuodelta 1879.

Kohdekuvaus: Kuopion sataman yksikerroksisen v. 1879 valmistuneen konttorirakennuksen on suunnitellut Ferdinand Öhman yleisten rakennusten ylihallituksessa

11.9.4 Satamavarastot

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000–aineistot

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Vesiliikenne: satamarakennukset. 1900-luvun alun satamavarastorakennukset.

Kohdekuvaus: Sataman säilyneet varastot edustavat aikanaan kaupunkimaisemaan olennaisesti kuulunutta varasto- piha- ja aittarakennusten rakennuskantaa, mikä on lähes täysin hävinnyt Kuopiosta. Selkeälinjaiset ja yksinkertaisuudessaan viehättävät rakennukset ovat 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä ja ne on suunnitellut A. Sirélius.

11.9.5. Ravintola Sataman Helmi, Kauppakatu 2

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Asuin- ja liiketalo, Kuopion ensimmäinen kivinen asuinrakennus

Kohdekuvaus: Nykyisin ravintolana toimiva kaksikerroksinen kivitalo on Kuopion ensimmäinen kivinen asuinrakennus vuodelta 1850. Tyyllillisesti rakennus edustaa 1800-luvun alkupuolen klassismia ja on lyseon ja tuomiokirkon ohella ainut ko. aikakauden kivistä rakennus Kuopiossa. Talossa on toiminut mm. saippua- ja kynttilätehdas sekä Carlsonin rautakauppa vuoteen 1957 saakka. Rakennuksen alakerta on ollut myös hevosajurien lämmittelypaikkana. Rakennuksen viimeisin kunnostus on vuodelta 1993 (arkkitehdit Riitta Korhonen ja Reijo Mitrunen, Arkkitehtuuritoimisto Riitta Korhonen Oy).

11.9.6. Entinen Kuopion osuusmeijeri, Kauppakatu 7

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Elinkeinot: meijerit. 1900-luvun alkuvuosikymmenien osuusmeijerirakennus.

Kohdekuvaus: Kaksikerroksisen, Osuusmeijerirakennus oli 1900-luvun alun mielenkiintoinen teollisuuden uusi rakennustyyppi. Sen rakennustekniikka oli aikansa moderneinta yhdistettynä yhteiskunnallisen kehityksen symboliarvoa heijastavaan arkkitehtuuriin. Tämä näkyi hyvin v. 1907 valmistuneessa, J.V. Strömbergin suunnittelemassa Kuopion osuusmeijerissä. Näyttävään ju-

gendiin puetun rakennuksen maidonkäsittelytiloina toiminut ensimmäinen kerros muurattiin suuren hygieenisuusvaatimusten takia tiilestä ja betonista, mikä oli meijereille tyyppillistä. Asunto- ja toimistotiloina palvelut toinen kerros rakennettiin puusta. Julkisivuja koristivat runsaat jugendaiheet, jotka ovat tosin myöhemmin hävinneet. Mm. osa tämän ajan meijerirakennusten tyyppillistä muotokieltä edustavista ensimmäisen kerroksen suurista puolipyöreistä ikkunoista on myöhemmin muurattu umpeen. Osuusmeijerin tiloissa toimi 1900-luvun alkupuolella v. 1908 perustettu Kuopion tietopuolinen meijerikoulu. Meijeritoiminta loppui v. 1995. Korttelin rakennuksissa toimii mm. useita elintarvikealan yrityksiä.

11.9.7. Energialaitos, Snellmaninkatu 25

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Liiketalot. Vanhimmilta osiltaan rakennus on 1900-luvun alusta oleva liiketalo.

Kohdekuvaus: Kahdesta rakennuksesta nikkarityylisen on suunnitellut S. Nandelstadh v. 1905 alun perin Savo-Karjalan tukkuliikkeeksi. Kaksikerroksisen rakennuksen pohjakerros on puhtaaksimuurattua tiiltä, toinen kerros puuta. Uudemman, julkisivuiltaan puhtaaksimuuratun, lähinnä rationalismia edustavan rakennuksen suunnitteli Juho Nykänen v. 1920. Kolmikerroksisen rakennuksen julkisivuissa tyylikeinoina ovat rakenteellisuutta korostavat pilasterit, ensimmäisessä kerroksessa harkkokiveystä jäljittelevä tiilimuuraus.

11.9.8. Asuinkerrostalo, Snellmaninkatu 28

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Asuinkivitalo

Rakennusmestari Antti Koposen suunnittelema, v. 1914 valmistunut rakennus edustaa Kuopiossa harvinaista jugendtyylistä asuin kerrostaloa. Kolmikerroksisella rakennuksella on esikuvansa Helsingin kantakaupungin jugendrakennuksissa, joista lukuisat toteutettiin myös rakennusmestarien suunnittelemina. Rakennuksen viehättävät piirteet, kuten alkuperäisessä asussa säästyneet porraskäytävä sekä katujulkisivun liikehuoneiston sisäänkäynti hienoine näyteikkunoineen on harvinaista herkkua Kuopiossa..

11.10 Snellmanin puisto

Kaupungin vanhin puisto, Snellmanin puisto muodostui vanhan torin paikalle 1850-luvulla perustetusta puistosta, puiston laidalla kohoavasta Kirkonmäestä tuomiokirkkoineen ja kirkkopuistoi-neen sekä puistoa rajaavien Kauppakadun, Kuninkaankadun, Vuorikadun ja Maaherrankadun varrelle keskittyneistä aikoinaan kaupungin merkittävimmistä liike- ja pankkirakennuksista sekä taidemuseon ja Kuopion historiallisen museon rakennuksista. Snellmanin puisto kirkkopuistoi-neen on Kauppatorin ohella Kuopion tunnusomaisin julkinen ulkotila

11.10.1. Tuomiokirkko

Vuorikatu 17

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto, RKY/1993
ja RKY/2000–aineistot

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Kirkollinen kulttuuri: kirkot.

Pohjois-Savon ensimmäinen
kivikirkko 1800-luvun
alkupuolelta.

Kohdekuvaus: Kuopio perustettiin v. 1549 Tavisalmi –nimisenä kappelina Juvan emäseurakuntaan. Itsenäiseksi kirkkopitäjäksi se muodostettiin v. 1552. Nykyinen kivikirkko on seurakunnan viides kirkkorakennus. Kuopion kirkko on sekä Pohjois-Savon ensimmäinen kivikirkko, että suurin keskiajan jälkeen Suomeen rakennettu kivikirkko. Kirkon rakentaminen alkoi ennen Suomen sotaa v. 1806 kuuluisan kirkkojen rakentajan Jacob Rijfin johdolla. Kirkko edustaa pohjakaavaltaan tasavartista ristikirkkoa, jonka itäpäädyssä on kellotorni. Yleisten rakennusten ylihallituksessa laadituissa piirustuksissa kirkko oli tällöin esitetty rakennettavaksi kustavilaisen klassismin tyyliin, valmistuttuaan useiden vaiheiden jälkeen v. 1815 rakennus oli saanut jo empirekirkon piirteet. Samoin alussa yleisten rakennusten ylihallituksen suunnitelmissa torni oli esitetty tavanomaisesti kirkkorakennuksen länsipäätyyn. Torni sijoitettiin kuitenkin itäpäätyyn, kohti toria, joka sijaitsee tällöin Snellmanipuiston puolella. Suomen sodan keskeyttäessä työt v. 1808 kirkko oli saatu muuratuksi räystäskorkeuteen.

Rakentamista jatkettiin v. 1813 linnoitusluutnantti Pehr Grandstedtin laatiman piirustuksen mukaan. Kirkonmäkeä kiertävä kivimuuri portaineen pystytettiin 1800-luvun lopulla ja ensimmäiset puut kirkonmäelle istutettiin alkusyksyllä v. 1855.

Tuomiokirkon ensimmäiset urut rakensi Johan Råman v. 1839. Kirkon nykyiset urut ovat järjestyksessään neljännen ja ne ovat tanskalaisen Bruno Christensen & Sonnerin valmistamat vuodelta v. 1986. Tuomiokirkon alttaritauluna on Matthias Ingmanin lahjoittama ja Berndt Godenhjelmin v. 1843 maalaama Ristiinnaulittu.

11.10.2 Snellmanin puisto

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000–aineistot

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen

Puistot. Snellmanin puisto on Kuopion vanhimpia kaupunkipuistoja.

Kohdekuvaus: Snellmanin puisto on Kuopion kaupungin entinen päätori, jolla on ollut useita eri nimiä: Iso Tori, Suurtori, Kustaa Aadolfin tori tai Kustaan tori. Vuonna 1856 siitä tuli Kirkkopuisto ja Snellmanin puistoksi se muuttui, kun Johannes Takasen veistämä Johan Vilhelm Snellmanin muistomerkki v. 1886 paljastettiin. J.V. Snellmanin patsaan lisäksi puistossa on 1950-luvulla rakennettu suihkulähde sekä taksiasemana palveleva kioski.

Nykyiset säteittäiset puiston halki kulkevat puistokäytävät näkyvät piirrettyinä jo v. 1856 Kuopiota esittävässä mittapiirroksessa (J.S. Johansson), myös puukujanteet on esitetty kiertämään neliönmuotoista puistoaluetta. Nykyinen, näyttävistä kesäisistä kukkaistutuksistaan tunnettu puistoalue muodostaa yhdessä ympäröivien arvokennusten kanssa yhden kaupungin juhlavimpiin kuuluvan julkisen ulkotilan.

11.10.3. Kuopion museo (kuva puuttuu), Kauppakatu

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000–aineistot.

(Mainittu tekstissä RKY/2000–aineistossa, mutta ei ole mukana rajauksessa).

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Museot. Museo- ja kirjastorakennus ovat 1900-luvun alusta.

Kohdekuvaus: Vuonna 1907 museo- ja kirjastorakennukseksi valmistunut rakennuksen on suunnitellut arkkitehti J. V. Strömberg, joka on suunnitellut useimmat 1900-luvun alussa Kuopioon rakennetut julkiset rakennukset. 1900-luvun vaihteen kansallistunteen heräämiseen perinteen tallentamiseen liittyen Suomessa alettiin perustaa museoita oman perinteen tallentamiseen. Kuopion museon suunnitteluun oli lähdetty kansallismuseosta v. 1902 järjestetyn suunnittelukilpailun innoittamana. Museo on kauppahallin ohella jugendin tyylikkäämpiä edustajia Kuopiossa, joista museo on enemmän kansallisromantiikan sävyttämä. Tyylipiirteiden keskiaikaan viittaava tematiikka on museoteemaan luontevasti sopiva.

Museokadun puoleisen osan korotuksen on suunniteltu v. 1958 (Seppo Ruotsalainen ja Arvo Tanskanen), ulkoväriä on vuodelta 1985 (Eero Koivisto). Kuopion museon rakennuksessa sijaitsevat sekä luonnontieteellisen että kulttuurihistoriallisen museon näyttelytilat. Lisäksi museorakennuksessa on kulttuurihistoriallisen museon arkisto- ja toimistotilat.

11.10.4 Pohjois-Savon maakuntakirjasto, Maaherrankatu 12

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Kulttuurilaitokset: kirjastot. Pohjois-Savon maakuntakirjastorakennus on 1960-luvulta.

Kohdekuvaus: Kirjasto on yksi Suomen suurimmista. Vuonna 1967 valmistuneen, modernismia edustavan kirjaston on suunnitellut kirjastosta järjestetyn kilpailun voittanut Matti Hakala. Ulkohahmon tumma muurimainen tiilipinta korostaa jalustalle nostetun rakennuksen massiivisuutta. Ulkohahmon kontrastina sisätilat, etenkin selkeydessään komea pääsali avautuvat valoisina ja avarina. Materiaaleiltaan ja detaljeiltaan rakennus on kestänyt hyvin aikaansa.

Modernismille tyypillisesti rakennus on vedetty irti varsinaisesta katulinjasta, toisaalta rakennuksen pohjasomittelussa katuverkko on huomioitu hienostuneesti: kauppatorilta alkava rännikatu jatkaa aina kirjaston ala-aulaan asti. Peruskorjaus on vuodelta 2000, suunnittelijana Eero Koivisto. Kuopion kaupunginkirjasto.

11.10.5 Ravintola Isä Camillo, entinen Suomen pankki
Kauppakatu 27
Arvotus: v (arvotus m)

Valintaperusteet:
Museovirasto, RKY/1993-aineisto
Suojeluperusteet:
rakennushistoriallinen, maisemallinen
Liiketalot: pankit.
Klassistiseen tyyliin tehty taitekattoinen pankkirakennus on 1900-luvun alusta.

Kohdekuvaus: Arkkitehti J.V. Strömbergin suunnittelema pankkirakennus vuodelta 1912 jälkeen. Rakennus edustaa jugendin jälkeen yleistynyttä klassismia, jonka katsottiin soveltuvan erityisesti pankkirakennuksiin. Graniitin käyttö julkisivuissa yhdessä klassismin arvokkuutta luovien tyylikeinojen kuten symmetrian kanssa toivottiin liitettävän pankkimailman arvoihin vakaudesta ja pysyvyydestä.

Rakennuksen alkuperäinen kattomuoto ennen korotusta (v. 1947) nelikerroksiseksi oli taitteinen aumakatto, myöhemmin Rakennuksen korotus on vuodelta 1947 (Georg Schreck). Suomen pankki toimi tässä rakennuksessa aina vuoteen 1993 asti, jolloin uusi rakennus valmistui ns. rikkaiden rinteelle. Suomen pankkina toimineessa rakennuksessa on nykyisin ravintola Isä Camillo.

11.10.6 Postitalo
Kuninkaankatu 19
Arvotus: v

Valintaperusteet:
Museovirasto, RKY/1993-aineisto
Suojeluperusteet:
rakennushistoriallinen, maisemallinen
Liikelaitos: postitalo
Funktionalistinen postitalo on 1930-luvulta.

Kohdekuvaus: Arkkitehti Otto Flodin rakennushallituksessa suunnittelemana (v. 1937) on funktionalismin edustavampia rakennuksia Kuopiossa. Funktionalismi näyttää omaksuttaneen mutkattomimmin uusiin rakennustyyppihin ja erityisesti uusia tekniikoita palveleviin rakennuksiin kuten postitaloihin. Valmistuttuaan Kuopion postitalo rakennus erottui voimakkaana uuden ajan symbolina kaupungin puutalomaisemassa (Riitta Nikula). Nykyisen kellertävän värityksensä sijaan rakennus oli aiemmin 1930-luvun funkiksen mukaisesti valkoinen. Rakennuksen muutostyöt ovat vuodelta 1988 (arkkitehtitoimisto Osmo Sillman Oy).

11.10.7 Kuopion taidemuseo

Kauppakatu 35

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000–aineistot. (Mainittu tekstissä RKY/2000–aineistossa, mutta ei ole mukana rajauksessa).

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Liiketalot.

Kulttuurilaitokset: museot

1900-luvun alun pankkirakennus.

Kohdekuvaus: Kansallis-Osake-Pankiksi v. 1904 valmistunut rakennus on nykyisin Kuopion taidemuseona. Rakennuksen alkuperäiset suunnitelmat ovat Eskil Hinderssonin, joihin Vilho Penttilä teki muutoksia. Rakennus mm. korotettiin 2-kerroksiseksi ja laajennuksen Kauno S. Kallio v. 1925. Muutoksia on tehty myös 1950-luvulla (K.A. Pinomaa). Pankkirakennuksen taidemuseoksi muuttamissuunnitelma on vuodelta 1980 (Pertti Pakkala)

11.10.8. Snellmanin koulu,

entinen teollisuuskoulu

Maaherrankatu 13

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto, RKY/1993–aineisto; Seutukaava 3

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Kouluhistoriaa: teollisuus-koulut. 1900-luvun alussa teollisuuskouluksi valmistunut rakennus on edelleen koulukäytössä.

Kohdekuvaus: Rapattu Talo on rakennettu teollisuuskouluksi v. 1904 rakennushallituksessa Werner Polón suunnittelemana. Alkuperäinen asun jugendaiheita on runsaasti karsittu muutosten yhteydessä, mm rakennuksen korotuksessa kolmikerroksiseksi v. 1941. Tällöin luovuttiin myös talon rikasmuotoisesta kattomuodosta. Reliefimäisiä koristeaiheita on jäljellä vielä katusisäänkäynnin portaalissa.

Tätä koulurakennusta edeltäneessä puurakennuksessa toimi 1870-luvulla yläalkeiskoulu, jossa rehtorina oli J.V. Snellman vv. 1843 - 1849. Nykyinen kivistä rakennus suunniteltiin teollisuuskoulun käyttööseen. Koulun nimi muuttui Kuopion teknilliseksi kouluksi, joka toimi rakennuksessa aina vuoteen 1966 saakka. Tämän jälkeen rakennus toimi Vahtivuoren kansakouluna ja nykyisin Snellmanin kouluna.

11.10.9 Koulurakennus Mutteri, Maaherrankatu 13

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993–aineisto; Seutukaava 3

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Kouluhistoriaa: voimistelusalali 1800-luvulta

Kohdekuvaus: Kun vuoden 1843 koulujärjestyksen opetusohjelmassa voimistelu sai keskeisen sijan, jouduttiin koulujen yhteyteen rakentamaan voimistelusalajeja (Lilius) Koulurakennus Mutteri on Snellmanin koulun (entisen Vahtivuoren koulu ja entisen teollisuuskoulun) pihalla oleva pohjamuodoltaan kahdeksankulmainen alun perin voimistelusalina palvellut rakennus. Tämä v. 1850 E.B Lohrmanin kaudella intendenttikonttorissa suunniteltu rakennus lienee ollut ensimmäinen erillisenä voimistelusalirakennuksena toteutettu, ja ainoa kahdeksankulmainen voimistelusalali.

11.10.10 Puijonsarven hotelli (vanha osa)

Minna Canthin katu 18

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen, maisemallinen
Liiketalot: 1910-luvun liiketalo

Kohdekuvaus: Nykyisen Puijonsarven hotellin vanhan osan suunnitteli v. 1915 rakennusmestari Paavo Makkonen. Rakennuksen julkisivujen jäsentely rakenteellisuutta korostavilla tiilipilastereilla, oli tyypillistä rationalismille. Tyyliä suosittiin lähinnä liike- ja toimistorakennuksissa. Neljäkerroksisessa liiketaloksi valmistuneessa talossa toimi vuodesta 1919 lähtien Kuopion Osuusliike. Nykyisin rakennus on osa Hotelli Puijonsarvea. Muutokset hotellirakennukseen on tehty v. 1997 ja v. 1999 (Reijo Mitrunen, Risto Rätty ja Riitta Korhonen, Arkkitehtuuritoimisto Riitta korhonen Oy).

11.10.11 Puistotalo Oy, Vitriini

Maaherrankatu 9

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
maisemallinen

Liiketalot: Funktionalistinen
liiketalo 1930-luvulta

Kohdekuvaus: Vuonna 1939 valmistunut, Vitriiniksi kutsuttu rakennus edustaa suurine ns. osuuskauppafunkista, joka on tutumpi kirkonkylien ja pikkukaupunkien miljöistä. Kuopion Osuusliikkeen myymälä- ja konttorirakennukseksi arkkitehti Walde Aulangon suunnittelemassa rakennuksessa erityispiirteenä on kadunkulmauksessa seinän pyöristetty nurkka, jonka kahdessa kerroksessa myös ikkunalasit on taivutettu nurkkakaaren mukaan. Myöhemmin rakennusta on korotettu kerroksella, mikä on muuttanut rakennuksen alkuperäistä hahmoa.

11.10.12 Barson kulma, asuinliiketalo, Minna Canthin katu 24

Arvotus: m

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/2000–aineisto.

(Mainittu tekstissä, mutta ei mukana rajauksessa)

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen
Asuintalot. 1920-luvun kivitalorakentamista

Kohdekuvaus: Kolmekerroksisen rapatun kivitalon on suunnitellut rakennusmestari K.A. Honkavaara v.1927. Rakennus edustaa 1920-luvun niukkaeleistä klassismia, jossa koristeaiheita on käytetty säästeliään hienostuneesti.

11.10.13 Konttisen liiketalo, nykyinen sosiaalivirasto, Minna Canthin katu 28

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen
Liiketalo. Tiilinen liiketalo 1910-luvun lopulta

Kohdekuvaus: Konttisen talo on tehty alun perin teollisuus-, liike- ja toimistotaloksi v. 1919 Oiva Kallion suunnittelemana. Rakennus oli ensimmäisiä Kuopiossa, jonka välipohjat ovat teräsbetonirakenteiset. Viisikerroksisen rakennuksen hahmo on yhdistelmä 1900-luvun alun klassismia ja vuosisadan alkuvuosikymmeninä erityisesti liikerakennuksissa suosittua rationalismia. Muutoksista huolimatta rakennuksen säästyneistä detaljeista näkyy alkuperäisten materiaalien ja detaljoinnin laadukkuus

Puutalorakentaminen kirkon tuntumassa

11.1.1 Maria Jotunin koulu entinen Snellmanin koulu

Kirkkokatu 31

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Seutukaava 3

Suojeluperusteet:
rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen
Kouluhistoriaa. Puiset
koulurakennukset 1800-luvulta.

Kohdekuvaus: Kortteli muodostaa 1800-luvun koulurakennusten kokonaisuuden. Koulun vanhempi osa vuodelta 1851, jonka edustaa Kuopiolle tyypillistä empireä leveine valkeiksi maalattui- ne nurkkalaidoituksineen. Koulun uudempi osa rakennusmestari P.J. Pitkäsen v. 1894 suunnitte-

lema. Piharakennukset ovat 1880-luvulta. Kirkkokadun ja Vuorikadun kulmassa sijaitsevassa Maria Jotunin koulussa, entinen Snellmanin koulussa annetaan nykyisin harjaantumisopetusta.

11.1.2 Korttelimuseo

Kirkkokatu 24

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto,
RKY/1993 ja RKY/2000-
aineistot

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen
Museot. Korttelimuseo
koostuu historiallisista
puutaloarkkitehtuuria
edustavista rakennuksista

Kohdekuvaus: Kuninkaankadun, Kirkkokadun, Sorvarinkadun ja Kuopionlahdenkadun rajaama kortteli muodostaa Kuopion korttelimuseon, joka on osa Pohjois-Savon maakuntamuseona toimivaa Kuopion kulttuurihistoriallista museota. Museokorttelissa on kaikkiaan 11 puutaloa ja vihreä pihapiiri. Korttelin Kuninkaankadun ja Kirkkokadun varren talot (rak. 1-5) sijaitsevat alkuperäisillä paikoillaan. Rännikadun (Sorvarinkatu) puoleiset rakennukset on siirretty kaupungin keskusta-alueelta. Tavoitteena on ollut luoda näin mahdollisimman autenttinen kuopiolainen puutalokorttelikonaisuus. Rakennusten entisöintitöiden päävaihe suoritettiin 1970-luvulla ja 1980-luvun alussa. Museo avattiin yleisölle v. 1982. Koko kortteli on ollut museoalueena vuodesta 1997 alkaen.

Museokorttelin rakennukset ovat n. 100 vuoden ajalta. Vanhin on peräisin 1700-luvun lopusta ja nuorin 1800-luvun lopusta. Rakennus 1: Kuninkaankatu 6. Kertaustyyliä edustavan kookkaan vinkkelimallisen asuintalon on suunnitellut rakennusmestari P.J. Pitkänen v. 1898. Tämän rakennuksen sisätiloja ei ole käyttötarkoitussyistä johtuen entisöity. Rakennus 2: Kuninkaankatu 8. Tämä kookas asuinrakennus on tehty v. 1849, mutta se käsittää osia paikalla jo aiemmin olleesta talosta. Rakennus on edustavimpia esimerkkejä empiretyylin puutalosovellutuksista Kuopiossa. Rakennus 3: Kirkkokatu 22. Käräjätupa. Vuonna 1849 rakennetussa talossa on ilmeisesti osia samalle paikalle jo 1600-luvun puolivälissä rakennetusta vanhasta käräjätuparakennuksesta. Vuonna 1877 rakennus revetoitiin ulkoapäin tielle ja rapattiin. Rakennus 4: Kirkkokatu 24. Pitkä hirsinen ulkorakennus on rakennettu v. 1849. Rakennuksen eteläpää on purettu ja sen paikalle siirretty rak. 6. Rakennus 5: Lankuista tehty pulpettikattoinen aitta on pystytetty rakennuksen 3 länsipäähän ilmeisesti v. 1849. Rakennus 6: Sorvarinkadun varrella v. 1862 rakennettu aittarivi. Rakennus 7: Sorvarinkadun varrella. 1800-luvun ensimmäiseltä puoliskolta peräisin oleva paritupapohjainen asuinrakennus, joka on siirretty samalla paikalla aiemmin sijainneen asuinrakennuksen paikalle. Talo on saanut nykyisen ulkoasunsa lähinnä 1870-luvulla. Rakennus 10: Sorvarinkadun varrella. Pitkänurkkainen hirsinen aittarakennus on rakennettu 1800-luvun puolivälin aikoihin. Alun perin se on ollut kuopiolaisen Raninin kauppiassuvun omistuksessa. Rakennus 11: Sorvarinkadun varrella. 1700-luvun lopun mansardikattoinen talo edustaa kustavilaisen ajan kaupunkirakentamista. Tämän aikakauden taloja on Kuopiossa säilynyt vain kaksi. Alun perin rakennus on tehty asuintaloksi, mutta historiansa aikana siinä on toiminut mm. apteekki. Rakennus 12: Korttelin keskellä. 1800-luvun puolivälin aikoihin rakennettu pieni asuintalo. Rakennus 13: Kuopionlahdenkadun varrella. Paritupapohjainen talo on tehty alkujaan puusepän verstaaksi vuoden 1830 tienoilla.

**11.11.3 Kuopion klubi,
entinen asuinrakennus**
(puuttuu kartalta)
Kuninkaankatu 10
Arvotus: v

Valintaperusteet:
Museovirasto, RKY/2000-
aineisto. (Mainittu tekstissä,
mutta ei mukana rajauksessa.)
Suojeluperusteet:
rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Asuintalot: puutalo on 1800-luvulta. Yhdistystoiminta. Yksikerroksinen asuinrakennus on vuodelta 1880.

Kohdekuvaus: Lääninarkkitehti Ferdinand Öhmanin itselleen suunnittelema yksikerroksinen uusrenessanssitalo vuodelta 1880 edustaa varakasta kaupunkiasuintaloa. Taloa on laajennettu v. 1900. Myöhemmin asuintalo on muutettu ravintolakäyttöön (Kuopion Klubi) Uudemmat merkittävät muutokset ovat vuodelta 1987 (arkkitehti Kimmo Ruotsalainen). Klubin piharakennukseksi on rakennettu harvinainen kaksikerroksinen pieni puinen asuintalo, joka on ulkohahtoltaan ja detaljeiltaan säilynyt rakentamisaikaisessa asussaan (1950-luku?).

**11.11.4 Tuomiorovastin pappila,
alkuperäinen lääninhallituksen
virkamiesten asuintalo**
Kuninkaankatu 12
Arvotus: v

Valintaperusteet:
Museovirasto, RKY/1993
ja RKY/2000-aineistot;
Seutukaava 1.
Suojeltu rakennussuojelulalla
Suojeluperusteet: rakennus-
historiallinen, historiallinen,
maisemallinen.

Kirkollinen kulttuuri: pappilat. Tuomiorovastin pappila on yksi harvoista 1700-luvun kustavilaisen kauden kaupunkitaloista.

Kohdekuvaus: Tuomiorovastin pappilan puinen, mansardikattoinen päärakennus on valmistunut v. 1776 lääninhallituksen virkamiehille asuintaloksi. Alun perin kustavilaisen klassismia edustanut rakennus on saanut empirepiirteitä: 1840-luvulla aiemmin punamullatut hirsiseinät peitettiin leveällä vaakaponttilaudoituksella, samalla alakerran ikkunoita suurennettiin 6-ruutuisiksi. 1910-luvulla Kuopion kaupunkiseurakunta osti talon pappilaksi. Vuodesta 1944 lähtien talo on ollut tuomiorovastin pappilana. Viimeisin peruskorjaus vuodelta 1991 (Arkkitehtitoimisto Pentti Toivonen Oy).

11.11.5 Victor Barsokevitsch
-valokuvakeskus
Kuninkaankatu 14
Arvotus: v

Valintaperusteet:
Museovirasto, RKY/2000-
aineisto.
(Mainittu tekstissä, mutta ei
mukana rajauksessa).
Suojeluperusteet:
rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Asuintalot. Puutaloasumista 1800-luvun lopulta ja valokuva-ateljee.

Kohdekuvaus: P.J. Pitkänen suunnitteli tämän rakennuksen v. 1894. Tyyliltään rakennus on tyypillinen aikakautensa kaupunkipuutalo. Rakennuksessa toimi valokuvaaja Victor Barsokevitschin kuvausateljee vuoteen 1926. Rakennusta on laajennettu v. 1901 ja nykyisin siinä toimii WB-valokuvakeskus.

11.11.6 Ryhmäperhepäiväkot Peukalainen, entinen asuinrakennus
Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava
Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Asuintalot. Puinen asuintalo on vuodelta 1800.

Kohdekuvaus: Vuonna 1800 valmistunut asuinrakennus antaa nykyisin tilat ryhmäperhepäiväkot Peukaloiselle. Asuintalo on osa vuonna 1800 rakennetusta kulmatalosta. Minna Canthin kadun puoleinen osa on purettu paikalle rakennetun kivitalon tieltä.

11.11.7 Minna Canthin talo
Minna Canthin katu 20 - 22
Arvotus: v

Valintaperusteet:
Museovirasto, RKY/1993 ja
RKY/2000-aineistot.
(Mainittu RKY/2000-
aineiston tekstissä,
mutta ei ole rajauksessa).
Suojeluperusteet:
historiallinen,
maisemallinen.
Elinkeinot: kaupat.
Henkilöhistoria: Minna Canth
Entinen kaupparakennus, joka liittyy kirjailija Minna Canthin elämään.

Kohdekuvaus: Minna Canthin kadun ja Piispankadun kulmassa sijaitseva vinkkelitalo on yhdistetty useammasta osasta. Vanhin, Minna Canthin kadun puoleinen osa on rakennettu v. 1820. Rakennuksessa toimi aikanaan Minna Canthin kauppa ja myöhemmin Minna Canthin perilliset

Oy:n liike. Valtion omistukseen siirryttyään rakennus oli virastokäytössä ja nykyisin siinä toimii yhdistyksiä, yrittäjiä ja Pohjois-Savon taidetoimikunta.

Rakennukseen ovat tehty muutoksia vv. 1910 (Erkki Halonen), 1939 (Aarre Elomaa) ja 1976 (Esa Malmivaara). Nykyinen, osin funkishenkkinen ulkoasu on peräisin vuoden 1939 muutoksista. Kuinkaankadun puoleisen siiven jugendaiheita karsittiin 1970-luvun korjauksissa. Rakennuksen sisätilat peruskorjattiin samalla kovakouraisesti ajan hengen mukaisiksi virastotiloiksi.

11.11.8 Entinen työväentalo

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Yhdistystoiminta:

työväentalot.

Kuopion työväentalo on
vuodelta 1837.

Kohdekuvaus: Rakennuksen paikalla oli v. 1814 rakennettu kauppias Gurstieffin talo, jonka runkoa käytettiin hyväksi, kun nykyinen vinkkelitalo rakennettiin v. 1837. Kuopion Työväenyhdistys osti talon ja puoli tonttia v. 1900 (1897?) kunnallisneuvos J.Fr. Malmborgilta ja kunnosti sen v. 1901 kuluessa rkm Oskari Jokisen suunnitelmien mukaan. Taloon tuli juhlasali näyttämöineen, buffetti sekä kamari ja keittiö. Rakennukseen sijoitettiin myös työväenyhdistyksen kirjasto ja lukusali. Minna Canthin perilliset ostivat tontin taloineen v. 1916 työväenyhdistykseltä. Rakennuksessa on tehty muutoksia mm. vv. 1917, 1922, 1936, 1948 ja 1967. Valtio osti kiinteistön v. 1974 Minna Canthin perillisiltä, minkä jälkeen rakennuksessa on tehty vain vähäisiä kunnostustöitä. Työväenyhdistyksen aikainen sali pintarakenteineen on pääosin säilynyt.

11.12 Asemakoululta vankilalle

11.12.1 Asemakoulu, Asemakatu 3

Arvotus: m

Valintaperusteet: Seutukaava 3

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, maisemallinen

Kouluhistoriaa. Asemakoulu on osa Pohjois-Savon maakunnallisesti merkittävien koulujen ketjua ja edustaa 1800-luvun lopun puukoulurakentamista.

Kohdekuvaus: Rakennukset kuuluvat Asemakadulla säilyneeseen puurakennuskantaan. Asemakoulun vanhempi osa on P.J. Pitkäsen v. 1897 suunnittelema yksikerroksinen, nikkarityylinen rakennus, joka koristeellisine julkisivuaiheineen muistuttaa hyvin paljon samana vuonna Minna Canthin kadulle suunniteltua entistä Kuopion Yhteiskoulua. P.J. Pitkäsen koulurakennuksen alapuolella sijaitsee v. 1908 valmistunut jugendrakennus, joka on tunnistettavissa Arkkitehti J.W. Strömbergin työksi tälle tyyppillisestä puujugendin tyylikeinoista, jotka toistuvat myös Maljapuron koulurakennuksessa. Asemakoulun kortteli muodostaa arkkitehtonisesti poikkeuksellisen hienon alkuperäisessä käytössä säilyneen kokonaisuuden.

11.12.2 Rautatieasema ja asemalaiturikatokset, Asemakatu 1

Valintaperusteet: Rautatierakennusten suojeluesitys (Rautatieasema)

Arvotus: v

Valintaperusteet: Seutukaava 3, Kuopion aseman asemarakennus ja laiturialueen katos kuuluvat rautatierakennusten suojelusopimuksen piiriin.

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Rautatieliikenne: asemat. Kuopion uusi asemarakennus on 1930-luvulta.

Kohdekuvaus: Kuopion uuden, v. 1934 valmistuneen kaksikerroksisen rautatieasemarakennuksen ovat suunnitelleet rautatiehallituksen arkkitehdit J. Ungern ja Thure Hällström. Rakennus edustaa siirtymäkautta klassismista funktionalismiin. Sisätilojen alkuperäinen asu oli funktionalistinen, kun taas julkisivujen symmetria, koristeaiheiden niukan harkittu käyttö, 6-ruutuiset ikkunat ovat 1920-luvun klassismia. Asemarakennus rakennettiin vv. 1932 - 1934 hätäaputöinä. Detaljeiltaan huolellisesti toteutetut puiset laitureiden odotuskatosten ja alikulkutunneleihin johtavat porraskäytävien arkkitehtuuri on ilmeeltään hyvin sympaattista funktionalistisen pienmittakaavaisten rakennusten muotokieltä. Laitureille johtanut tunneli on jatkettu v. 1959 valmistuneen linja-autoaseman puolelle. Rautatieaseman vierellä on Asemapuisto, joka muodostuu Asemakadun ja ratapenkan väliin jäävästä kapeasta viheralueesta.

11.12.3 Minna Canthin puisto

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

historiallinen,
maisemallinen

Puistot. Henkilöhistoria.

Kirjailija Minna Canthin

nimeä kantava puisto

Kohdekuvaus: Maljapuron varrella sijaitseva Minna Canthin puistossa on Eemil Halosen veistämä Minna Canthin patsas, joka on paljastettu Minna Canthin kuoleman 40-vuotismuistopäivänä v. 1937. Samana vuonna valmistui puutarha-arkkitehti Bengt Schalinin puistosuunnitelmana, joka on ollut v. 1994 suunnitellun puistosaneerauksen (Seppo Hiekkala) esikuvana. Valoisa, pienehkö, suoralinjaisten istutusten jäsentämä puistoalue rajautuu selkeästi ympäröivien reuna-alueiden korkeampien istutusten rajatessa tilaa, mikä luo tilasta hyvin intiimin ja suojaisan sisätilan luonteen.

11.12.4 Maljapuron koulu

Maaherrankatu 24

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Seutukaava 3

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Kouluhistoriaa:

kauppakoulu. Maljapuron koulu on osa Pohjois-Savon maakunnallisesti

merkittävien koulujen ketjua ja edustaa 1900-luvun alun koulurakentamista.

Kohdekuvaus: Alun perin kauppakouluksi rakennettu vanha osa on vuodelta 1906 ja sen on suunnitellut monia Kuopion kaupungin julkisia rakennuksia suunnitellut J.V. Strömberg. Monin piirtein Asemakoulua muistuttavassa jugendaiheisessä rakennuksessa näkyy suunnittelijan kiinnostus rakenteellisiin kokeiluihin. Taloa laajennettiin v. 1926 ja laajennuksen suunnitteli Juho Nykänen. Nykyisin Maljapuron koulun tiloja käyttää kansalaisopisto.

11.12.5 Talouskoulu

Arvotus: m

Valintaperusteet: Seutukaava 3

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Asuintalot. Kouluhistoriaa. 1800-luvun lopun asuinrakennus, joka myöhemmin toiminut kouluna.

Kohdekuvaus: Alun perin yksikerroksiseksi asuinrakennukseksi tehty nikkarityylinen puurakennus on arkkitehti Eskil Hindersson suunnittelema v. 1898. Rakennus kuuluu Asemakadulla säilyneeseen merkittävään puurakennuskantaan, joka edustaa Kuopion puukaupunkivaihetta.

11.12.6 Lääninvankila

Vankilakatu 3

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto

RKY/1993 ja RKY/2000-
aineistot

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen, maisemallinen.

Oikeuslaitos: vankilat.

Nykyisen vankilan käytössä

oleva kokonaisuus johon

kuuluvat 1880-luvun

vankilarakennus ja kehämuuri,

puurakennusten kortteli, joka

alun perin oli rakennettu lääninsairaalaksi, vankilanverstastiloina palveleva rakennusryhmä sekä aiemmin musiikkilukiona palvellut puurakennus.

Kohdekuvaus: Kolmikerroksinen, punatiilinen, pohjakaavaltaan ristinmuotoinen sellivankilarakennus on rakennettu aiemmin sijainneen, v. 1830 rakennetun ja C.L. Engelin johdolla suunnitellun vankilan paikalle. Rakennuksessa ja sitä ympäröivässä kehämuurissa on todennäköisesti käytetty hyväksi aiemman rakennuksen osia. Ns. puutalokortteli muodostuu alun perin Lahdentaan lääninlasarettina palvelleista rakennuksista, joista itse sairaala ja sen sivurakennukset on rakennettu v. 1822 Charles Bassin intendentinkonttorissa signeerattujen piirustusten mukaan. Sairaalan ohella rakennettiin sivurakennus, jossa oli mm. leivintupa ja keittiö varastoineen. Sivurakennuksen symmetriseksi pariaksi tehtiin ulkorakennus, jossa oli käymälät ja erilaisia varastotiloja. Kun sairaalatoiminnat siirrettiin 1870-luvun lopulta Valkeisen lammen rannalle sekä v. 1885 alkaen Niuvanniemeen, muutettiin Lahdentaan rakennukset vankilan tiloiksi. Ainakin vuodesta 1946 entinen rakennus on ollut kokonaan vankilan henkilökunnan asuintoina ja viimevaiheessa myös avovankilan asuintoina. Sellivankilan uudistusvaiheessa sairaalakorttelin eteläpuoli erotettiin vankeinhoidon käyttöön ja tuolle korttelinosalle rakennettiin (1880-luvun lopulla) vankilanjohtajan puinen asuinrakennus korttelin lounaiskulmaan sijoitettuihin talousrakennuksineen.

Aiemman, v. 1794 rakennetun lääninlasarettin tilalle valmistui v. 1822 rakennukset tontille, jolla oli vuodesta 1779 sijainnut kaupungin postitoimisto. Postikonttorin rakennus oli tuhoutunut tulipalossa ja posti päätetty siirtää kesemmälle kaupunkia. Lääninlasarettille eli nk. Lahdentaan sairaalalle, valmistui kolme puista rakennusta, itse sairaala korttelin pohjoislaidalle, taloudenhoitajan talo itälaidalle ja ulkokuonerakennus länsilaidalle. Sairaalan ja sivurakennusten piirustukset laadittiin intendentinkonttorissa v. 1820 ja ne on signeerannut Charles Bassi. Sellivankilan uudistusvaiheessa sairaalakorttelin eteläpuoli erotettiin vankeinhoidon käyttöön ja tuolle korttelinosalle rakennettiin (1880-luvun lopulla) vankilanjohtajan puinen asuinrakennus korttelin lounaiskulmaan sijoitettuihin talousrakennuksineen. Kun Sairaalatoiminnat siirrettiin 1870-luvun lopulta Valkeisen lammen rannalle sekä v. 1885 alkaen Niuvanniemeen, muutettiin Lahdentaan rakennukset vankilan tiloiksi.

Sairaalarakennusta on vankilakäytön ajoista lähtien kutsuttu Sakkolaksi, koska siinä asutettiin sakan muuntorangaistukseen tuomittuja. Ainakin vuodesta 1946 rakennus on ollut kokonaan henkilökunnan asuintoina ja viimevaiheessa myös avovankilan asuintoina.

Johtajan asunnon piharakennuksessa oli alun pitäen leivintupa, liiteri, käymälät ja varastoja. Vuosien myötä rakennuksessa on tehty useita muutoksia. Rakennuksessa mm. oli 1920 – 1930 -luvulta alkaen vuoteen 1941 vankilan myymälä.

Hapelähteenkadun puoleinen puurakennus tehtiin alun perin Käsityöväestön yhdistyksen koulutaloksi. Sen suunnitelmat laati arkkitehti J.V. Strömberg v. 1907 ja rakennus valmistui v. 1908. Rakennus toimi myöhemmin musiikkilukiona, joka perustettiin v. 1968. Vankilan omistukseen ja käyttöön rakennus tuli v. 1992. Rakennus peruskorjattiin 1990-luvun alussa ja vuodesta 1995 se on toiminut avovankilana; vuodesta 2001 alkaen 20-paikkaisena avovankilaosastona. Vankilan muurin ulkopuolelle on rakentunut 1900-luvulla varasto- ja verstasrakennusten muodostama teollisuusalue, jonka rakennuskanta nykyisin käsittää työhuonerakennuksen (suunnitelmat arkkitehti Onni Tarjanne), autotallin, varastorakennuksen ja purusiilon.

11.12.7 Puutalokortteli, Maaherrankatu 35 (Rauhala) ja Hapelähteenkatu 5

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen. rakennushistoriallinen

Kohdekuvaus: Yksikerroksiset puiset asuintalot edustavat Kuopiossa harvinaista jugendia: "Rauhala" on Rakennusmestari K.H. Penttisen v. 1909 suunnittelema, K.H. Penttisen suunnittelema asuinrakennus on vuodelta 1926.

11.13 Liikekeskus miljö

11.13.1 Kauppatori

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000-aineistot

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen

Elinkeinot: torikauppa. Kuopion kauppatori vuodesta 1856.

Kohdekuvaus: Kuopiossa on käyty torikauppaa jo 1700-luvulta lähtien. Nykyiselle Kauppatorille kaupankäynti siirrettiin v. 1856, jolloin tori tunnettiin Kimnaasintorin nimellä. Sen eteläosalla rakennetun koulurakennuksen mukaan Torista käytettiin myös nimiä Heinä- ja Hevostori. Nykyisen nimensä tori sai v. 1918. Kuopion torilla, kaupungin epäilemättä tunnetuimmalla julkisella ulkotilalla on edelleen keskeinen paikka kaupunkikuvassa, vaikka toria ympäröivä uudisrakentaminen onkin muuttanut torin ilmettä. Toria ympäröivä rännikatuverkko on uudisrakentamisen myötä muuttunut epäselvemmäksi. Itse torin rakenteet on toteutettu Sarlotta Narjuksen ja Antti-Matti Siikalan v.1990 järjestetyn suunnittelukilpailun voittaneen ehdotuksen tuloksena. Suunnitelman kioski- ja katosrakennukset edustavat rohkeasti oman aikansa eleganttia teräsrakentamista.

11.13.2 Kaupungintalo, Tulliportinkatu 20

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000-aineistot

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Kunnallishallinto. Uusrenessanssin Kuopion kaupungintalo on 1880-luvulta.

Kohdekuvaus: Kaupunkeihin alettiin v. 1873 kunnallishallinnon uudistuksen jälkeen rakentaa kaupungintaloja valtuustojen ja kasvavan virkamieskunnan käyttöön. Kuopion kaupungintalon rakentamispäätös oli tehty v. 1882 kaupungin satavuotisjuhlien yhteydessä. Kaupungintalon ja samanaikainen lääninhallituksen rakentaminen yhdessä ensimmäisten liikerakennusten kanssa aloitti Kuopion matalan, yhtenäisen kaupunkikuvan muutoksen kivirakenteiseksi. Torin laidalla sijaitseva vv. 1882 - 1885 rakennettu (arkkitehti F.A. Sjöström) kaksikerroksinen uusrenessanssirakennus noudattaa julkiselle rakennukselle tyypillistä muodonantoa: voimakkaasti korostetun keskiosan paraatiovesta saavutaan eteishalliin, josta takaosan edustusportaikko johtaa toisen kerroksen juhlasaliin. Torille avautuvista juhlasalin ikkunoista keskimmäisen edustalla on parveke - hallintorakennusten vallan symbolina. Kattoratsastajaksi suunniteltu lanterniini aihe periytyi Kuopion kaupungintaloon aiemmista raatihuonerakennuksista. Kaupungintaloa on peruskorjattu vv. 1974 - 1979 (Matti Höyhty).

11.13.3 Vanha linja-autoasema

Puijonkatu 45

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto,
RKY/1993 ja
RKY/2000-aineistot.
(Ei mainita RKY/1993-
aineiston tekstissä).

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen
Tieliikenne: linja-
autoasema. Vanha linja-
autoasema on 1930-
luvulta.

Kohdekuvaus: Kuopion ensimmäinen linja-autoasema rakennettiin aivan torin välittömään läheisyyteen v. 1934 (Juho Nykänen). Yksikerroksinen, klassisistinen rakennus sijaitsee kaupungintalon liittyvän puiston reunalla, mikä antaa rakennukselle keveä, paviljonkimaisen hengen. Erillinen, mittakaavaltaan ympäristöään pienempi rakennus luo kaupunkirakenteeseen myös tilallisista vaihtelua. Linja-autoasema siirtyi rautatieaseman välittömään läheisyyteen v. 1959 uuden linja-autoaseman valmistuttua. Nykyisin rakennus toimii Kuopion matkailupalvelun info- ja markkinointitiloina.

11.13.4 Kauppahalli

Kauppakatu 45

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto,
RKY/1993 ja RKY/2000-
aineistot

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.
Kaupankäynti:
kauppahallit.
Kauppahalli on
vuodelta 1902.

Kohdekuvaus:

Jugend-tyylinen Kuopion kauppahalli on rakennettu J.V. Strömbergin piirustusten mukaan v. 1902. Kauppahallien vilkkain rakentamisajanjakso vuosikymmenet 1900-vaihteen luvun vaihteessa, jolloin halleja rakennettiin kaikkiin maamme suurimpiin kaupunkeihin. Pohjaltaan halli on tyyppillinen, mutta julkisivuiltaan on ainoa säilynyt, puhtaasti jugendia edustava halli. Muista tyyppillisesti uusgotiikkaa edustavista punatiilisistä halleista poiketen Kuopion hallin julkisivut ovat rapautuneet, johon Strömberg on mahdollisesti saanut innoituksen Pariisin maailmannäyttelyn (v. 1900) Suomen paviljongista (Gezelius, Saarinen, Lindgren). Hallia on laajennettu kalahallilla vuosina

1913 - 1914. (J.V. Strömberg ja Arne Sirelius). Rakennukseen liittyvät katokset suunnitteli Juho Nykänen v. 1937. Ulkoväriytyy on vuodelta 1973 (Matti Höyhty), korjaukset vuodelta 1985 (Eero Koivisto). Kauppahallin eri päädyissä sijaitsevat Kuopion symboli Veljämies-patsas ja Siskotyttö-patsas.

11.13.5 Kuopion Lyseo

Kauppakatu 24

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto, RKY/1993
ja RKY/2000-aineistot

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen, maisemal-
linen. Kouluhistoriaa:
triviaalikoulu, lyseo.
Kuopion lyseo, jonka
vanhimman osan on
suunnitellut C.L. Engel.

Kohdekuvaus:

Kaupungintaloa vastapäätä, torin toisella puolen sijaitseva lyseo on Kuopion säilyneistä kivirakennuksista toiseksi vanhin (Tuomiokirkon vanhin) ja ainoa empiretyylinen kivirakennus. C.L. Engelin suunnittelema, alun perin triviaalikouluksi v. 1826 valmistunut vuonna valmistunut rakennus muutettiin v. 1843 yläalkeiskouluksi, jota mm johti J.V. Snellman. Vuodesta 1844 rakennus on ollut kymmeniä lukio. Engel suunnitteli julkisivun julkisten rakennusten normatiivisen kaavan mukaan: pohjakerros on rustikoitu, yläkerros sileäpintainen. Fasadia hallitsee keskisaliitti päätykolmioineen. Sen sijaan rakennuksen pohjakaava poikkesi aikansa koulurakennusten suorakaiteen muotoisesta volyymistä. Sivukäytäväratkaisu (kulku luokkiin käytävästä) oli ensimmäinen Suomen kouluissa. 1875 rakennusta jatkettiin molemmista päistään kolmen ikkunan verran nykyiseen pituuteen. Lyseon jatkon ja Puijonkadun puoleisen siiven suunnitteli Georg Wilenius v. 1888 ja Hallikadun puoleisen siiven Jac. Ahrenberg v. 1915. Lyseota on laajennettu ja osittainen korotettu vielä tämän jälkeenkin eli v. 1940 Väinö Vähäkallion suunnittelemana. Anneli Hautsalo v. 1995.

11.13.6 Liiketalo, entinen Vanhan apteekin talo, Kauppakatu 18

Arvotus: m

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993-aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Liiketalo. Apteekkina toiminut liiketalo edustaa 1880-luvun kaksikerroksista kivitallorakentamista Kuopiossa. Rakennuksessa on uusrenessanssin ja kansallisromantiikan piirteitä.

Kohdekuvaus: 1800-luvun loppupuoliskolla kaupunkien näyttävintä arkkitehtuuria kaupungintalojen ohella olivat uusrenessanssityyliset liikerakennukset, jotka Kuopiossa Kauppakadulla muodostivat varhaisimman kivirakenteisen katukokonaisuuden. Säilyneistä rakennuksista v. 1882 valmistuneen liiketalon suunnitteli Jac. Ahrenberg. Rakennusta laajennettiin v. 1898 Käsityökadun puoleisella siivellä (rakennusmestari P.J. Pitkänen). Vuonna 1777 perustetusta vanhasta apteekista nimensä saaneessa talossa toimi Vanha Apteekki vuosina 1898 - 1987. Viimeisimmät muutokset ovat vuodelta 1988 (Matti Pohjanpelto ja Jussi Suomala). Nykyisin rakennuksessa on mm. ravintolatoimintaa.

11.13.7 Liiketalo, entinen Elorannan talo, Kauppakatu 16

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993–aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen
Liiketalo. Arkkitehti Sjöströmin suunnittelema liiketalo on 1880-luvulta.

Kohdekuvaus: F.A. Sjöströmin suunnittelema ja v. 1881 valmistunut liiketalo edustaa viereisen Vanhan apteekin talon kanssa näyttävää 1800-luvun lopun liikelorakentamista, jonka tyyliksi oli omaksuttu rikaspiirteinen uusrenessanssi. Kummassakin rakennuksessa kauppataloille tyypillisenä piirteenä sisäänkäynti liikkeeseen järjestettiin vinosti kadun kulmauksesta. Muutokset ovat vuodelta 1988 (Paul Hesse). Rakennuksessa toimi pitkään Elorannan urheiluliike, jonka perusteella monet kaupunkilaiset tuntevat rakennuksen.

11.13.8 Entinen SYP, Kauppakatu 20

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen
Liiketalo: pankit. Pankkirakennus on vuodelta 1920.

Kohdekuvaus: Suomen Yhdyspankille valmistui pankkirakennus v. 1920 arkkitehti J. V. Strömbergin suunnittelemana. Kolmikerroksinen liikerakennus osoittaa aiemmin jugendia suosineen suunnittelijan kehityksen klassismin suuntaan. Tämän tyylin mukaiset vakaat, tasapainoiset julkisivut antoivatkin pankkirakennukselle hyvin sopivan arvokkuuden. Nykyisin rakennuksessa toimii eri yrityksiä

11.13.9 Hotelli Atlas, Kauppakatu 45 - 47

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen
Liiketalo: hotellit. Hotelli- ja liikerakennus on 1920-luvulta.

Kohdekuvaus: Funktionalismistaan tunnettu arkkitehti Eino Pitkänen suunnitteli opiskeluaikanaan kotikaupunkiinsa v. 1929 valmistuneen Hotelli Atlaksena ja Carlssonin tavaratalona tunnetun viisikerroksisen, rapatun liikerakennuksen. Rakennuksen alkuperäiset 1920-luvun hillityt klassistiset piirteet ovat vuosien myötä vaihtuneet modernimmiksi.

11.13.10 Sankaripuisto, entinen Hatsalan hautausmaa

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/2000–aineisto.

(Mainittu tekstissä, mutta ei ole mukana rajauksissa).

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen

Kirkollinen kulttuuri: hautausmaat. Kaupunki- ja maaseurakunnan hautausmaa on 1800-luvun alusta.

Kohdekuvaus: Kuopion Isoa hautausmaata edelsi kaupunki- ja maaseurakunnan yhteinen hautausmaa, Hatsalan hautausmaa, joka perustettiin v. 1811 torin luoteispuolella ja oli käytössä 1860-luvulle. Aiemmin vuoden 1787 asemakaavassa tällöin Multamäeksi kutsuttu alue oli merkitty toriksi. Nykyisen Sankaripuistona tunnetun alueen maanpinta on pengerrytetty 1920-luvulla ympä-

röiviä katuja korkeammalle, mikä erottaa vanhoja puita harvakseltaan kasvavan puiston selkeästi hahmottuvaksi harmoniseksi puistotilaksi vilkkaiden katu-alueiden välissä. Vanhat hautamuisto-merkit luovat ajallista syvyyttä. Kadulta puistoon johtavat graniittiportaavat yhdessä puistoa rajaavan aidan kanssa korostavat hienovaraisesti paikan arvokasta salinomaista huonetilan luonnetta. Puisto on saanut nykyisen nimensä viime sodissa kaatuneiden sankarihauta-alueensa mukaan, jossa on kuvanveistäjä Essi Renvallin tekemä sankaripatsas.

11.13.11 Puistokoulu

Puistokatu 13

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Seutukaava 3

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Kouluhistoriaa.

Puistokoulu on osa

Pohjois-Savon

maakunnallisesti merkittävien koulujen ketjua ja edustaa kaupunkikoulua 1800-luvun lopulta.

Kohdekuvaus: Puistokadun aluekokonaisuuteen kuuluvan Puistokoulun on suunnitellut Eskil Hindersson v. 1899. Rakennus muistuttaa suurine ikkunoineen tyyppillistä kansakoulurakentamista, jonka tunnuspiirteinä oli muihin koulurakennuksiin verrattuna julkisivujen hyvin niukka koristeaihein jäsentely.

11.13.12 Kukkosen leipomo-, konditoria-, maito ja sekatavaramyymälä

Minna Canthin katu 43 kuva 102

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Suojeluperusteet: historiallinen.

Elinkeinot: leipomot, kaupat.

Vanha leipomo- ja

kaupparakennusryhmä

Kohdekuvaus: 1800-luvulla rakennettu Kukkosen leipomo ja sekatavaramyymälä sijaitsevat Minna Canthin kadulla. Kolme puurakennusta käsittävään kohteeseen kuuluu Hatsalankadun ja Minna Canthin kadun kulmauksessa sijaitseva

nikkarityylinen puurakennus, Hatsalankadulla sijaitsevan pienehkön asuinrakennuksen sekä itse Kukkosen myymälän, joka tarjoaa herkkujen kaupanpäälliseksi annoksen nostalgiaa julkisivun liikekyltteineen myymälätilan myyntitiskeineen.

11.13.13 Asuin-liiketalo, Puijonkadun funkistalo

Puijonkatu 33

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, maisemallinen

Funktionalismia edustava asuin- ja liikerakennus on 1930-luvulta.

Kohdekuvaus: Puijonkadun tyylikäs funkistalo todistaa suunnittelijansa, Eino Pitkäsän taiteellisista kyvyistä. Vuonna 1937 suunniteltu, valkeaksi rapattu rakennus on myöhemmin menettänyt herkkyyttä ikkunoiden vaihtamisen takia v. 2004.

11.13.14 Asuin-liiketalo Rehutorni, entinen Maatalousosakepankki

Vuorikatu 22

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto, RKY/1993-aineisto

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Liiketalot: pankit.

Kohdekuvaus:

Arkkitehtiveljesten Jussi ja Toivo Paatelan v. 1929 suunnittelema entinen Maatalousosakepankki edustaa erittäin pelkistettyä klassismia, josta oli lyhyt askel fuktionalismiin. Nykyisin rehutornina tunnettu rakennus on asuin- ja liiketalona. Muutoksia rakennukseen on tehty v. 1999 (Pentti Toivanen), Arkkitehtitoimisto Pentti Toivanen.

11.14 Rännikatuverkko

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto, RKY/2000-aineisto

Suojeluperusteet:

historiallinen, maisemallinen. 1700-luvulta periytyvä rännikatuverkko.

Kohdekuvaus:

Kuopion katuverkkoon nykyisinkin olennaisesti kuuluvia kapeita katuja on totuttu nimittämään rännikaduiksi.

Asemakaavahistoriallisesti Kuopion rännikadut ovat ainutlaatuisia - sekä kaavaideana että nimityksenä. Pääkaduista ja kujista eli rännikaduista koostuva katuverkko esiintyy jo Pehr Kjellmanin Kuopionniemelle perustettavaa kaupunkia varten laatimassa asemakaavassa vuodelta 1775.

Yleinen käsitys on ollut, että rännikadut ovat nimenomaan palokujia, joita puukaupunkeihin järjestettiin tulipalojen leviämistä estämään. Toinen mahdollinen tulkinta on se, että eri levyiset kadut suunniteltiin asemakaavaan kustavilaisen klassismin piirteinä kaupunkirakennetta jäsentämään. Pääkatujen varsilla olivat suuremmat porvaristalot, kun taas rännikaduilla olivat käsityöläisten ja työmiesten pienet asumukset ulkorakennuksineen.

Yli kahden sadan vuoden aikana Kuopion ruutukaava-alueen katuverkko on kokenut monia muutoksia ja kaupungin rakennuskanta on uusiutunut, mutta edelleenkin rännikadut ovat hahmotettavissa kaupunkirakenteessa sekä katuverkon hierarkiana että pääkatuja tiiviimpinä ja matalampina katumiljöinä. Tähän ohjaavat myös viime vuosikymmeninä laaditut asemakaavat. Parhaimmat esimerkit vanhoista rännikatutiljoista ovat tuomiokirkon lähetyvillä ja Korttelimuseoon rajautuvissa kortteleissa

11.15 Lastentarha Pumpputori entinen koulurakennus

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Seutukaava 3

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
maisemallinen. Kouluhistoriaa.
Koulurakennus on 1850-luvulta.

Kohdekuvaus:

Nykyisin Lastentarha
Pumpputorina tunnettu rakennus
on entinen koulu, joka on
valmistunut v. 1856.

11.16 Kuopionlahden yläaste, entinen Yhteiskoulu,

Minna Canthin katu 46

Arvotus: m

Valintaperusteet: Seutukaava 3

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen
Kouluhistoriaa. Koulurakennus 1800-luvulta.

Kohdekuvaus: Yhteiskoulun vanha osa on Leander Ikosen suunnittelema vuodelta 1897. Nikkarityylinen yksikerroksinen koulu muistuttaa samana vuonna rakennettua, Juho Nykäsen suunnittelemaa asemakoulua. Kummankin koulurakennuksen pääsisäänkäyntiä on korostettu koristeellisella kattoratsastajalla, julkisivulaudoituksen mallit ja profilointi on lähes sama. Hallikadun puoleisen laajennuksen on tehnyt Kerttu Rytönen v. 1931. Yhteiskoulun tiloissa toimivat sekä Yhteiskoulun yläaste että Musiikkilukio.

11.17 Posti- ja verotoimisto, entinen palo- ja poliisilaitos

Tulliportinkatu 35

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen. Entinen
palo- ja poliisilaitos on
1920-luvulta.

Kohdekuvaus:

Vuodelta 1928 oleva
entinen poliisitalo-
paloasema, jonka on
suunnitellut Juho Nykänen hillityn klassismin hengessä. Rakennus on nyt postina ja verotoimis-
tona. Aiemmasta funktiosta kertoo näkyvimmin paloasemille tyypillinen torni. Muutoksia on toteu-
tettu v. 1996, (Riitta Korhonen, Arkkitehtitoimisto Riitta Korhonen Oy).

11.18 Kuopion lääninsairaalan tontti

Sairaalakatu 6-8

Lääninsairaaloita, joita vuoteen 1899 asti kutsuttiin lääninlasareteiksi, ryhdyttiin v. 1760 alkaen rakentamaan parannettavia tauteja varten. Aiemmat hospitaalit varattiin ainoastaan parantumattomia tauteja sairastaville. Kuopion ensimmäinen lasaretti oli varten yli-intendenttiviraston tyyppipiirustusten mukaan rakennettu. Seuraava lasaretti sijaitsi n. 50 vuotta nykyisin lääninvankilan käytössä olevassa puutalokorttelissa ennen Valkeisenlammen rannalle, kaupungin toiselle reunalle sijoittumistaan, josta valtio oli lunastanut kaupungilta sopivan tontin v. 1867. Rakennustoissa käytettiin mm lääninvankilan vankeja. Lääninarkkitehti Ferdinand Öhmanin johdolla

Lisärakennuksen on suunnitellut Pekka Pitkänen v. 1993. Nykyisen Kuopion terveydenhuolto-oppilaitoksena toimiva, entisen lääninsairaalan kortteli rakennuksineen muodostaa mielenkiintoisen terveydenhoidon historiasta kertovien rakennusten kokonaisuuden, jossa myös uudisrakentaminen (Kuopion Terveydenhuolto-oppilaitoksen lisärakennus, Valkeisenkatu 2, Pekka Pitkänen 1993) on erityisin onnistunutta. Puistomaisena säilynyt kortteli rajaa viehättävästi ruutukaavoitetun kantakaupungin läntisen reunan Valkeisen lammen suuntaan.

11.18.1 Entinen sisätautiosasto

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Sairaalamiljööt:

lääninsairaala.

Sairaalarakennus on

1870-luvulta.

Kohdekuvaus:

Kuopion lääninsairaalan

sisätautiosasto rakennettiin vuosina 1874 - 1877 lääninarkkitehti Ferdinand Öhmanin johdolla saatiin lääkintöhallituksen vahvistamien piirustusten mukaan.

11.18.2 Taloudenhoitajan rakennus

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Sairaalamiljööt: lääninsairaala. Sairaalarakennus 1910-luvulta.

Kohdekuvaus: Taloudenhoitajan rakennuksen ovat suunnitelleet Magnus Schjerfbeck ja Florentin Granholm v. 1910.

11.18.3 Entinen kirurginen osasto

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Sairaalamiljööt: lääninsairaala. Sairaalarakennus 1910-luvulta.

Kohdekuvaus: Kaupunkikuvassa huomattavimman rakennus on entinen kirurginen osasto Kauppakadun päässä, joka valmistui Florentin Granholmin suunnittelema v. 1910.

11.18.4. Sisätautisairaala

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Sairaalamiljööt: sisätautisairaala. Sairaalarakennus on 1900-luvun alusta.

Kohdekuvaus: Sisätautisairaalan rakennuksen Sairaalakatu 2:ssa on suunnitellut Eskil Hinderson v. 1906. Rakennukseen on tehty muutoksia v. 1954, suunnittelijana Seppo Ruotsalainen. Sairaalarakennusta laajennettiin v. 1989 (Arkkitehti Tuomo Sirkä ja rakennusarkkitehti Arja Liukonen).

11.19 Kasarmialue

Tulliportinkatu 37 - 39,
Puistokatu 20
Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto, RKY/1993
ja RKY/2000-aineistot

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Puolustuslaitos:

kasarmirakennukset.
Kasarmialue muodostuu
puu- ja tiilikasarmeista.

Kasarmialueen sotilashistoria ulottuu vuoteen 1695, jolloin Hatsalan tila hankittiin Savon rykmentin Kuopion komppanian kapteenin virkataloksi. Sen rakennuksista viimeiset on purettu vasta 1960-luvulla. Yleisen asevelvollisuuden astuttua v. 1881 voimaan Suomen suuriruhtinaskunnassa läänien pääkaupunkeihin perustettiin suomalaiselle sotaväelle tarkk'ampujapataljoonat, joita varten rakennettiin puiset kasarmirakennukset. Venäjän vahvistaessa armeijaansa Suomessa 1900-luvun alussa rakennettiin tiilikasarmit venäläiselle sotaväelle.

Kohdekuvaus: Kuopion kasarmialueella on 30 puisesta tarkk'ampujien rakennuksesta jäljellä 10. Nämä Säännöllisiä pihapiirejä muodostaneet puukasarmit rakennettiin 1880-luvulla yleisten rakennusten ylihallituksessa arkkitehti August Bomanin laatimien tyyppiirustusten mukaan. Venäläisten omalle sotaväelleen 1914 - 1916 rakentamista punatiilikasarmeista on jäljellä yhdeksän. Sotilaskäytön päätyttyä rakennuksia on muutettu kaupungin virasto- ja toimitiloiksi. Vehreät pihalueet ja 1960-luvulla kaupunkilaisille avattu Kasarmipuisto luo alueelle puistomaisen ilmeen.

11.20 Suomen ortodoksinen kirkkokunnan keskusrakennus

Karjalankatu 1
Arvotus: m

Valintaperusteet:

Museovirasto, RKY/2000-
aineisto. Liittyy vanhan
hautausmaan
maisemakuvaan.

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen, maisemal-
linen. Kirkollinen kulttuuri:
ortodoksisuus. Kult-
tuurilaitokset: museot.
Suomen ortodoksinen
kirkkokunnan keskusra-
kennus on 1960-luvulta.

Kohdekuvaus: Vuonna 1969 valmistui arkkitehti Dag Englundin piirustusten mukaan Ison hautausmaan länsipuolella Suomen ortodoksinen kirkkokunnan keskusrakennus. Rakennuksessa sijaitsevat myös Suomen ortodoksinen kirkkomuseon toimitilat. Museo on perustettu v. 1957.

11.21 Niirala

11.21.1 Niiralan asuinalue

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/2000-aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen
Asuminen. 1940-luvun asuinalue.

Kohdekuvaus: Niiralan kaupunginosassa on laajuutensa ja säilyneen yhtenäisen ilmeensä takia merkittävin jälleenrakennuskauden puutaloalue Kuopiossa. Osa alueesta on Kuopion ensimmäistä läntistä kasvusuuntaa, jota alettiin rakentaa v. 1910 vahvistetun asemakaavan pohjalta. Alue on merkittävimmin laajentunut Otto-I. Meurmanin vv. 1940 - 1941 laatimien asemakaavojen mukaan. Tiiviisti rakentunut alue on topografialtaan jyrkkäpiirteinen, joka luo reheville puutarhatonteille terassimaisen ilmeen. Niiralan alueella on yli 500 omakotitaloa. Alueen pohjoisreunalla on ns. ruotsalaistalojen ryhmä, joka alkuaan käsitti 74 pientä, loivakattoista 1-kerroksista elementtirakenteista lahjoitustaloa.

11.21.2 Huuhanmäki

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:
rakennushistoriallinen,
maisemallinen. Maisemat.
Huuhanmäen näköalapaikka ja vanha vesitorni ovat 1910-luvulta.

Kohdekuvaus:

Huuhanmäellä sijaitseva vesitorni on Suomen vanhimpia käytössä olevia vesisäiliöitä. Tornia käytetään myös tähtitornina. Vuonna 1913 valmistuneen vesitornin rakentamisessa on käytetty luonnonkivitekniikkaa. Hahmoltaan kivrakentaminen on luontevasti toteutettu kansallisromanttiseen tyyliin.

11.21.3 Ukkokoti, Kalliokadun palvelutalo

Kalliokatu 2

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Vanhainkodit. Yksityinen
vanhusten palvelutalo on
1910-luvulta.

Kohdekuvaus: Maisemassa näyttävästi sijaitseva rapattu kivirakennus on maalarimestari C.G. Grönholmin testamentin toiveiden mukaan perustettu vanhainmiestenkoti. Valkeisen lampeen viettävässä rinteessä, Väinämö Killisen suunnittelema kaksikerroksinen klassistinen rakennus on valmistunut v. 1917. Ukkokotina tunnettu rakennus, toimii nykyään yksityisenä, palvelukotityyppisenä vanhainkotina. Rakennuspaikka sijaitsee Kalliokadun kohdassa, joka yhdistää Kalliokadun ja Minna Canthin kadun komeana näkymääkselina Valkeisen lammen yli matkustajasatamaan.

11.21.4 Valkeisen lampi ja Valkeisen puisto

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

historiallinen,
maisemallinen. Puistot.

Kohdekuvaus:

Valkeisen lampi oli tärkeä sekä lääninsairaalan että kaupunginsairaalan vesihuollolle. Myös viereisen kasarmien hevoset tuotiin lammen rannalla sijainneelle hevostenjuottolaiturille.

Valkeisen lammen ympärille muodostui Valkeisen puisto 1950- ja 1960-luvun vaihteessa. Lammen vesisuihku liittyy kaupunginteatterin valmistumiseen kesällä v. 1963. Valkeisen lammen maisemallinen merkitys näkyy erityisesti Niiralan mäeltä katsottaessa kohti kantakaupunkia, jonka selkeänä ja luonnollisena rajana lampi toimii. Valkeisen lammen ympäri kiertävän puistoalueen saneeraus ja uusi rakentaminen on toteutettu 2000-luvun alussa.

11.21.5 Alavan kirkko ja seurakuntatalo

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
maisemallinen.

Kirkollinen kulttuuri: kirkot.

Betoniarkkitehtuuria
edustava kirkko ja
seurakunta-talo ovat
1960-luvulta.

Kohdekuvaus:

Alavan kirkko sijaitsee
Valkeisen lammen
eteläpäässä

maisemallisesti vaikuttavana maamerkinä. Aiemmin paikalla sijaitsi Alavan hovi.

1960-luvun pelkistettyä betonirakentamista edustava kirkko ja seurakuntatalo valmistuivat 1969 yleisen suunnittelukilpailun tuloksena, jonka olivat voittaneet arkkitehti Andre Schutz ja Paavo Isotalo. Kirkko edustaa Suomessa melko harvinaista keskeiskirkkotyyppiä, jossa alttari on tilan keskellä. Rakennuksen Arkkitehtonisena ideana on hartautta herättävä askeettisuus sekä rehellisyyttä korostava rakennusmateriaalien käyttö. Alavan kirkon urut ovat samalta vuodelta kuin kirkonkin ja ne on valmistanut Kangasalan Urkutehdas.

11.21.6 Joulumerkkikoti

Lastentie 1

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen.

Sairaalamiljööt. 1950-luvun
sairaalarakennus.

Kohdekuvaus:

Joulumerkkikodin nimellä tunnettu sairaalarakennus valmistui v. 1952 Elina ja Ragnar Wessmanin suunnittelemana. Vapaasti puistomaiseen mäenrinteeseen sijoittuva 1950-luvun laitospääntamista edustavassa Joulumerkkikodissa on jälkifunktionalismin piirteitä

11.21.7 Alavan sairaala, lastenlinna

Kaartokatu 9

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen. Sairaala-
miljööt. Lastensairaala
on 1950-luvulta.

Kohdekuvaus:

Lastenlennana tunnettu
rakennus valmistui v.
1950 ja sen ovat
suunnitelleet arkkitehdit
Erkki ja Inkeri Linnasalmi.

Rakennuksen sijoittuminen kauniisti rinteeseen topografian huomioon ottaen, rakennusmateriaalien kuten liuskekivet julkisivuissa kuuluu 1950-luvun romanttishakuisiin piirteisiin. Myöhemmin Alavan sairaalana tunnettu rakennus on nykyisin tyhjiillään, lasten sairaalaosastojen siirtyessä KYS:n pääsairaalan rakennuksiin. Alavan sairaalaa on laajennettu 1990-luvulla (Riitta Korhonen, Arkkitehtuuritoimisto Riitta Korhonen Oy v. 1995).

11.21.8 Vanhainkoti

Valkeisenkatu 3

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Vanhainkodit. 1920-luvun vanhainkotirakennus.

Kohdekuvaus: Kaksikerroksinen aumakattoinen kivirakennus on valmistunut v. 1926 vanhainkodiksi klassismistaan tunnetun arkkitehti Oiva Kallion suunnittelemana. Erityispiirteenä toisen kerroksen kulmauksessa on rakennuksen rungon arkadiaiheinen sisäänvedetty parveketerassi. Rakennukseen saavutaan viehättävästi pienen vehreän etupihan kautta jota rakennuksen arkkitehtuuriin liittyvä muuriaita porttirakennelmineen rajaa. Rakennuksessa toimii edelleen yksityinen vanhusten hoitokoti.

11.21.9 Niiralan koulu

Huuhankatu 2

Arvotus: m

Valintaperusteet: Seutukaava 3

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Kouluhistoriaa. Koulurakennus 1920-luvulta.

Kohdekuvaus: Koulu nousi 1926 tulliportinkadun komeaksi päätteeksi Armas Lindgren ja Bertel Liljeqvistin suunnittelemana. Ennen alueen kerrostalojen rakentumista ryhdikäs rakennus oli alueensa näkyvä maamerkki myös Valkeisen lammen maisemassa. Rakennus edustaa 1920-luvun

pohjoismaista klassismia, jolle oli mm ominaista julkisivujen niukka ornamenttiikka, tasaruutuiset, julkisivupinnan tasoon asennetut ikkunat, jotka siroine listoineen korostavat julkisivun muurimaisista tasaisuutta. Rakennukseen on tehty muutoksia v. 1977 (Matti Höyhtyä).

11.21.10. Kaupunginteatteri

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Kulttuurirakennukset: teatterit. Kaupunginteatteri 1960-luvulta.

Kohdekuvaus: Kaupunginteatterin ovat suunnitelleet Helmer Stenroos ja R-V Luukkonen ja se valmistui v. 1963. Teatterin suunnittelemiseksi järjestettiin Yleinen suunnittelukilpailu v. 1959. Teatterirakennus rajaa yhdessä sosiaalioppilaitoksen pientä kaupunkikuvallisesti merkittävää puistoaukiota, katuverkoston solmukohtaa, josta itään kadut saavat ruutukaavalinjauksen. Aukion keskellä sijaitsee Raimo Utraisen suunnittelema Maria Jotunin muistomerkki vuodelta 1982. Aukio.

11.21.11 Niiralan kulman asuinkerrostalo

Niiralankatu 8-10

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen

Asuinrakennukset. Kaupunkikerrostalo on 1950-luvulta.

Kohdekuvaus: 1950-luvun asuntotuotantoa edustavan kerrostalon ovat suunnitelleet V. Raitinen ja K.R. Lindgren v. 1951. Kuopion kaupungin vuokra-asumisyhtiön ensimmäinen rakennus, joka on antanut nimensä koko kaupungin vuokra-asuntoyhtiölle 6-kerroksinen asuintalo edustaa 50-luvun kerrostalorakentamista, jolle oli tunnusomaista rakenteiltaan ja detaljeiltaan hyvin huolellinen toteutus sekä taitava inhimillisen mittakaavan hallinta. Niiralan kulman talossa tämä ilmenee mm. sisäänkäyntien elävöittämisessä erilaisin pinnoitemateriaalein sekä asuntopohjien taitavalla jäsentelyllä, jossa oman aikakautensa tyyppillisen piirteensä 50-luvulle tyyppillisesti asuntopohjat saavat kauniisti valoa mielenkiintoisesti sijoitettujen pienten parvekkeiden ja niihin liittyvien nurkkaikkunoiden kautta.

11.21.12 TURO

Niiralankatu 15

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen

Teollisuusrakennus. 1940-luvun vaateteollisuuden tehdasrakennus.

Kohdekuvaus: Kuopion vaateteollisuuden teollisuuskohteita edustava rakennus vuodelta 1940, jonka on suunnitellut Axel Fritzen. Rakennukseen on myöhemmin lisätty toimistosiihi ja laajennus, joka purettu v. 2004. Rakennuksen hahmo on dramaattisen veistoksellinen. Funktionalismin kauden lukeutuvan teollisuusrakennuksen erityispiirteenä on julkisivujen ikkunoiden vertikaalisuuden korostaminen niitä kehystävillä kahden kerroksen korkuisilla seinäpilasteriaiheilla koko julkisivupi-tuudella toistettuna aiheena.

11.21.13 Huoltoasema

Niiralakatu

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen.

Tieliikenne: huolto-
asemat. 1950-luvun
huoltoasema.

Kohdekuvaus:

Niiralassa sijaitseva Kuopion seudun vanhin huoltoasema on rakennettu TB- huoltamojen tyyppi-piirustusten (laatija V. Kudtavzev) mukaan v. 1953. Funktionalismin henkinen, rapattu rakennus on ainoa (?) jäljellä oleva tyyppinsä edustaja koko maassa. Sympaattinen, ilmeeltään poikkeuksellinen huoltamorakennus luo myös harvinaista historiallista ulottuvuutta liikenneympäristöön.

11.22 Haapaniemen teollisuusalue

Haapaniemellä oli teollisuutta ennen asutusta. Kaupungin teurastamon valmistuttua v. 1886 alueelle perustettiin myös nahkurinverstaita. Ensimmäinen mylly Haapaniemelle rakennettiin v. 1900. Jo seuraavana vuonna mylly oli siirtynyt Herman Saastamoisen omistukseen. Splinttien eli puolivalmisteiden valmistamiseen ulkomaisille tulliikkutehtaille rakennettuihin tehdasrakennuksiin perustettiin Karttulan Syväniemen tehtaan tueksi toinen rullatehdas Saastamoisen toimesta. Uusi rullatehdas käynnistyi v. 1901. Saastamoisen mylly- ja rullateollisuudesta kehittyi Haapaniemelle suurteollisuus. Haapaniemen teollisuudesta ovat jäljellä piippu, Haapaniemen halli sekä osa työläisasutuksesta.

Suomen Itsenäistymisen seuranneet vuodet olivat asuntopulan leimaavaa, sosiaalisen asuntorakentamisen aikaa, jonka parhaiten tunnettuja esimerkkejä on Helsingin Puukäpylä. Kuopiossa vastaavia alueita kaavoitettiin teollisuuslaitosten läheisyyteen Haapaniemeen, Itkonniemeen ja Linnanpeltoon.

11.22.1 Haapaniemen piippu

Hermaninaukio 8

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen. Teollisuusympäristöt.

Kohdekuvaus: Haapaniemen teollisuusalueen muistomerkkinä säilynyt vanha piippu on noin vuodelta 1880.

11.22.2 Haapaniemen halli

Hermannin aukio 3

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

historiallinen.

Teollisuusympäristöt.

Kohdekuvaus:

Haapaniemen halli on ainoa säilynyt rakennuskohde laajasta teollisuusalueesta, joka vaikutti voimakkaasti

Kuopion kasvuun. Julkisivuiltaan eleetön, tyylliltään hyötyrakennusten ajatonta arkkitehtuuria edustava rakennus on noin vuodelta 1900. Koristeaiheita on vain sisäänkäyntien klassisaiheisissa portaalirakenteissa. Suurta rakennusta on kunnostettu v. 1989.

Erilaisia toimisto- ja toimitiloja tarjoava entinen teollisuushalli sijaitsee nyt kaupunkikuvallisesti merkittävänä, uuden ja tiiviin kerrostaloalueen keskipisteessä luoden hyvin nopeasti uudelleen rakentuneelle alueelle vaihtelua historiallista syvyyttä.

11.22.3 Saastamoisenkatu ja Lehtoniemenkatu

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Teollisuusympäristöt:
työväen asuminen.

Kohdekuvaus:

Pääosin vuosina 1919
-1929 rakentunut

Haapaniemi oli saanut

asemakaavan suunnittelukilpailun piirustusten pohjalta v. 1923. Aluetta rakennettiin tyyppitalon, joista persoonallisimmat ovat Saastamoisenkadun ja Lehtoniemenkadun välisen korttelin syvärunkoiset kaksikerroksiset työväestölle suunnitellut useamman perheen talot. Näissä, aikansa pienkerrostaissa on vielä Jugendin piirteinä mm. suuret telttamaiset, jyrkät katot. Rakentamisaikansa klassismin piirteinä rakennuksissa on mm. pienet, tasapuittein jaetut ikkunat ja rimalaudoitettut julkisivut i. Suunnittelija Juho Nykäsen laatimien piirustusten esikuvana olivat Elias ja Martti Paalasen tyyppi- ja piirustukset.

11.23 Kumpusaaren huvila

Kumpusaari

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen. Huvilat. 1920-luvun huvila.

Kohdekuvaus: Kumpusaarella sijaitseva Saastamoisen huvilana tunnettu rakennus on todennäköisesti Eliel Saarisen piirustusten mukaan v. 1923 valmistunut huvila. Kansallisromantiikkaa edustavan hirsipintaisen huvilan tiloja on muutettu ja laajennettu vv. 1949 ja 1969. Tällöin ikkunoi- ta on muutettu tyyliin sopimattomasti.

11.24 Itkonniemen teollisuus

Itkonniemen rannan teollisuusrakennukset ovat merkittävä osa Pohjois-Savon teollistumisen historiaa. Teollistumisen kautta koko Itkonniemen alue asutuksineen on muovautunut nykyiseen muotoonsa.

11.24.1 *Schauman Wood, entinen tulitikkutehdas*

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Teollisuusympäristöt. Tulitikkutehdas 1920-luvulta.

Kohdekuvaus: Kauppaneuvos Lauri Hallmanin rakennuttama Osakeyhtiö Savon punatiilinen, kaksikerroksinen tulitikkutehdas nousi Itkonniemelle 1920-luvun alussa. Tehdasrakennuksen on suunnitellut v. 1921 arkkitehti Juho Nykänen. Tehdasmiljööseen kuuluu myös rannan suuntaisesti rakennettu suuri varasto punatiilestä. Aikoinaan maailman suurimman tulitikkutehtaan tuotanto käynnistyi maaliskuussa v. 1923 ja se työllisti lyhyen toimintansa aikana enimmillään n. 700 henkilöä. Hallman luopui tulitikkutehtaasta v. 1927. Toimintaa jatkoi ruotsalainen tulitikkuyritys ja tulitikkujen valmistus jatkui aina 1930-luvun lopulle asti. Vuonna 1937 tulitikkutehtaan tiloissa aloitettiin koivuvanerin valmistus. Osakeyhtiö Savosta osaksi Saastamoinen Yhtymä Oy:tä siirtynyt tehdas on vuodesta 1991 lähtien ollut Schauman Wood Oy:n omistuksessa.

11.24.2 *Tehtaan johtajan asuinrakennus*

Itkonniemi 29

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Teollisuusympäristöt: asuinrakennukset.

Kohdekuvaus: Teollisuusalueen keskellä sijaitseva tehtaan johtajan rapattu kaksikerroksinen rakennus asuinrakennus on vuodelta 1944 ja sen on suunnitellut arkkitehti Eino Pitkänen.

11.24.3 Rivitalo (kuva puuttuu, otettava kadun puolelta)

Itkonniemenkatu 29

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Teollisuusympäristöt: asuinrakennukset.

Kohdekuvaus: Itkonniemenkadun varrella sijaitseva punatiilinen rivitalo on Claes Tandefeltin suunnittelema kauniisti maaston mukaan polveileva, punatiilinen rivitalo edustaa 1950-luvun laadukasta asuntotuotantoa. Kadunpuolen maalauksellisen muurimaisen julkisivun vastakohtana rakennuksen järvenpuoleinen sivun aukotus avaa rakennuksen oleskelupihoille. Kuopiossa ainutlaatuinen rakennus on läheistä sukua Espoon Tapiolan samanaikaiselle, laajasti mainetta saaneelle rivitalorakentamiselle.

11.24.4 Asuinrakennus

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Teollisuusympäristöt: asuinrakennukset.

Kohdekuvaus: Arkkitehti Seppo Ruotsalaisen piirtämä puollitoistakerroksinen rapattu asuinrakennus edustaa yksilöllisesti suunniteltua asuinarkkitehtuuri.

11.24.5 KW-Door, entinen kuitulevytehdas

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen

Teollisuusympäristöt: entinen kuitulevytehdas.

Kohdekuvaus: Entiseen puusepäntehtaaseen 1930-luvulla perustettu Sammon Rulla Oy toimi aluksi rullatehtaana, mutta tuhoutui pääosin jatkosodan pommituksissa v. 1941, jolloin tilalle rakennettiin toimitusjohtaja Kai Hallmanin toimesta kuitulevytehdas. Halltex-levystä tunnetuksi tullut tehdas valmistui v. 1946. Tehdas on Juho Nykäsen piirtämä ja rakennuksessa toimii nykyisin ovitehdas.

11.24.10 Itkonniemen pientaloalue

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Asuinrakennukset. Itkonniemen teollistumisen myötä syntynyttä pientaloasutusta.

Kohdekuvaus: Itkonniemen pientaloalueen rakennuskanta koostuu pääosin 1920-luvulla rakennetuista tyyppi-pientaloista Itkonniemenkadun pohjoispuolella sekä 1940-luvun pienistä parinkymmenen "ruotsalaistalon ryhdikkästä rivistöstä kadun eteläsivulla.

11.25 Männistön vanha kirkko

Kullervonkatu 9

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Kirkollinen kulttuuri: kirkot. Edustaa jugendvaikutteista kirkkorakennusta 1910-luvulta.

Kohdekuvaus: Kaksi lähekkäin sijaitsevaa jugendajan puurakennusta, Männistön vanha kirkko ja Lahdentaan koulu luovat vaihtelua ja ajallista syvyyttä 1970-luvun punatiilikerrostaloalueen rajalla. Männistön vanha kirkko, edustaa harvinaista puujugendia, joka miltei tuhouttiin 1960–1980-luvuilla. Pohjaltaan lähes neliömäisen ulkovuorauksen koristeaiheissa voi havaita viitteitä keskiajan kirkkojen tiilikoristeluihin päätyihin. Vanha kirkko rakennettiin alun perin rukoushuoneeksi v. 1912 Antti Koposen suunnitelmien mukaan, kirkoksi se vihittiin v. 1945.

11.26 Lahdentaan koulu

Kullervonkatu

Arvotus: m

Valintaperusteet: Seutukaava 3

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Kouluhistoriaa.

Kohdekuvaus: Vanhan asema-alueen itäpuolella sijaitseva Lahdentaan koulu on yksikerroksinen puinen koulurakennus, joka on valmistunut v. 1903 rakennusmestari P.J. Pitkäsén suunnittelemana. Rakennuksen tyylipiirteet Rakennuksen ikkunoiden puitejako ja kadunpuolen ikkunoiden alapuolen koristelaudoitus viittaavat rakentamisaikansa jugendiin, mutta muutoin rakennus on koulurakennusten tapaan niukasti koristeltu. Koulurakennusta on laajennettu v. 1909.

11.27 Vanha asema-alue ympäristöineen

Rautatieliikenteen hyödyntäminen Savossa pääsi vauhtiin kun Savon rata valmistui syksyllä v. 1889. Kuopion ensimmäinen rautatieasema sijoitettiin Maljalahden pohjukkaan, Lahdentaan kaupunginosaan, lähelle laivasatamaa. Ensimmäinen asemarakennus on purettu, mutta Pohjolan- ja Kullervonkatuihin rajoittuvalla asema-alueella on hoidettujen puutarhojen ympäröimiä rakennuksia vuosilta 1880 - 1940. Kuopio oli alun perin ainoa II luokan asema Savonradalla.

11.27.1 Asemapäällikön talo

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/2000-aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Rautatieliikenne: asuinrakennukset. On Kuopion ensimmäisen rautatieaseman alue.

Kohdekuvaus: Rikkain puuleikkauksin koristeltu asemapäällikön asuinrakennus on rakennettu v. 1902 (suunnitelmat laati v. 1896 arkkitehti Granholm).

11.27.2 Asuinrakennus

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/2000-aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Rautatieliikenne: asuinrakennukset. On Kuopion ensimmäisen rautatieaseman alue.

Kohdekuvaus: On Vuodelta 1920 oleva neljän perheen asuinrakennus ja ulkorakennus.

11.27.3 Asuinkasarmi

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/2000-aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Rautatieliikenne: asuinrakennukset. On Kuopion ensimmäisen rautatieaseman alue.

Kohdekuvaus: Samaan aikaan Savon radan valmistumisen kanssa valmistunut asuinrakennus vuodelta 1889 ja on yksi alueen kolmesta vanhimmasta asuinrakennuksesta.

11.27.4 Leipomo-pesula

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/2000-aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Rautatieliikenne. On Kuopion ensimmäisen rautatieaseman alue.

Kohdekuvaus: On Savonradan valmistumisen aikoihin v. 1889 valmistunut tiilinen leipomo-pesularakennus.

11.27.5 Veturitalli-vesitorni

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto,

RKY/2000-aineisto

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen, maisemallinen.

Rautatieliikenne.

On Kuopion ensimmäisen
rautatieaseman alue.

Kohdekuvaus:

Alun perin 6-paikkainen
veturitalli laajennettiin v. 1900

12-paikkaiseksi ja v. 1910

15-paikkaiseksi. Rakennukseen kuuluu vesitorni.

11.27.6 Konepaja

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/2000-aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.
Rautatieliikenne. On Kuopion ensimmäisen rautatieaseman alue.

Kohdekuvaus: Kuopion konepaja perustettiin viimeisenä ratakohtaisena konepajana Savon radan valmistumisvuonna 1889. Konepajaa on laajennettu 1800- ja 1900-luvun vaihteessa ja vv. 1932 ja 1982.

11.27.7 Paja

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/2000-aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen
Rautatieliikenne. On Kuopion ensimmäisen rautatieaseman alue.

Kohdekuvaus: Punatiilinen pajarakenus on valmistunut v. 1890.

11.27.8 Lämpökeskus

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/2000-aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen
Rautatieliikenne. On Kuopion ensimmäisen rautatieaseman alue.

Kohdekuvaus: Lämpökeskus on valmistunut v. 1889.

11.27.9 Mikontalo, entinen VR:n kerrostalo

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/2000-aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen
Rautatieliikenne: asuinrakennukset. On Kuopion ensimmäisen rautatieaseman alue.

Kohdekuvaus: Alueella sijaitseva komea VR:n entinen kerrostalo on vuodelta 1907 ja edustaa jugendtyyliä. Rakennusta on kunnostettu v. 1990, suunnittelijat Esko Hyvärinen ja Jukka Rasa.

11.27.10 Konepajarakennukset

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/2000-aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.
Rautatieliikenne. On Kuopion ensimmäisen rautatieaseman alue.

Kohdekuvaus: VR:n varikkoaluetta täydentävät 1940- ja 1950-luvuilla valmistuneet konepajarakennukset.

11.28 Linnanpellon asuinalue

11.28.1 Linnanpellon asuinalue

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000–aineistot. Seutukaava 1

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Asuinalueet. 1920-luvun asuinrakentamista.

Kohdekuvaus: Ensimmäisen maailmansodan jälkeen pyrittiin Suomen sosiaalivaltion toimesta helpottamaan vaikeaa asuntopulaa rakentamalla mm. pientaloalueita. Linnanpellon asuinalue, joka edustaa kaupungin ruutukaavakeskustan ulkopuolelle, itäiselle suunnalle kaavoitettua ensimmäistä kasvusuuntaa. Killisen-, Gottlundin-, Kalevalan- ja Päivärinteenkatujen rajaamalla alueella on säilynyt v. 1921 laaditun asemakaavan mukainen rakenne, joka rakentui vv. 1921 - 1924 klassisheinkin tyyppiä pientaloita.

11.28.2. Ammatillinen aikuiskoulutuskeskus, entinen sokeainkoulu

Vuorelankatu 5-7

Arvotus: m

Valintaperusteet: Seutukaava 3

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Kouluhistoriaa: sokeainkoulu.

Kohdekuvaus: Linnanpellon yhtenäiseen pientaloalueeseen rajoittuva Ammatillinen aikuiskoulutuskeskus, entinen sokeainkoulu muodostaa ehjän kokonaisuuden vehreässä rinteessä. Kuuden puurakenteisen, nikkarityylisen laitos- ja asuinrakennuksen ryhmä on rakennettu yleisten rakennusten ylihallituksessa laadittujen piirustusten mukaan vv. 1889, 1900 ja 1940. Ryhmää täydentää v. 1940 valmistunut piharakennus. Julkisivukorjaus- ja muutostöitä sekä entisen pesula- ja puurakennuksen korjaus on tehty vv. 1996 - 1997 (Rainer Qvick ja Jouni Ilmarinen, Qvick Arkkitehdit Oy).

11.28.3 Asuinkerrostalot Päivölä ja Asuntola

Pohjolankatu 2

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun

maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,

maisemallinen.

Asuinrakentaminen:

kaupunkikerrostalot

1920-luvulta

Kohdekuvaus:

Pohjolankadun varrella

sijaitsevat viisi- ja kuusi

kerroksiset asuinkerros-

talot Päivölä ja Asuntola

ovat näyttävimpiä 1920-luvun klassismin asuinkivitaloja Kuopiossa.

Molemmat kaupunkitalot on suunnitellut arkkitehti Oiva Kallio. Vuonna 1922 valmistuneen Päivö-län julkisivuja (mm kattoikkunat) on tyylitelty uusbarokin hengessä. Punatiilipintainen Asuntola vuodelta 1923 on ilmeeltään arkisempi. Niiden poikkeuksellinen kolossaalisuus on heijastumaa taloudellisen nousukauden mukanaan tuomasta, erityisesti Keski-Euroopan suurkaupungeissa näkyvästä asuntorakentamiskäytännöstä, joka tuotti mahdollisen tehokkaasti toteutettua rakennuskantaa. Kerrostalot olivat tyypillisimmin punatiilisiä ja syvärunkoisia kuten Asuntola.

11.28.4 Päivärinteen tien asuintalot, ns. rikkaiden rinne

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, maisemallinen.

Asuinrakentaminen. 1940- ja 1950-luvun varakasta pientalorakentamista.

Kohdekuvaus: Päivärinteen tiellä sijaitsevat asuintalot edustavat 1940- ja 1950-luvun varakasta rakentamista suurille tonteille. Ns. rikkaiden rinteeksi kutsutulla alueella olevien asuintalojen valmistumisvuodet ja suunnittelijat ovat seuraavat: Päivärinteentie 1, Mauno Leskinen 1940; Päivärinteentie 7, Elsi Borg; Päivärinteentie 11, Erkki Halonen 1940; Päivärinteentie 13, Anna-Liisa Mertaja-Nylund 1959; Päivärinteentie 15, Leo Kinnunen 1941; Päivärinteentie 17, Matti Hakuri 1946; Päivärinteentie 19, Pentti Soinen 1941; Päivärinteentie 21, Sirkka Hyvärinen ja Eino Pitkänen 1941; Päivärinteentie 23, Erkki Siitonen 1941. Pihat ovat säilyttäneet 1950-luvulle tyypillisen vapaamuotoisen ja väljän, metsätontin luonteen, mikä luo kadulle harmoniaa ja yhtenäisyyttä.

11.29 Pappilanmäki

11.29.1 Pappilanmäen pappilat

Pappilantie

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Kirkollinen kulttuuri: pappilat. Pappilanmäellä on ollut pappilarakennuksia vuodesta 1859 lähtien. Teiden risteysiin jäänyt pappilamiljöö on ollut merkittävä osa Pohjois-Savon pappilakulttuuria ja Kuopion kulttuurielämää.

Kohdekuvaus: Kuopion seurakunnan kirkkoherrat ovat asuneet Pappilanmäellä jo vuodesta 1859 lähtien. Pappilanmäen pihapiirissä olevat luonnonkivinavetta ja aittarakennus ovat 1800-luvulta aikaisempien maaseurakunnan pappilarakennusten ajalta. Alkuperäinen v. 1859 valmistunut Carl Albert Edelfeltin suunnittelema päärakennus purettiin Pappilanmäeltä v. 1948. Samana vuonna valmistuivat uudet asuinrakennukset, kirkkoherran pappila puretun paikalle ja tätä vastapäätä pikkupappila arkkitehti Eino Pitkäsén suunnittelemana. Puurakenteiset puolitoistakerroksiset rakennukset edustavat sodanjälkeistä niukkaaleista arkkitehtuuria. Pappilanmäen komeat, veistetyistä hirrestä rakennetut hirsiladot kuuluvat aluekokonaisuuteen

11.29.2 Flodbergin hautausmaa

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen

Kirkollinen kulttuuri: hautausmaat.

Kohdekuvaus: Maaseurakunnan hautausmaa tunnetaan nimellä Flodbergin hautausmaa. Hautausmaan käyttöönotto tapahtui keväällä v. 1867. Hautausmaata on laajennettu vv. 1919, 1924 ja v. 1955. Hautausmaalla on v. 1954 valmistunut siunauskappeli. Hautausmaa suurine kuusineen rajaa kauniisti kulkua läheiselle Pappilanmäelle.

11.30 Linja-autoasema

Puijonkatu 45

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
maisemallinen.
Tieliikenne: linja-
autoasemat.

Kohdekuvaus: Kuopion toisen linja-autoasema-rakennuksen on suunnitelleet arkkitehdit Seppo Ruotsalainen ja Arvo Tanskanen v. 1959.

Kuopion toinen linja-autoaseman muotokieli edustaa myöhäistä funktionalismia, jonka detaljeissa, materiaalienkäytössä ja väreissä on 1950-luvulle tyypillistä lämpöä ja herkkyyttä. Kuopion Asema massoitteeltaan tyypillinen: Rakennuksen hahmosta erottuvat horisontaalinen päämassa, jossa on läpikuljettavan odotushalli sekä sivustoilla matalammat massat erilaisille toimisto-, liike- ja varastotiloille. Näiden vastapainona on asemille tyypillinen vertikaali kellotorni. Linja-autokentän puolella seisoo omilla pilareillaan päärakennuksen kattomuotoa mukaileva, funkkikselle tyypillisesti lennokas teräsbetonikatos. Rakennuksen detaljit, kuten odotussalin valaisimet ja julkisivujen valokirjaimet ovat kiinteä osa rakennuksen arkkitehtuuria.

11.31 Puijonlaakso

11.31.1 Kuopion yliopistollinen sairaala, KYS

Puijonlaaksontie 2

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen
Sairaalamiljööt. Sairaalarakennus vuodelta v. 1958.

Kohdekuvaus: KYS:n rakennuskompleksi kohoaa monumentaalisenä yliopistoalueen pohjoisena päätteenä. Vuonna 1958 valmistuneen kappalemaisen sairaalarakennuksen ovat suunnitelleet arkkitehdit Jussi Paatela ja Veikko Larkas. Sairaala on laajennettu vv. 1972 - 1985 eri rakennusyksiköillä (arkkitehdit Kari Virta ja Heikki Hoppania) mm. luentosalirakennus, yhteispäivystys ja helikopterikenttä on suunniteltu vv. 1998 - 2002 (Seppo Hyvärinen ja Ilkka Multala). Rakennuksia yhdistävä viimeisin lisärakennus sairaala-alueelle on v. 2003 valmistunut pysäköintitalo (Arkkitehdit Rainer Qvick ja Reijo Mitrunen/ QVIM Arkkitehdit Oy).

Arkkitehtonisesti pieniin yksiköihin jakautunutta rakennuskompleksia yhdistää yksiköiden sisäistä liikennettä välittävä poikkiakseli. Kuvataiteilija Jorma Hautala on suunnitellut lukuisten kulkutilojen, kuten portaikkojen ja aulojen värityksen.

11.31.2 Puijonlaakson asemakaava

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen

Asuinrakentaminen: kaavoitus.

Kohdekuvaus: Puijonlaakson asemakaava on Kuopion ensimmäinen lähiömäinen laajennus ruutukaavakeskustasta pohjoiseen. Vapaasti maastoa myötäilevän puutarhakaupunkihenkisen ratkaisun suunnittelivat Pentti Pajarinen ja Martti Kilpiranta v. 1960. Suunnittelukilpailun tuloksena syntynyttä asemakaavaa on myöhemmin tiivistetty ja laajennettu Kuopion kaupungin asemakaavaosaston toimesta. Asemakaavaa on toteutettu vv. 1960 - 1970.

11.32 Savilahti

11.32.1 Ammuslataamo

Neulaniementie

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto, RKY/2000-aineisto

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. 1930-luvun ammuslataamorakennuksia.

Kohdekuvaus: Kuopioon suunniteltiin v. 1935 puolustusministeriön ammuslataamo Savilahden ja Neulamäen väliselle alueelle. Ammuslataamon 26 erillistä rakennusta suunnitteli arkkitehti Kalle Lehtovuori. Ne edustavat 1930-luvun funktionalismia, kuten myös Elsi Borgin suunnittelema ammuslataamon johtajan asuintalo, joka tunnetaan nimellä Tiukanlinna (1937). Pääosin yksikerroksiset, rapatut rakennukset muodostavat mielenkiintoisen, yksityiskohdissaan yksilöllisten, pienten teollisuusrakennusten miljöön. Persoonalliset, nykyään erilaisten tutkimuslaitosten toimintaa palvelevat rakennukset luovat samalla kontrastin ja historiallista syvyyttä ympäröiville massiivisten, yliopisto- ja toimitilarakennusten alueille. Sotien jälkeen ammuslataamon alueella toimi Valmetin Kuopion tehdas ja Rikkihappo Oy. Nyt rakennuksista 7 omistaa Kuopion yliopisto ja 3 Geologian tutkimuslaitos. Yksi rakennuksista on Valtion kiinteistölaitoksen käytössä.

11.32.2 Harjulan vanhainkoti

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Vanhainkodit.

Kohdekuvaus: Harjulan vanhainkoti sijaitsee historiallisen Harjulan tilan mailla. Harjulan tila tunnettiin jo 1500-luvulla ja vuodesta 1866 lähtien se on ollut Kuopion kaupungin omistuksessa. Harjulan historiallisen tilan päärakennus purettiin v. 1960. Harjulan toiminta kunnalliskotina, myöhemmin vanhainkotina alkoi v. 1873 kun vaivaishuollosta vastuussa ollut Kuopion seurakunta perusti Harjulaan työhuoneen kaupungin köyhiä varten. Savilahden rantakumpareella puistikossa sijaitsee rakennusryhmä, johon kuuluu J.V. Strömbergin v. 1914 suunnittelema ja v. 1915 valmistunut kaksikerroksinen kivirakennus sekä asuinrakennukset 1950-luvulta. Päärakennusta on

myöhemmin laajennettu ja muutettu: sen siipirakennukset ovat vuosilta 1934 - 1936, ullakkohuoneet 1940-luvulta ja laajennusosa vuodelta 1965. Harjulan sairaalan uuden osan ovat suunnitelleet Veli ja Jaakko Paatela, Veikko Manninen sekä Erkki Luoma v. 1990. Sairaalakokonaisuuteen kuuluu myös nikkarityylinen puurakennus sekä porakivistä rakennettu varistorakennus. Harjulan ympäristöön liittyivät vanhat rauhoitetut männyt, joista tunnetuin on Vänrikki Stoolin tarinoiden Ukko-Lodelle eli eversti Karl Leonard Lodelle omistettu mänty Niuvan tien varressa. Eversti Lode oli yksi Harjulan kartanon omistajista.

11.33 Niuvanniemen sairaala

11.33.1 Sairaalamiljö

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000-aineistot

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Sairaalamiljööt. On Suomen toiseksi vanhin mielisairaala 1880-luvulta.

Kohdekuvaus: Niuvanniemi on Suomen toiseksi vanhin mielisairaalaksi suunniteltu sairaala. Mielisairaalan laaja alue koostuu kolmesta erillisestä pihapiiristä: sairaalapihasta, maatilan pihapiiristä ja pesulan piha-alueesta. Maatilatalous ja puutarhanhoito kuuluivat olennaisesti sairaalan talouteen. Pihapiirit yhdessä sairaala-alueella ympäröivien peltojen, niittyjen ja rantavyöhykkeen kanssa muodostavat edelleen merkittävän kulttuurimaiseman.

Sairaalarakennuksista vanhimpia ovat uusrenessanssipaviljongit vuosilta 1870 - 1990-luvuilta (Hampus Dahlström ja Georg Wilenius/yleisten rakennusten ylläilytys), joiden Georg Wilenius suunnitteli vv. 1881 - 1885 valmistuneet potilasosastot. Rakennuksia laajennettiin v. 1893. Sairaalan naispotilaille valmistui v. 1908 jugendvaikutteinen rakennus, jonka piirsi arkkitehti Magnus Schjerfbeck. Sairaalan muut rakennukset perustuvat pääosin yleisten rakennusten ylläilytyskesä laadittuihin piirustuksiin. Viimeisenä täydennysrakennuksena on terapia- ja liikuntarakennus (v. 1986 arkkitehtitoimisto Helander & Leiviskä).

Sairaalamiljööseen kuuluva maatilan keskus sijaitsee sairaalan tulotien varrella. Aiemmin taloudenhoitajan asuinrakennuksena toimineen päärakennuksen on suunnitellut arkkitehti Georg Wilenius v. 1881. Ennen pihan siirtymistä yksityisomistukseen päärakennus oli tilanhoitajan asunto. Samassa pihapiirissä toimistotiloina käytetty entinen tuparakennus, jota myöhemmin käytettiin toimistotiloina. Tätä vastapäätä on aittarivi, joka on ollut paikalla jo v. 1881. Tien varressa on ryhdikäs hiekkatiilinavetta ja pihapiirin ulkopuolella vanha tuulimylly.

11.33.2 Niuvan sairaalan laitumet

Arvotus: m

Valintaperusteet: Pohjois-Savon ympäristökeskus, perinnemaisemat 2000

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen. Perinnemaisemat.

Kohdekuvaus: Niuvanniemen mielisairaalan alueella sijaitsevan maatilan laidunniityillä ja puistomaisilla metsälaitumilla ovat lehmät laiduntaneet vielä 1990-luvulla. Laitumet ovat tärkeä osa Niuvanniemen kulttuurimaisemaa. Pohjois-Savon ympäristökeskuksen perinnemaisemaluokitus on p-.

11.34 Iso-Valkeisen ja Päivärannan ryhmäpuutarha-alueet

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

historiallinen,
maisemallinen.
Puutarhat.

Kohdekuvaus:

Iso-Valkeisen
(Majaniemen)
ryhmäpuutarha-
alue edustaa yhtä
Kuopion
vanhimmissa
ryhmäpuutarha-

alueista, joita aiemmin kutsuttiin siirtolapuutarhoiksi. Arkkitehti A.S. Sandelin laati alueen asemakaavan ja mökkien tyyppiirustukset vv. 1947 – 1950. Ensimmäiset mökit rakennettiin v. 1950. Myöhemmin osa alueesta on jäänyt moottoritien alle.

PäivärannanRyhmäpuutarha-alue

kaavan laatija, mökkityypit piirsi Otto I.Meurman

Kohdekuvaus:

Päivärannan
ryhmäpuutarha-alue
edustaa yhtä
Kuopion vanhinta
ryhmäpuutarha-
aluetta. Arkkitehti
Otto I. Meurman
laati alueen
asemakaavan v.
1940 ja samoihin
aikoihin mökkien
tyyppiirustukset.
Ensimmäiset mökit
rakennettiin sota-
ajan jälkeen v.
1946.

Tämän jälkeen aluetta on nähtävästi useamman kerran laajennettu, mikä näkyy eri aikakausille tyypillisistä mökkimalleista.

11.35 Pirttiniemi, Pursiseuran huvila

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
maisemallinen.
Huvilat. Kansallisromanttinen huvila.

Kohdekuvaus:

Pirttiniemen
kärjessä sijaitseva
Kuopion pursiseuran majan,
entisen Brofeldtin

huvilan on suunnitellut arkkitehti Lars Sonck v. 1902. Hirsinen rakennus on hyvin säilynyt esimerkki kansallisromanttisen ajan huvilarakennuksista. Kansallisromantiikan ajan keskeisiin arkkitehteihin kuuluva Lars Sonck suunnitteli 1890-luvulla ja 1900-luvun alussa useita hirsihuviloita, joista tunnetuin on Lasses Villa Ahvenanmaalla.

11.36 Jynkkä-Leväsen-Rauhalahdi

Jynkkä-Leväsen alue kuului 1500-luvun alkupuolella Hatsalan tilaan. Jynkässä sijaitsi kalkki- ja tiiliruukki, joka perustettiin 1870-luvulla Rauhalahden kartanon isännän Edvig Nylanderin toimesta. Jynkän tehtaan tuotteita käytettiin rakennustarpeina ilmeisesti lääninvankilassa, Niuvanniemen sairaalassa, lääninhallituksessa ja useissa muissa rakennuksissa. Tehtaan toiminta hiipui 1900-luvun alussa. Jynkän-Leväsen-Rauhalahden historia liittyy Hatsalan sotilasvirkataloon. Alueen keskeisimmät rakennukset ovat Rauhalahden kartano, Kivilammen mylly, Leväsen vanhainkoti ja Jynkän retkeilymaja, entinen kulkutautisairaala.

11.36.1 Rauhalahden kartano

Kiviniementie 2

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

historiallinen,
maisemallinen. Kartanot.

Kohdekuvaus:

Rauhalahdi oli vv. 1695 -
1777 kruunun omistamaa
sotilasvirkatalon maata.
Vuodesta 1820 lähtien
tilasta käytetään nimitystä
Rauhalahdi.

Suojainen pihapiiri vanhoine rakennuksineen ja hevosineen on viehättävä keidas nopeasti umpeen kasvaneessa kaupunkirakenteessa. Vaikka maisemallisesti kartanon alue on jäänyt ahtaalle uudisrakentamiseen painottuvalla alueella, tarjoaa se kuitenkin monipuolisia ympäristöarvoja.

Rauhalahden kartanon päärakennus on mahdollisesti rakennusmestari P.J. Pitkäsén suunnittelema noin v. 1900. Viime vuosikymmeninä vaihtelevasti majoitus- ja ravintolatiloina käytetty päärakennusta on sisätiloiltaan paljon saneerattu. Kartanoon liittyvä puisto terasseineen ja käytävineen on päässyt rappeutumaan. Alkuperäistä käyttöään edelleen palveleva navettatallirakennus edustaa vuosisadan vaihteen) tiilimuurauksen keinoin toteutettua koristeellista arkkitehtuuria, mitä suosittiin varakkaampien tilojen maatalousrakennuksissa. Pihapiiriä rajaavat "Upo-Nallen" kotina toimiva, vuosisadan vaihteessa rakennettu hirsinen rakennus, komea makasiinityyppinen aitta sekä asuinkäyttöön muutettu vanha pesutuparakennus.

Rauhalahden kartano oli vv. 1920 - 1972 Hallmanin suvun omistuksessa. Vuonna 1972 tila siirtyi Kuopion kaupungin omistukseen ja nykyisin kartanon mailla sijaitsevat sekä uudet hotelli- ja kylpylärakennukset ja leirintäalue.

11.36.2 Kivilammen (Kivipuron) mylly

Myllypuronpuisto

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen. Myllyt.

Kohdekuvaus: Kivilammen tullimylly kuului Rauhalahden tilaan ja se oli pantu verolle v. 1854. Myllyn kivrakenteinen alaosa on ilmeisesti 1850-luvulta, mutta hirsinen yläosa on nähtävästi uusittu 1800-luvun lopulla. Mylly oli aluksi vesirataskäyttöinen, mutta myöhemmin se toimi turbiinilla. Myllyn koneistot eivät ole säilyneet. Kuopion kaupungin nykyisin omistama myllyrakennus kunnostettiin v. 1997 arkkitehti Hannu Puurusen suunnitelmien mukaan. Samalla rakennukseen sijoitettiin pieni myllyn historiasta kertova näyttely.

11.36.3 Leväsen vanhainkoti, entinen maanviljelyskoulu

Leväsentie 27

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: historiallinen

Sotilasvirkatalot. Kouluhistoriaa: maanviljelyskoulu. Vanhainkodit.

Kohdekuvaus: Kruunu vaihtoi Hatsalan rintamaat Leväsen maita vastaan kaupungin kanssa v. 1846. Näistä vaihdetuista maista muodostettiin uusi Pitkälähdän sotilasvirkatalo. Aumakattoinen, yksikerroksinen rakennus on valmistunut noin v. 1850. Myöhemmin sotilasvirkatalossa toimi vv. 1860 - 1894 Leväsen maanviljelyskoulu. Kaksivuotisesta, käytännöllistietopohjaisesta maanviljelyskoulusta valmistui lähinnä työnjohtajia suurille tiloille. Lisäksi koulussa opetettiin puutarhanhoitoa. Leväsen maanviljelyskoulun ensimmäinen johtaja oli Antti Manninen, joka julkaisi myös maanviljelysoppaita. Koulun lakkauttamisen jälkeen vuodesta 1895 alkaen rakennukset hankittiin Kuopion maalaiskunnan vaivashoitolaitoksen käyttöön. Toiminta aloitettiin v. 1897. Vuonna 1936 valmistui kivinen lisärakennus. Nykyisin rakennuksissa toimii Leväsen vanhainkoti. Puurakennuksen ulkoasua on muutettu useaan otteeseen. Piha-alue ja lähiympäristö ovat täysin muuttuneet maanviljelyskoulun ajoista taukopaikaksi.

11.37 Vanha hautausmaa eli Iso hautausmaa ja kappeli

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/2000-aineisto

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen

Kirkollinen kulttuuri: hautausmaat. Kuopion kaupunkiseurakunnan hautausmaa on vuodelta 1867.

Kohdekuvaus: Kuopion kaupunkiseurakunnan v. 1867 perustamaa hautausmaata kaupungin luoteispuolella on laajennettu useaan otteeseen 1900-luvun kuluessa. Hautausmaan vanhin osa, jossa on säilynyt runsaasti kaupungin talous- ja kulttuurielämässä sekä läänin hallinnossa vaikuttaneiden henkilöiden hautamuistomerkkejä, on v. 1965 rauhoitettu vanhan kulttuurin muistoalueena. Alueen mykistävä laajuus ja valtaisten, suojaa antavien kuusten luonnehtima alue on tunnelmaltaan mitä sakraalein, jota historian intensiivinen läsnäolo siivittää.

Alueella on myös kansalaissodan molempien osapuolten sankarihaudat muistomerkkeineen. Hautausmaahan sisältyy lisäksi 1900-luvun alussa perustettu eriuskoisten hautausalue, johon on haudattu kaupungin ortodoksista väestöstä. Venäläisten sotilaiden, Donin kasakoiden hautapaikalle on v. 1912 pystytetty muistokappeli.

Puijon kappeli, siunauskappeli

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Kirkollinen kulttuuri: kappelit. Evankelisuterilainen siunauskappeli on 1950-luvulta.

Kohdekuvaus: Kuopion Ison hautausmaan siunauskappelin suunnittelivat arkkitehdit Pentti Riihelä ja Olli Kivinen. Kappeli on valmistunut v. 1957 ja edustaa aikansa modernia sakraaliarkkitehtuuria, jolle oli tyypillistä herkkä yhteys ympäristöön, etenkin nöyrä luonnonelementtien kunnioitus. Puijon kappeli miltei maastoutuu hautausmaan läntiseen rinteeseen.

Siunauskappelin urut ovat Kangasalan urkutehtaan käsialaa vuodelta 1960 ja ne on sijoitettu kappelin takaosaan. Kappelin uudistustyön yhteydessä v. 1996 myös urut rakennettiin uudelleen. Siunauskappelin laajennus on vuodelta 1997 arkkitehdit Olli Kivinen ja Markku Sirviö/-Arkkitehtitoimisto Markku Sirviö Ky). Suihkukaivon on suunnitellut Arvo Siikamäki v. 1997.

11.38 Puijo

11.38.1 Puijon maisema

Arvotus: v

Valintaperusteet: Puijo on valtioneuvoston periaatepäätöksen mukainen valtakunnallisesti merkittävä maisema-alue.

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen. Kulttuurimaisema.

Kohdekuvaus: Puijo on valtakunnallisesti merkittävä maisema-alue, luonnonpuisto ja hiihtourheilukeskus. Puijota on kaavailtu myös kaupunkipuistoksi. kauas näkyvä maisemaelementti, Puijo on ainutlaatuinen vanhojen metsiensä, monipuolisten lehtojensa vuoksi. Puijolla on myös yksi Suomen vanhimpia luonnonsuojelualueita. Ensimmäiset maininnat Puijosta ovat jo 1620-luvulta. Matkailu- ja nähtävyydenkohteena Puijo oli jo 1800-luvulla. Englantilaisen hienostorouvan matkakertomuksessa vuodelta 1896 Suomen Puijota kuvaillaan näin: "Yhden kerran kävimme näkötorjissa, joka hyvin maksoi vaivan. Se tapahtui Kuopiossa, kaupungissa, josta juuri läksimme ja jonka sijainti on maan kauneimpia – ja kun ilta jolloin me sinne menimme, sattui olemaan sangen kirkas, me muistamme pitkään hienon näköalan tornin huipusta." Puijo on myös merkittävä virkistys- ja urheilualue ja ensimmäisen kerran Puijolla on hiihdetty kilpaa v. 1916. Ensimmäinen hyppyrimäki rakennettiin v. 1911 Antikkalan puoleiseen rinteeseen. Pujottelu aloitettiin Puijolla 1930-luvun alussa ja ensimmäiset pujottelukilpailut järjestettiin v. 1934. Lähes parikymmentä vuotta ennätti kelkkailuratakin toimia Puijolla vv. 1913 - 1932. Puijon urheilualueen pohjoismainen suunnittelukilpailu on järjestetty v. 1965. Urheilupalveluyöhyke sijaitsee Puijon juurella.

11.38.2 Puijon torni ja maja

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Kulttuurimatkailukohde. Maisematorni 1960-luvulta.

Kohdekuvaus: Puijon ensimmäinen torni valmistui v. 1856 raatimies C. R. Dahlströmin toimesta. Matkailun merkitys Puijolla lisääntyi v. 1906 valmistuneen toisen, tiilisen tornin myötä. Samoihin aikoihin valmistui paikalle Puijon maja. Kansallisromantiikan henkeä edustavan majan on suunnitellut J.V. Strömberg v. 1907. Sitä on laajennettu vv. 1936 (suunnittelija Aarre Ekomaa) ja 1986 (suunnittelija Esa Malmivaara). Vuonna 1963 rakennettiin nykyinen näköalatorni ravintoloiheen. Tornin suunnitteli arkkitehti Seppo Ruotsalainen. Vanhasta, järjestyksessään toisesta, tornista on säilynyt kivijalkaa nykyisen tornin ympärillä. Puijon torni on peruskorjattu v. 2004. Tornin juurella oleva sauna on siirretty ja uusittu vanhasta savutuvasta v. 1923. Myöhemmin majan sisätiloja on paljon muutettu.

11.38.3 Konttilan tila, entinen pappilan torppa

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen

Kirkollinen kulttuuri: pappilan torpat 11.38.3. Konttilan tila, entinen pappilan torppa

Kohdekuvaus: Kuopion pappilan maihin kuului alun pitäen Puijonmäkikin. Puijon laen pohjoispuolella sijaitseva Konttilan tila on entinen Kokonmäen torppa, joka on yksi vanhimmista pappilan torpista. Torppia oli aikoinaan useita niin Puijolla kuin sen ympäristössäkin. Konttilan asuinrakennus on v. 2003 tehdyn dendrokronologisen ajoituksen mukaan rakennettu noin v. 1775. Rakennus käsittää tuvan, kamarin ja eteisen, jotka kaikki on salvottu yhtenäiseksi hirsirungoksi. Rakennusta on korjattu ja muutettu eri aikoina. Varhaisimpia tietoja korjauksista on 1870-luvun lopulta. Vuosina 1931 - 1932 katto korotettiin mansardikatoksi ja talo vuorattiin laudoituksella v. 1937. 1950-1960-luvuilla rakennuksessa tehtiin sisäremontteja. Kaupungin nykyisin omistama rakennus peruskorjattiin kahvilakäyttöön vv. 2002 - 2003 (arkkitehti Hannu Puurunen.)

11.38.3.1 Konttilan niityt

Arvotus: m

Valintaperusteet: Pohjois-Savon ympäristökeskus, perinnemaisemat 2000

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen. Perinnemaisemat. Pappilan torpat.

Kohdekuvaus: Kuopion kaupunkialueella, Puijonmäen pohjoisrinteessä sijaitseva Konttilan niitty ympäröi vanhaa pihapiiriä. Konttilan niitty on aikoinaan ollut peltoa. Konttilan niitty liittyy Konttilan tilaan ja on sitä kautta maakunnallisesti merkittävä. Pohjois-Savon ympäristökeskuksen perinnemaisemaluokitus on p.

11.39 Pitkälahden teollisuus

Tehtailija Oskar Peura rakensi sahan Kuopion eteläpuolelle Pitkälähteen v. 1911. Sahan ympärille syntyi teollisuusyhteisö. Saha laajennettiin useita kertoja ja kiireisimpinä aikoina Pitkälähdessä työskenteli kolmessa vuorossa toistasataa miestä. Sahatavaroiden lastausta helpottamaan rakennettiin oma pistoraide tapulivaraston kupeelle 1930-luvun alussa. Sahan ja 1920-luvulla rakennetun voimalan viereen rakennettiin 1930-luvun alussa puusepänverstas. Pitkälähdessä puusepänverstaasta olivat peräisin monien kuopiolaistalojen ikkunat ja ovet. Pitkälähdessä sahayhteisön muodostivat 1960-luvulle asti H. Peura Oy:n sahan toimitilat, konttori ja 16 vuokra-asuntorakennusta. Työntekijöiden rakennetuista huoneistoista suurin osa oli ns. hellahuoneita. Pitkälähdessä saha lopetti toimintansa 1960-luvun alussa.

11.39.1 Pitkälahden voimala, Miiluranta 1

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen, maise-
mallinen. Teollisuus-
rakennukset: sahat.

Kohdekuvaus:

Pitkälahden sahan
viereen perustettiin
1920-luvulla
sahausjätteillä toimiva
sähkölaitos, josta
vedettiin linjat

Haminalahden hoviin, Koivumäelle ja Rauhalahteen. Sahan omistaja Peura oli ostanut v. 1910 Haminalahden kartanon. Peura teki myös Kuopion kaupungin kanssa 10 vuodeksi sähköjako-
sopimuksen.

Rikasmuotoinen tehdaskiinteistö savupiippuineen hahmottuu komeana maamerkinä - kaupungin porttina - saavuttaessa etelästä Kuopion kaupunkialueelle. Vuonna 1924 rakennetun, teollisuus-
rakennukseksi suhteellisen rikasmuotoisen voimalan on suunnitellut rakennusmestari Antti Pitkä-
nen klassismin hengessä. Rakennusryhmään kuuluu puurakenteinen suuri rakennus. Nykyisin
rakennukset ovat varastokäytössä.

11.40 Koivumäen kartanomiljö

Hiltulanlahti

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.
Kartanomiljööt. Kar-
tano rakennus on
1900-luvun alusta.

Kohdekuvaus:

Koivumäen kartano
on lohkaistu aikoinaan
Hatsalan virkatalosta.

Tilan varsinainen perustaja oli asessori Gustaf Salenius, joka oli hankkinut sen v. 1802. Gustaf Ranin osti tilan pakkohuutokaupasta v. 1869 sekä viereiset Alapihan ja Lassilan tilat. Nykyisen
päärakennuksen ovat rakennuttaneet Gustaf Raninin tytär Alma miehensä Ernest Biesen kanssa.
Aikaisempi päärakennus oli aumakattoinen ja yksikerroksinen rapattu rakennus.

Kartanomiljöön on säilyttänyt maisemalliset pääpiirteensä. Miljöön rakentuu monipiirteisestä laajasta maisemakokonaisuudesta, jolle leimansa antaa vaikuttava sijainti kumpuilevien peltojen ympäröivänä taustanaan kapeasta lahdenpohjukasta kohoava, tiheää kuusimetsää kasvava, mahtava Vanuvuori.

Asuinrakennus on vuodelta 1907 ja sen on suunnitellut Waldemar Aspelin. Alkuperäisessä asussa säilynyt hirsirakenteinen päärakennus edustaa 1900-luvun alun. Suuri päärakennus on hyvin rikasmuotoinen, alkuperäisessä asussa säilyneen päärakennuksen torniaiheet, erkkerit ja erilaiset poikkipäädtyt ja monimuotoisten ikkunoiden kanssa olivat vuosisadan vaihteessa suosittu jugendin tyylikeinoja. Nykyisin rakennus toimii tilausravintolana (korjaussuunnittelu v. 1999 Usko Juonen ja Lauri Miikkulainen).

Pihapiirissä on säilynyt harvinaisen runsaslukuinen määrä rakennuksia, mm. aittoja (vanhin v. 1797), väentupa (1871), kellarin päälle vuosisadan vaihteessa rakennettu nikkarityylinen huvimaja ja vuosisadan vaihteen tyyppillinen syvärunkoinen tiilinavetta. Hirsirunkoiset sikalan (1910) ja edelleen alkuperäisessä käytössä palvelevan tallin ikkunat (vuodelta 1909) ja ovet ovat jugendaiheisia. Tallirakennuksen arvokkuutta korostaa päärakennuksen tapaan päädyistään aumattu kattomuoto.

Alhaalla rannassa on herrasväen sauna, verkkovaja ja nuottakota. Kartanopihan eteläpuolella sijaitseva Alapihan rakennusryhmä kuuluu sekä maisemallisesti että historiallisesti kartanon aluekokonaisuuteen. Koivumäen kartanon alueelta tunnetaan myös Suomen sodan aikainen (1808 - 1809) Koivumäen vartiopaikka. Sandelsin perääntyessä joukkoineen Suonenjoelta ja Paukarlahdesta he tekivät Koivumäkeen, silloiseen Henriksnäsiin, vallituksia ja metsähakkauksia.

Koivumäkeä vastapäätä, kapean salmen erottamalla Mustalahden niemessä sijaitsee Vanuvuori, josta kerrotaan monia kansantarinoita. Havupuuston peittämä Vanuvuori kohoaa korkeimmillaan yli 130 metriä Kallaveden pinnan yläpuolelle ja on hallitseva tekijä maisemassa, länsirinteeltään huomattavan jyrkkä.

11.41 Riistaveden kirkko ja hautausmaa

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, maisemallinen. Kirkollinen kulttuuri: kirkot, hautausmaat. 1930-luvun länsitornillinen pitkäkirkko ja v. 1934 perustettu hautausmaa.

Kohdekuvaus: Riistavesi oli omana kuntana ja seurakuntana v. 1924 - 1972. Nykyisin Riistavesi on osa Kuopion kaupunkia ja seurakunta osa Kuopion evankelisluterilaista seurakuntayhtymää. Riistaveden kirkko on rakennettu v. 1934 nykyiselle paikalleen kovan riitelyn jälkeen kirkon sijoituspaikasta. Kirkon on suunnitellut arkkitehti Eino Pitkänen ja Harry W. Schreck.

Harjulla sijaitseva tiilirakenteinen, vaaleaksi rapattu kirkko on länsitornillinen pitkäkirkko, jonka pohjoissivun itäpäässä on muuta osaa matalampi sakaristo. Kirkko edustaa maltillisempaa ja perinnehakuisempaa kirkkoarkkitehtuuria toisin kuin esim. Eino Pitkäsen samoihin aikoihin suunnittelema Iisalmen uusi kirkko.

Kirkon alttariseinällä on W. Reinilän v. 1950 tekemä krusifiksi ja urut ovat Kangasalan urkutehtaan valmistamat v. 1934. Riistaveden kirkon pääoven edessä on telineessä kirkon vanha kello. Riistaveden hautausmaa sijaitsee kirkon ohitse kulkevan valtatie 17:n toisella puolella loivassa rinteessä. Hautausmaa on otettu käyttöön samanaikaisesti kirkon kanssa v. 1934. Hautausmaan sankarihautojen keskellä on Johannes Haapasalon v. 1952 tekemä enkelipatsas.

11.42 Kurkimäen asema-alue

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Rautatieliikenne: asemarakennukset.

Kohdekuvaus: Asema-alueen eheän miljöökokonaisuuden voi parhaiten hahmottaa saavuttaessa Kuopiosta Kurkimäen kylälle vievän tien sillalta, joka ylittää rautatien. Miljööseen liittyy nuoremmat asuinliikerakennukset asemalle johtavan tien varressa. Asema-alueen rakennuskanta on säilynyt monipuolisena vanhan asemapuiston suojassa vaikkakin tyhjillään olo näkyy pihojen ilmeessä. Miljööseen liittyy nuoremmat asuinliikerakennukset asemalle johtavan tien varressa. Asema valmistui samana vuonna kun Savon rata avattiin liikenteelle eli v. 1889.

Asemarakennus on tehty samoilla tyyppiirustuksilla kuin muutamia vuosia aiemmin valmistuneet Seinäjoelta Ouluun johtavan rautatien pysäkkirakennukset. Näiden suunnittelijaa ei asiakirjoissa ole mainittu, mutta muotokielen lienee antanut Rautatiehallituksen pääarkkitehtina tällöin toiminut Knut Relander. Hänen aikana rautatierakennuksien tyyli muuttui edeltäneestä sveitsiläistyylisestä uusrenessanssiin, jolle oli tyyppillistä, Kurkimäen asemassakin hyvin säilyneet, ulkovuorauksen jaottelu monipuolisesti detaljoituun pysty- ja vaakaverhoukseen.

Vuonna 1906 rakennusta on laajennettu poikkipäädellä samaan tyyliin, suunnittelijana (arkkitehti Bruno Granholm). Myös makasiinirakennus on Granholmin suunnittelema. Asema-alueella sijaitsee myös n. 1900-luvun alkuvuosikymmeninä tehty rakennus ulkorakennuksineen, joka on toiminut VR:n työntekijöiden asuinrakennuksena. Asema-alueen toisella sivustalla on 1930-luvun alussa työllisyystöinä tehty tiilinen vesitorni, jonka ylärakenteet ovat vuodelta 1960. Kurkimäen asema jäi pois käytöstä 1970-luvulla, jonka jälkeen päärataa siirretty n. 50 m:n päähän vanhasta laiturista. Kurkimäen rautatieaseman seutu oli aikoinaan Kuopion maalaiskunnan merkittävimpiä asutustaajamia. Kurkimäen asutuksen kasvua edesauttoivat nopea rautatieyhteys Kuopioon sekä maantieyhteys Karttulaan. Asemalla oli matkakoti ja ravintola sekä osuuskauppa, meijeri ja mylly.

Haminalahden kylä

11.43 Haminalahden kulttuurimaisema

(kartta rajaus, pitää ottaa myös Salonsaari mukaan)

Haminalahti on yksi harvoista pohjoissavolaisista kartanoympäristöistä. Kulttuurimaiseman muodostavat kartanon maanviljelysmaisema, kartanon päärakennus ja sen talousrakennukset, Ferdinand von Wrightin 1860-luvulla rakentama Lugnet-huvila sekä Kalliomaja. Haminalahden kulttuurimaisemaa täydentää Suopellonmäki – joka esiintyy useissa maalauksissa – sekä Salonsaari, jossa sijaitsee Einar Sjöströmin v. 1911 Adolf von Wrightille suunnittelema jugendtyylinen asuin-

rakennus ja wrightiläisen työväenliikkeen perustajan Viktor Julius von Wrightin huvila vuodelta 1911 sekä lintumaalari Matti Karppasen mökki. Haminalahti kuului 1700-luvulla Tawast-suvulle, mutta siirtyi avioliiton kautta von Wrighteille. Haminalahdessa ovat syntyneet taiteilijaveljekset Magnus, Wilhelm ja Ferdinand von Wright, jotka taideteoksillaan tekivät Haminalahden maisemat tunnetuiksi. Haminalahden kulttuurimaisemassa on myös Pohjois-Savon ainoa viikinkiajan kätkölöytö. Haminalahti-nimeä kantavasta kohteesta löydettiin viikinkiaikaisia esineitä v. 1874. Löytöpaikkaa ei ole enää pystytty myöhemmissä tutkimuksissa tarkentamaan ja paikka on mahdollisesti jäänyt Kuopio - Karttula välisen maantien alle.

11.43.1 Kartano

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000-aineistot;
Seutukaava 1

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen, maisemallinen.
Kartanomiljööt.
Henkilöhistoria: von Wrightit.

Kohdekuvaus:

Empirevaikutteinen hirsirunkoinen päärakennus on pystytetty vv. 1848 - 1850 todennäköisesti Magnus von Wrightin piirustusten mukaan. Sisätiloissa on tehty korjaus- ja muutostöitä vv. 1925 ja 1959. Kartanon puistoa varten on Bengt Schalin tehnyt suunnitelman 1900-luvun alussa. Haminalahden kartanosta käytetään usein nimitystä Haminalahden hovi.

11.43.2 Lugnet

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000-aineistot

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen
Kartanomiljööt. Henkilöhistoria: von Wrightit.

Kohdekuvaus: Ferdinand von Wright rakennutti v. 1863 huvilan, Lugnetin, vanhan Haminalahden hovin paikalle ja asui täällä vv. 1863 - 1883. Empirevaikutteisen rakennuksen runko on Hiltulanlahdelta siirretystä vanhasta sotilasvirkatalosta. Rungon hirret ovat mahdollisesti 1600-luvulta. Rakennuksessa oli alun perin karoliininen pohjakaava.

11.43.3 Salonsaari

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/2000 -aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.
Kulttuurimaisemat. Henkilöhistoria: von Wrightit.

Kohdekuvaus: Salonsaarella sijaitsee Einar Sjöströmin v. 1911 Adolf von Wrightille suunnittelema jugendtyylinen asuinrakennus. Salonsaarella sijaitsee myös Kirkkokallio, jonka kalliosta on louhittu kiveä Kuopion tuomiokirkon rakentamiseen.

11.43.4 Pirttisaaren huvila

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/2000-aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen
Kulttuurimaisemat. Henkilöhistoria: von Wrightit.

Kohdekuvaus: Haminalahden Hovilta näkyvässä Pirttisaarella sijaitsevan huvilan on v. 1911 suunnitellut K. F. Andersson wrightiläisen työväenliikkeen perustajalle Viktor Julius von Wrightille. Rakennus on saanut vaikutteita Einar Sjöströmin Salonsaareen Viktorin veljelle, Aadolfille suunnittelema huvilasta.

11.43.5 Matti Karppasen mökki

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000-aineistot

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen. Kulttuurimaisemat.

Kohdekuvaus: Lintumaalari Matti Karppasen asuma mökki on entinen Vanha Korholan tilan paikka, jonka Haminalahden Wrightit ostivat 1800-luvulla. Maalari Matti Karppanen oli taiteilija Ferdinand von Wrightin oppilaana Haminalahden hovissa ja hän muutti mökkiin v. 1904. Talo itsenäistyi hovista v. 1946.

11.44 Juttuharju, Haminalahden työväentalo

Arvotus: m

Valintaperusteet: Seutukaava 3

Suojeluperusteet: historiallinen. Yhdistystoiminta: työväentalot.

Kohdekuvaus: Haminalahden työväenyhdistys on rakentanut talon vv. 1925 - 1927. Rakennus on tyypillinen 1920-luvun, pohjakaavaltaan suorakaiteen mallinen satulakattoinen yhdistystalo, joiden tyyliä luonnehtiva karuus ja askeettisuus sopi ajan aatelisten rientojen näyttämöksi. Avo-kuistin tilallakin oli aiemmin pelkkä porras. 1930-luvun alussa talo siirtyi puoliiksi Haminalahden pienviljelijäosastolle. Sota-aikana talossa oli venäläisiä vankeja. Vuonna 1969 pienviljelijäosasto myi talon Kuopion demokraattisille naisille. Taloa on kunnostettu v. 1990 ja uusittu esim. ikkunat vanhan mallin mukaan.

Hirvilahden kylä

11.45 Hirvilahden koulu

Arvotus: m

Valintaperusteet: Seutukaava 3

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen. Kouluhistoriaa.

Kohdekuvaus: Koulun ovat pystyttäneet kyläläiset talkoilla ja arpajaisten tuottamilla tuloilla v. 1887, 1920-luvulla on tehty rakennuksen siipiosa. Pihapiiriin on valmistunut lisärakennus v. 1957.

Jännevirran kylä

11.46 Suotaipaleen kivisilta

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Seutukaava 1

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Tieliikenne: sillat.

Kivisilta on 1800- ja
1900-lukujen vaihteesta.

Kohdekuvaus:

Luonnon- ja
lohkokivistä koottu
silta on tehty

todennäköisesti 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Vanha, kaunis kivisilta valtatie 17 välittömässä läheisyydessä ylittää Soutunlammesta Kallaveteen johtavan kaivatusojan. Silta näkyy sekä valtatie 17:ltä että järveltä käsin.

11.47 Jännevirran silta, Kuopio ja Siilinjärvi

Jännevirran salmi katkaisee Kuopion ja Joensuun välisen tien 19 kilometriä Kuopion itäpuolella. Jännevirran silta on sekä Siilinjärven kunnan että Kuopion kaupungin puolella. Ennen sillan valmistumista salmi ylitettiin lossilla. Vanhan lossilaiturin lisäksi sillan kupeessa ovat säilyneet silta-vahdin ja lossarin talot piharakennuksineen.

11.47.1 Jännevirran entinen lossilaituri

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen. Tieliikenne: lossilaiturit. Vanha lossilaituri Jännevirran salmessa on 1920-luvulta.

Kohdekuvaus: Entinen lossilaituri on tehty ilmeisesti 1920-luvun alussa maasta ja kivistä jatkamalla paikalla ollutta laivalaituria. Laiturin reunoja kiertävät pystyssä olevat lohkokivet, joihin kaiheet ovat olleet kiinnitettynä. Kun silta valmistui v. 1951, myytiin maa-alue viereiselle Virranniemmen talolle. Laiturilla olevat koivut on istutettu v. 1952.

11.47.2 Jännevirran siltavahdin ja lossarin talot

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Tieliikenne. Jännevirran salmen ylitykseen ja Jännevirran sillan vaiheisiin liittyvät hyvin säilyneet rakennukset.

Kohdekuvaus:

Kun Jännevirran sillan rakennustyöt v. 1938 aloitettiin, tehtiin tontille lähempänä siltaa oleva siltavahdin talo ja samanaikaisesti ilmeisesti myös sauna ja ulkorakennus. Talossa asui vuoteen 1951 saakka tiemestari Huuskonen, joka valvoi siltaa ja sen rakennustöitä. Sotien jälkeen 1940-luvun lopulla tehtiin pihapiiriin kauempana sillasta oleva lossarin talo, jossa asuivat vuoteen 1951 saakka lossikuskit. Rakennusten julkisivuissa (pienehköt kuusiruutuiset ikkunat, leveät nurkka- ja ikkunapielilaudoitukset, avokuistin tyylittely) on vaikutteita 1920 - 1930-luvun klassismista.

11.47.3 Jännevirran silta

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Tieliikenne: sillat.

Vuonna 1950 valmistunut Jännevirran silta on kokonaan teräksestä valmistettu Langer –palkkisilta.

Kohdekuvaus:

Jännevirran salmen ylitys tapahtui aluksi moottorilossilla, mutta liikennemäärien kasvaessa alettiin paikalle suunnitella siltaa jo v. 1936. Sillan rakennustyöt aloitettiinkin v. 1938, mutta ne keskeyttivät sota. Bruno Kivisalo suunnittelema silta oli keskeneräinen, kunnes rakennustyöt aloitettiin uudestaan 1940-luvun lopulla ja silta valmistui v. 1950. Jännevirran silta on ensimmäinen puhdasoppinen kokonaan teräksestä valmistettu Langer –palkkisilta, jäykistetty sauvakaari, jonka kaaret on nostettu ajoradan yläpuolelle. Pääjanteen pituus on 100 metriä ja kaaren korkeus 15 metriä. Bruno Kivisalon suunnitelmista poiketen sillan leveyttä lisättiin 1,5 metrillä alkuperäisestä.

Kurkiharjun kylä

11.48 Sikoniemen teollisuus

Sikoniemen saha perustettiin 1910-luvulla ja v. 1926 tapahtuneen konkurssin jälkeen sen nimi muuttui Kuopion Puu- ja Tiili Osakeyhtiöksi. Kallaveden itäpuolella sijainneessa tiilitehtaassa tuotettiin tehtaan toiminnan loppuaikoina 1,6 miljoonaa tiiltä vuosittain, ja sen palveluksessa oli kesäisin runsaat 40 työntekijää. Tiilitehtaan toiminta päättyi v. 1962, jonka jälkeen rakennukset on purettu. Sikoniemen sahasta ja tiilitehtaasta ovat enää muistuttamassa tiilitehtaan piippu ja entinen sahan ja tiilitehtaan rakennus, jossa toiminut parkettitehdas. Sikoniemen sahan ja tiilitehtaan ympärille syntyi tehdastaajama 1910- ja 1920-luvuilla. Sikoniemen yhteisö hävisi 1960-luvulla tehtaiden lopetettua toimintansa ja mm. asuntorakennuksia purettiin 13. Ympäristössä on jäljellä muutamia työntekijöiden asuinrakennuksia sekä tiilitehtaan johtajan huvila. Vesakoituminen on voimakkaasti muuttanut maisemaa teollisuusvaiheen päätyttyä.

11.48.1 Tiilitehtaan piippu

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen

Kohdekuvaus:

Sikoniemen sahan
ja tiilitehtaan rakennuksista säästynyt
punatiilinen piippu
on ollut kolmi-
kerroksisen tiili-

tehdasrakennuksen sisässä. Piippu on rakennettu joko 1910- tai 1920-luvulla. Tiilipiipun lisäksi alueella säilynyt entinen, punatiilinen parkettitehdasrakennus, joka on rakennettu v. 1920. Piippu on nykyisellään kaukomaiseman maamerkki, muutoin tehdasalue peittyy rehevään lehtimetsään.

Rytkyn kylä

11.49 Rytkyn seurantalo

Arvotus: m

Valintaperusteet: Seutukaava 3

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen

Yhdistystoiminta: suojeluskuntatalo, nuorisoseuran talo

Kohdekuvaus: Rytkyn seurantalo on rakennettu v. 1932. Aluksi talo oli suojeluskunnan käytössä vähän aikaa, mutta sen jälkeen nuorisoseuran käytössä. Taloa on korjattu v. 1962 ja vuosien 1983 -1989 kunnostuksissa rakennusta jatkettu.

Ranta-Toivalan, Sorsasalon ja Vaajasalon kylät

11.50 Karhonsaaren teollisuus

Karhonsaareen perustettiin höyrystys v. 1875 Juankosken ruukin entisen isännöitsijä Jernbergin toimesta. Saha oli valmistuessaan Pohjois-Savon ensimmäisiä höyrystysahoja. Sahan yhteydessä toimi myös mylly. Gustaf Raninin perilliset ostivat sahan v. 1898 ja uudistivat sekä sahan että myllyn, mutta pian Halla Ab osti sahan metsineen ja lopetti sahan toiminnan v. 1911. Sahan rakennuksista on säilynyt noin vuodelta 1875 oleva tiilirakenteinen kuivaamo, jonka Kuopion Luonnon Ystävien yhdistys on kunnostanut ja muuttanut huvilakäyttöön. Sahatoiminnan myötä Karhonsaaren viereiselle Kankurinniemen alueelle syntyi työntekijöiden pientaloalue, jonka vanhimmat talot ovat 1800-luvun lopulta ja 1900-luvun alusta. Taloja on rakennettu alueelle lisää koko 1900-luvun ajan ja nuorimmat taloista ovat 1950-luvulta.

11.50.1 Karhonsaaren huvilat

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Teollisuusympäristöt: sahateollisuus.

Kohdekuvaus: Karhonsaaren sahan kuivaamosta tehdyn huvilarakennuksen lisäksi Karhonsaarella on kaksi kookasta huvilarakennusta. Huvilat ovat vuosilta 1901 ja 1903. Karhonsaari siirtyi v. 1916 Kymi Oy:n omistukseen ja huvilat ovat Kymi Oy:n metsänhoitajien lomaviettäpaikkoja. Nykyisin ne ovat Kuopion Luonnonystävien Yhdistyksen hallussa.

11.50.2 Karhonsalmen asutus

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Sahateollisuus: asuinrakennukset.

Kohdekuvaus: Pientaloalue, joka on syntynyt sahateollisuuden myötä. Myöhemmin alueelta käytiin töissä Sikoniemen sahalla ja tiilitehtaalla. Kankurinniemen rakennetut talot ovat ryhmitteytyneet vapaasti pienille palstoille. Vanhimmat talot ovat 1800-luvun lopusta ja nuorimmat 1950-luvulta. 1900-luvulla rakennetut sahan työntekijöiden talot ovat lähinnä lautarakenteisia. Nykyisin lähinnä kesäkäytössä olevia taloja on niemessä kaikkiaan n. 50.

11.51 Vaajasalon sairaala, nykyinen Neuron

Suomen aivotutkimus- ja kuntoutuskeskus

Kortejoki

Vuonna 1900 kaatumatautisten parantolana aloittanut Vaajasalon sairaala keskittyi edelleen vaikean epilepsian diagnostiikkaan ja hoitoon. Toiminta on siirretty Vaajasalon saaresta ja Kotkatniemen Roinilan tilalta kokonaan alueelle. 1930-luvun ja 1950-luvun sairaalarakennusten lisäksi sairaalamiljöössä on v. 1961 tehty hallintorakennus, v. 1963 tehty vuodeosastorakennus, v. 1985 tehty terapiatalo, v. 1988 tehty laboratoriorakennus ja v. 1991 tehty vuodeosastorakennus. Kaikki vanhat ulkorakennukset on purettu.

11.51.1 Entinen parantola

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen
Sairaalamiljöö.

Kohdekuvaus: Piispa Gustaf Johansson rakennutti ns. Ylähovin rakennuksen v. 1890. Hirsirakenteisessa, tornillisessa Ylähovissa aloitti toimintansa kaatumatautisten naisten parantola v. 1900. Myöhemmin rakennus on toiminut parantolan henkilökunnan asuinrakennuksena, vv. 1973 - 1992 päiväkotina. Ylähovin viimeisimmät muutostyöt ovat vuodelta 2000 (arkkitehdit Vesa Kauhanen ja Heikki Tegelman).

11.51.2 Päärakennus

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Sairaalamiljöö.

Kohdekuvaus: Vaajasalon sairaalan päärakennus on tehty v. 1936 kaatumatautisten miesparantolaksi. Rakennuksen suunnitteli arkkitehti Erkki Pakkala ja hänen suunnitelmillaan tehtiin muutoksia v. 1951. Vuonna 1962 päärakennusta laajennettiin. Vuonna 1959 valmistui sairaalaluualueelle lisärakennus, jota saneerattu v. 1990.

11.51.3 Vesitorni

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen
Sairaalamiljöö.

Kohdekuvaus: Vaajasalon ympäristössä on useita erilaisia ulkorakennuksia, mm. v. 1912 tehty vanha vesitorni. Puisen vesitornin seinälaatatassa on teksti: "Tähän rakennukseen oli sijoitettu Vaajasalon v. 1912 rakennetun ensimmäisen vesilaitoksen vesisäiliö. Kun vesilaitos v. 1956 uusittiin, jäi tämä vanha vesitorni kertomaan jälkipolville siitä työstä, jota tämän hoitolaitoksen hyväksi on aikojen kuluessa tehty."

11.51.4 Roinila

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen
Henkilöhistoria: Minna Canth. Sairaalamiljöö.

Kohdekuvaus: 1800-luvun lopulla, kun Roinilan tilan omisti kultaseppä Soininen, vietti kirjailija Minna Canth kesiä täällä ja kirjoitti talossa ainakin näytelmänsä Roinilan talossa v. 1885. Näytelmästä on tehty myös elokuvaversio, joka on kuvattu muualla. 1900-luvun alussa tila oli monella omistajalla kunnes v. 1936 sen osti Kuopion kaatumatautisten hoitoyhdistys, nykyinen Vaajasalon säätiö. Rakennus kuuluu nykyiseen Vaajasalon/Neuronin aivotutkimuslaitokseen, joka sijaitsee mantereen puolella. Roinilan taloa on korjattu viimeksi v. 1998, suunnittelijat Helena Björk ja Kai-su Vasara, Arkkitehtitoimisto Pentti Toivanen Oy.

Vehmasmäen kylä

11.52 Vehmasmäen koulu

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Seutukaava 3

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.
Kouluhistoriaa.

Kohdekuvaus:

Vehmasmäen koulu
on yksi vanhimmista
Pohjois-Savon
kansakouluista.

Vuonna 1884 valmistuneen rakennuksen on suunnitellut lääninarkkitehti Ferdinand Öhman. Kauparunkoisena ja loivakattoisena rakennus poikkeaa tyypillisistä 1900-luvun vaihteessa rakennetuista kyläkouluista. Edelleen koulukäytössä olevan rakennus on yhdessä asuinrakennuksen (v. 1967) ja uudemman koulurakennuksen kanssa muodostaa viehättävän ja suojaisen pihapiirin. Vanhaan kouluun on tehty jonkin verran julkisivumuutoksia rakentamalla: sisääntulokatoksia ja luiskarakenteita.

11.54 Perinnemaisemat

11.54.1. Mökinojan hevoshaka

Arvotus: m

Valintaperusteet: Pohjois-Savon ympäristökeskus, perinnemaisemat 2000

Suojeluperusteet: maisemallinen. Perinnemaisemat.

Kohdekuvaus: Kuopion keskustasta 15 kilometriä etelään on suomenhevosten laiduntama haka, joka oli v. 1948 - 1971 lypsykarjan laidun. Vuodesta 1971 lähtien haka on ollut suomenhevosten laidun.

11.54.2 Kokonniemen laitumet

Arvotus: m

Valintaperusteet: Pohjois-Savon ympäristökeskus, perinnemaisemat 2000

Suojeluperusteet: maisemallinen. Perinnemaisemat.

Kohdekuvaus: Kuopion luoteispuolella Hirvilahden kylän Kokonniemessä sijaitsee vanha karjatalaitumineen. Alueella on muinainen pieksupetäjä. Kokonniemen laitumet muodostuvat koillis-kulman metsälaitumesta, hevoshasta ja lounais- ja länsilaidan metsälaitumesta sekä siihen liittyvästä niitystä, jolla laiduntavat lehmät.

11.55 Kotkatveden ympäristön lapinrauniot

Kotkatveden vesistön alueella eri niemissä, toisiaan lähellä olevat röykkiöhaudat muodostavat merkittävän kokonaisuuden. Röykkiöhaudat, ns. lapinrauniot ovat useimmiten tehty kalliopohjalle ja ne ajoittuvat varhaismetallikaudelle (1900 eKr. – 300 jKr.). Röykkiökohteista Kuusikkolahdenniemen on Museovirasto huomionnut valtakunnallisesti merkittäväksi.

11.55.1 Kuusikkolahdenniemi

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, Maiseman muisti 2001

Kohdekuvaus: Kuusikkolahdenniemen neljä pyöreää lapinrauniota sijaitsevat Kuusikkolahdenniemen laella vieri vieressä. Kuusikkolahdenniemen lapinrauniot mainitaan kirjallisuudessa jo 1920-luvulla. Röykkiöhautoja on tutkittu v. 1976 ja niistä löydettiin Luukonsaaren tyyppin keramiikkapaloja ajalta 900 eKr. – 300 jKr.

11.55.2 Kirkkoniemi

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kohdekuvaus: Kirkkoniemen lapinrauniokohteessa on viisi lapinrauniota. Paikan Kirkkoniemi -nimitys johtuu siitä, että täällä kirkkovenheet kohtasivat toisensa ja aloittivat sitten kilpasoudun Kuopion kirkolle.

11.55.3 Pahnionniemi

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kohdekuvaus: Kiviraunio, joka halkaisijaltaan noin 7 metriä.

11.55.4 Kotkatniemi

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kohdekuvaus: Kotkatniemen pohjoiskärjessä sijaitseva lapinraunio.

11.55.5 Kihonniemi

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kohdekuvaus: Varhaismetallikautinen lapinraunio. Kihonniemen röykkiön pohjoispäähän on pystytetty n. 1,3 metriä korkea kivipaasi. Lisäksi röykkiön läheisyydessä sijaitsee asuinpaikka.

11.55.6 Kopolanniemi

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kohdekuvaus: Varhaismetallikautinen lapinraunio, joka sijaitsee Jänneniemen Kopolanniemen kärjessä kallion korkeimmalla kohdalla. Röykkiö on kooltaan suurehko, n. 10x5 metriä.

11.56 Etelä-Kallaveden lapinraunioalue Kuopiossa ja Vehmersalmella

Kuopion ja Vehmersalmen kuntien alueella sijaitseva lapinraunioalue muodostuu seitsemän varhaismetallikautisesta rökkiöstä. Ne sijaitsevat Etelä-Kallavedellä ja osoittavat vesireittien pitkäl- listä merkitystä liikennereitteinä. Etelä-Kallaveden lapinraunioista neljä on valtakunnallisesti mer- kittäviä.

11.56.1 Luukonsaari, Kuopio

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, Maiseman muisti 2001

Kohdekuvaus: Varhaismetallikautinen Luukonsaari –lapinraunio sijaitsee pienessä saarella nimeltään Luukkosen. Saarella tehtiin kaivauksia 1960-luvulla ja niissä löydettiin esihistoriallista keramiikkaa, joka nimettiin Luukonsaaren keramiikaksi.

11.56.2 Hukkanen, Kuopio

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, Maiseman muisti 2001

Kohdekuvaus: Hukkasen pienessä saarella on yksi lapinraunio, halkaisijaltaan kahdeksan metriä.

11.56.3 Iivarinsalo, Kuopio

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kohdekuvaus: Vuoden 2002 muinaisjäänösinventoinnissa löytynyt varhaismetallikautinen asuinpaikka sijaitsee ennestään tunnetun Luukonsaaren (Luukkosen) viereisessä saarella.

11.56.4 Korkea-Varpanen

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, Maiseman muisti 2001

Kohdekuvaus: Korkea-Varpasen saari on vielä Hukkasen pientä saarta pienempi ja siellä sijait- see yksi lapinraunio saaren korkeimmalla kohdalla. Lapinraunion halkaisija on kuusi metriä.

11.56.5 Lamminniemi

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, Maiseman muisti 2001

Kohdekuvaus: Lamminniemi on Kallaveteen ojentautuvan Ritoniemen pohjoisosan itäisempi niemenkärki, jossa sijaitsee kaksi lapinrauniota.

11.56.6 Ritoniemi SW

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kohdekuvaus: Kivikautinen asuinpaikka

11.57 Suomen sodan muistomerkit

Suomen sodan (1808 -1809) taistelujen jäljet maastossa ovat merkittäviä historiallisen ajan mui- naisjäänöksiä. Kuopion seudulla oli useita merkittäviä taisteluita.

11.57.1 Pökönen

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kohdekuvaus: Suomen sodan (1808 -1809) aikainen Sandelsin tykkiasema Kuopion Ranta- Toivalan Pökösenmäessä.

KARTTULA

32.1 Kirkonmäki ja Kirkkotie

Karttulan kirkonmäelle johtavan Kirkkotien varressa on useita Karttulan historiaan liittyviä rakennuksia. Kirkonmäellä on ryhmä useita kirkolliseen kulttuuriin kuuluvia rakennuksia. Karttulan kirkonmäelle vievän Kirkkotien varrella on useita lähes alkuperäisessä asussaan säilyneitä pohjois-savolaiseen kirkonkylään kuuluvia rakennuksia, tosin nykyisin eri käytössä. Kirkkotien varrella on mm. meijeri, apteekki, terveystalo ja kunnantalo.

32.1.1 Vanha hautausmaa

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Sisä-Savon

seutukaava

Suojeluperusteet:

historiallinen, maisemallinen. Kirkollinen kulttuuri: hautausmaat.

Kirkonkylän hautausmaa on 1700-luvulta.

Kohdekuvaus: Kirkkotien koillispuolella, Karttulanlahteen viettävässä rinteessä sijaitseva vanha hautausmaa jakautuu luonnontilaiseen, metsäiseen ja avoimempaan, puistomaiseen osaan, joita tien alapuolelle jäävä luonnonkiviäitää rajaa. Hautausmaan vanhimmat hautamuistomerkit ovat 1800-luvun lopusta ja 1900-luvun alusta. Ensimmäinen haudaus hautausmaalle on tehty v. 1764. Vanhan hautausmaan keskellä on Karttulan ensimmäisen kirkon muistokivi, jossa teksti: "Karttulan 65 taloa ja 63 torppaa rakensivat tämän Karttulan kirkon vv. 1764 -66. Sitä korjattiin v. 1842 ja se purettiin uuden valmistuttua v. 1888. Sukupolvet ovat polvistuneet tässä Herran armopöytäan ja tällä Pörönmäellä saaneet viimeisen leposijansa."

32.1.2 Kellotapuli

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Sisä-Savon seutukaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Kirkollinen kulttuuri: kellotapulit.

Komea empirevaikutteinen kellotapuli on valmistunut vv. 1843 - 1844.

Kohdekuvaus: Tapulia oli edeltänyt

kuningas Kustaa III:n luonnosten mukaan suunniteltu, klassismin piirteitä tavoitteleva tapuli, joka kuitenkin heikkoutensa takia oli ollut useita vuosia pois käytöstä. Tämän korvaava, nykyinen kellotapuli on rakennettu Tolpon kirkonrakentaja-sukuun kuuluneen rakennusmestari, Theodor Johannes Tolpon johdolla vv. 1843 - 1844. Tapulin kolminivelyys ja sirous on kansanrakentajien suosimia tunnuspiirteitä, väritys ja monet yksityiskohdat klassisheksiä,

mikä kertoo yli-intendentinkonttorin vaikutuksesta suunnitteluun. Vanhojen valokuvien mukaan tapuli oli aiemmin pohjakaavaltaan kahdeksankulmainen. Nykyisen nelikulmaisuuksensa tapuli lienee saanut muutoksissa, jossa rakennuksen pohjakerros muutettiin (1960-luvulla) ruumishuoneeksi ja sisäänkäynti siirrettiin rakennuksen vastakkaiselle puolelle samalla, kun Kirkkotien linjaus siirrettiin tapulin ja Kirkon välille.

32.1.3 Sankarihauta-alue

Arvotus: m

Valintaperusteet: Sisä-Savon seutukaava

Suojeluperusteet: historiallinen

Kirkollinen kulttuuri: hautausmaat. Sankarihauta-alue, jossa kahden sodan muistomerkit vainajille

Kohdekuvaus: Sankarihauta-alue sijaitsee Kirkon edustalla rajautuen Kirkkotiehen Alueen keskellä v. 1922 pystytetty vv. 1918 - 1919 sankarivainajien muistomerkki. Toinen korkea muistomerkki sotien vv. 1939 - 1944 vainajille.

32.1.4 Kirkon rauniot

Arvotus: m

Valintaperusteet: Sisä-Savon seutukaava

Suojeluperusteet: historiallinen.

Kirkollinen kulttuuri: kirkot. Karttulan vanhan uusgoottilaista tyyliä edustaneen puukirkon (1888 - 1920) rauniot.

Kohdekuvaus: Sankarihautausmaan taustalla sijaitsee Karttulan uusgoottilaista tyyliä edustaneen puukirkon kivijalka. Tämä v. 1888 rakennettu ja v. 1920 palanut puinen, uusgotiikkaa edustanut kirkko oli rakennettu Karttulan ensimmäisen, v. 1777 valmistuneen kirkon tilalle. Jäljellä olevien raunioiden, kivijalan lisäksi paikalla on muistomerkki, jossa teksti: "Tässä oli Karttulan kirkko 33 vuotta. Paloi pitkäperjantaina 19 2/4 20 Jer.valit. 3:40:42".

32.1.5 Karttulan kirkko, entinen rukoushuone

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Sisä-Savon seutukaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,

historiallinen,

maisemallinen

Kirkollinen kulttuuri:

rukoushuoneet, kirkot.

Tornillista pitkä-

kirkkotyyliä edustava

kirkko, alun perin

rukoushuoneeksi v.

1930 valmistunut.

Kohdekuvaus:

Rukoushuone, nykyinen Karttulan kirkko on valmistunut v. 1930 Sakari Hämäläisen suunnittelemana. Se kuuluu aikansa maltilliseen, perinteeseen pitäytyvään pitkäkirkkotyyppiin.

32.1.6 Vapaakirkko

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Karttulan kirkkoriidan aikana perustetun vapaaseurakunnan kirkkorakennus on vuodelta 1927.

Kohdekuvaus: Kirkonmäen maisemassa, kirkkotiestä hieman sivummalla sijaitseva, insinööri Lemmitty Salmensaaren suunnittelema vapaakirkko rakennettiin Karttulan kirkkoriidan tuloksena v. 1927, kun lähes 2000 Karttulan ja Talluskylän evankelisluterilaisesta kirkosta eronnutta jäsentä perustivat v. 1925 Karttulan vapaaseurakunnan. Kirkkoriita oli syntynyt v. 1920 palaneen kirkon tilalle rakennettavaksi aiotun kirkon paikasta.

32.1.7 Museo, entinen viljamakasiini

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Sisä-Savon
seutukaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Hirsinen viljamakasiini
vuodelta 1860,
nykyisin Karttulan
museona.

Kohdekuvaus:

Toistuvien katovuosien seurauksena valtio oli v. ? velvoittanut seurakunnat rakentamaan erityisiä lainajvästöjälviljamakasiineja, joilla turvattaisiin vastaisuudessa siemenviljan riittävyys. Karttulan lainajvästön makasiini rakennettiin v. 1860 ja se toimi viljamakasiinina ainakin 1940-luvulle asti. Vuonna 1979 tehtyjen muutostöiden jälkeen rakennuksessa avattiin v. 1980 kunnallinen museo, joka on avoinna kesäaikaan.

32.1.8 Ruotteen ruumishuone ja hautausmaa

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Kirkollinen kulttuuri: hautausmaat, ruumishuoneet. Vanha hautausmaa ja ruumishuone ovat vuodelta 1902.

Kohdekuvaus: Ruotteen hautausmaa oli käytössä vuodesta 1902 aina 1950-luvun puoliväliin saakka. Hautausmaalla on hirsinen ruumishuone, noin vuodelta 1902. Kunnan tilasta erotettu Ruotteen hautausmaa tunnettiin aikoinaan nimellä Uusi hautausmaa.

32.1.9 Kirkkotie

32.2 Syväniemen alue

Kuttajärven pohjoisrannalle syntyneen Syväniemen kylän rakennuskannassa kuvastuu alueen monipuolinen teollinen menneisyys. Sourun järvi- ja suomalaisia hyödyntänyt rautaruukki toimi täällä vv. 1868 - 1907 ja Syväniemen höyrysaha perustettiin v. 1863 ja siitä muodostettu rullatehdas toimi vv. 1891 - 1932. Sekä ruukista että rullatehtaasta on jäljellä komeat tiiliset piiput. Pienempiä yrityksiä olivat alueella vv. 1912 - 1915 toiminut tiilitehdas Puroniemen kärjessä ja 1920-luvulla Tihvon hiiliuuni ja tervatehdas Syväniemen navettaa vastapäätä. Tihvossa valmistettiin pajahiiltä ja koivutervaa. Alueeseen kuuluivat työntekijöiden asunnot sekä yhdyskuntaa palvelevat kirkolliset rakennukset, joista jäljellä ovat pappila, kanttorila ja kirkko.

32.2.1 Rullatehtaan alue

Syvänniemeeseen kuuluvan Syvänrannan alueelle v. 1863 perustettu Pohjois-Savon ensimmäinen höyrysaha siirtyi kauppias Herman Saastamoisen omistukseen v. 1887 ja siitä muodostettiin rullatehdas, josta tuli Karttulan tärkein teollisuuslaitos, joka enimmillään työllisti lähes 300 työntekijää. Yhtymä rakensi työntekijöilleen ja johtajalle asunnot ulkorakennuksineen, joista on muutamia jäljellä. Vuonna 1932 Saastamoisen yhtymä siirsi lankarullien tuotannon Kuopioon parempien liikenneyhteyksien vuoksi. Suurin osa tehtaan toimintaan kuuluneista rakennuksista on myöhemmin hävinnyt ja alue on metsittyä.

32.2.2 Rullatehtaan piippu

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Museovirasto, RKY/1993-aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Teollisuusympäristöt. Rullatehtaan tiilinen, kolminivelinen savupiippu vuosilta 1890 -1897

Kohdekuvaus:

Syvänniemen rullatehdas aloitti toimintansa v. 1891, mutta tehtaan rakennukset valmistuivat edellisenä vuonna. Tehtaan toiminta lakkautettiin v. 1932 ja tehtaan rakennukset purettiin piippua lukuun ottamatta. Myös osa rullatehtaan tiilistä seinää on säilynyt piipun ympärillä muistona tehtaasta. Pohjakaavaltaan kahdeksankulmaisen piippuun on kiinnitetty metallilaatta, jossa teksti: "Tällä paikalla on luotu H. Saastamoinen Oy:n teollisuuden alku – Rosenius & Seseman vv. 1867 - 1887 saha – Syväniemi Träindustri Aktiebolag vv. 1889 -1897 saha – Syväniemen puuteollisuustehdas H. Saastamoinen vv. 1897 - 1932 rullatehdas – 'Yhteiset isänmaanedut ovat silmämäärämme' Herman Saastamoinen.

32.2.3 Entinen sauna- ja pesularakennus

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Teollisuusympäristöt: työväen asuminen, rullatehtaan työntekijöiden tiilinen saunarakennus

Kohdekuvaus: Rullatehtaan työntekijöille rakennettiin asuinrakennusten lisäksi tiilirakenteinen, yksikerroksinen sauna- ja pesularakennus, joka kunnostettu huvilaksi. Rakennus ulkoasultaan puhtaaksimuurattua tiiltä säilynyt kuitenkin muuttumattomana.

32.2.4 Syväranta

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Teollisuusympäristöt: sahateollisuus, toimihenkilöiden ja työväen asuminen

Syvänniemen höyrysaha aloitti toimintansa v. 1863 ja Syvärannan pihapiirissä sahanhoitajan ja sahan palvelusväen asunnot varastorakennuksineen.

Kohdekuvaus: Rullatehtaan säilyneen savupiipun ja seinärakenteiden taustalla pienessä puistomaisessa niemen kärjessä sijaitsevat Syvärannan sahanhoitajan ja tehtaanjohtajan asuinrakennukset sahatoiminnan alkuajoilta. Rakennukset ovat säilyneet vanhassa asussa ja ovat nyt huvilakäytössä. Empirevaikutteisen johtajan asunnon kivijalassa on tiiliholvikellari, jonka seinät lohkokiveä. Palvelusväen asuinrakennus on vuodelta 1865. Pihapiirissä on myös ulkorakennus 1860-luvulta ja huvimaja 1900-luvun alusta. Rullatehtaan toiminnan loppumisen jälkeen v. 1932 ovat rakennukset toimineet Saastamoisen omistajasuvun asunto- ja huvilakäytössä.

32.2.5 Työväenasunto

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Teollisuusympäristöt: työväenasuminen, hirsinen rullatehtaan työväen asuinrakennus

Kohdekuvaus: Yksikerroksinen hirsipintainen rakennus on yksi säilyneistä työväelle rakennetuista asuinrakennuksista.

32.2.6 Rähinälä

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen

Teollisuusympäristöt: työväen asuminen. Syvänniemen työväen asuintaloksi 1800-luvun lopulla rakennettu Rähinälä.

Kohdekuvaus: Säilynyt työväen asuintalo on nykyään kunnan. Karttulan kunta on v. 1980 peruskorjannut Syvänniemen navetan. Navetan vieressä sijainneista tehdasyhdyskuntaan kuuluneista rakennuksista on jäljellä puinen yksikerroksinen työväen asuintalo. Karttulan kunta on hankkinut ja peruskorjannut rakennuksen 1980-luvulla vuokra-asunnoiksi.

32.2.7 Syvänniemen navetta

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto,
RKY/1993–aineisto

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Teollisuusympäristöt:

Syvänniemen

rullatehtaan navetta

Tehtaan maataloutta

varten rakennettu

suuri jugendtyylinen

harmaakivinavetta ja

talli ovat vuodelta

1906.

Kohdekuvaus: Saastamoinen Oy harjoitti Syvänniemellä teollisuustoiminnan lisäksi laajamittaista maataloustoimintaa, jota varten navetta-tallirakennus valmistui. Poikkeuksellisesti rakennuksen tyylipiirteet eivät rajoitu pelkästään maatalousrakennuksille tyypillisiin ikkunoihin, oviin ym. detalji-rakenteisiin, vaan itse rakennuksen keskiaikaista linna-arkkitehtuuria mukaileva hahmo kuuluu jugendin teemoihin. Käyttö navettana loppui 1970-luvulla, jonka jälkeen rakennuksen käyttö on vaihdellut. Viimeisimmäksi se on ollut erilaisten tapahtumien pitopaikkana.

32.2.8 Sourun ruukin piippu ja ruukin alue

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000–aineistot

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Järvimalmiruukit. Sourun ruukin masuunin savupiippu 1890-luvulta.

Kohdekuvaus: Jo 1700-luvulta lähtien Pohjois-Savossa aloitti järvimalmia hyödyntävät rautaruukit toimintansa. Vuonna 1868 privilegion saanut Sourun ruukki Syvänniemen kylässä Karttulassa oli toiminnassa aina vuoteen 1908 saakka. Ruukin kukoistusajoista on jäljellä enää vain komea tiilinen savupiippu sekä maastossa nähtävillä ruukin rakennusten perustukset. Kuttajärven rannalla sijaitseva alue palvelee nyt puistomaisena museoalueena. Alueelle on v. 2003 rakennettu näköalatorni.

32.2.9 Syvänniemen kirkko

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto,
RKY/1993-aineisto

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Kirkollinen kulttuuri:

kirkko. J.V. Strömbergin suunnittelema tornillinen pitkäkirkko vuodelta 1925.

Kohdekuvaus:

Karttulan kirkonkylän puukirkko paloi v. 1920 ja uusi kirkko rakennettiin Syvänniemelle pitkän kiistelyn jälkeen. Kirkko on rakennettu tiilestä ja betonista v. 1925 arkkitehti J.V. Strömbergin suunnittelemana. Kirkko edustaa pelkistettyä pitkäkirkkotyyliä rapattuine muurimaisine pintoineen, ylöspäin aavistuksen kapeneva torni luo rakennukselle arkaaisen hahmon. Syvänniemen kirkon urut ovat Kangasalan Urkutehtaan tuotantoa vuodelta 1926. Edelleen käytössä oleva hautausmaa on otettu käyttöön kirkon valmistumisen yhteydessä.

32.2.10 Syvänniemen pappila

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto,
RKY/1993-aineisto

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Kirkollinen kulttuuri:

pappilat. Karttulan 1800-luvun lopulla valmistunut pappilarakennus siirrettiin 1927 Syvänniemeen.

Kohdekuvaus: Syvänniemen pappilan pihapiiri siirrettiin nykyiselle paikalleen v. 1927 Karttulan kirkonkylästä pappilanmäeltä. Uudessa pihapiirissä on siirron aikaisista rakennuksista jäljellä asuinrakennus ja ulkorakennus.

Päärakennuksen alkuperäiseksi rakennusvuodeksi on arvioitu 1800-luvun puoliväliä, pohjakavasta voisi päätellä rakennuksen muodostuneen useammassa vaiheessa. Huonejaotuksessa on pappiloille tyypillisiä karoliinisia piirteitä. Pihatien varteen on pystytetty v. 1983 muistomerkki paikalla käydystä Suomen sodan taistelusta 14.9.1808.

32.2.11 Syvänniemien kanttorilan pihapiiri

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto,
RKY/1993-aineisto

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Kirkollinen kulttuuri: kanttorilat.

Entinen kestikievarirakennus, joka on toiminut seurakuntatalona vv. 1923 - 1956 ja kanttorilana vv. 1956 - 1978.

Aumakattoinen hirsirakennus.

Kohdekuvaus: Saastamoinen Oy lahjoitti kanttorilan tontin, kuten pappilankin tontin Karttulan seurakunnalle v. 1923. Toisin kuin pappilan tontilla, kanttorilan tontilla oli vanhat rakennukset. Tuparakennuksen rakennusvuosiksi on arvioitu vuosia 1780 - 1880. Alun perin se palveli kestickievarina ja vuodesta 1923 seurakuntatalona ja kanttorin asuintalona. Pihapiirissä on myös kaksi talousrakennusta 1800-luvulta, jotka yhdessä tuparakennuksen kanssa muodostavat pohjakavaaltaan tiiviin, nelimäisen pihan aivan Syvänniemelle johtavan tien varressa.

32.3 Ilopuro

Arvotus: m

Valintaperusteet: Sisä-Savon seutukaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, maisemallinen

Maatilat. On vanhassa asussaan säilynyt komea, empirevaikutteinen maatalon päärakennus.

Kohdekuvaus: Ilopuron tila on pisimpään ollut Snellman -suvun omistuksessa. He omistivat tilan vuodesta 1874 lähtien aina 1960-luvulle asti. Ilopuron tila toimi myös kievaritalona 1800-luvun lopulla. Tilan isäntä Juho Snellman (1866 - 1925) oli mm. Karttulan kunnallislautakunnan puheenjohtajana vv. 1889 - 1907, talonpoikaissäädyn valtiopäiväedustajana vv. 1904 - 1906 ja kansanedustajana vv. 1907 - 1921, aluksi nuorsuomalaisen puolueen, vuodesta 1918 kokoomuksen edustajana. Nykyiset omistajat ovat ostaneet talon v. 1981. Pihassa lisäksi vilja-aitta 1800-luvun lopulta, aitta-liiterirakennus v. 1950 ja entinen kivanavetta v. 1926.

32.4 Savikosken alue

Savikosken entinen saha- ja myllyalue, jossa säilyneen myllyrakennuksen lisäksi ovat sahan perustukset, sahanhoitajan asuinpiha, huviloita ja työväen asuinrakennuksia. Vuonna 1841 perustettu saha oli Karttulan ensimmäinen teollisuuslaitos. Savikosken alueella sijaitsee myös kivi-kautinen asuinpaikka nimeltä Savikoski.

32.4.1 *Myllyrakennus*

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Sisä-Savon seutukaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Teollisuusympäristöt.

Savikosken entinen
saha- ja myllyalue,
jonka säilynyt
myllyrakennus on
vuodelta 1890.

Kohdekuvaus: Vuonna 1841 valmistuneet Savikosken saha ja mylly paloivat tammikuussa v. 1890, mutta uusi myllyrakennus valmistui jo samana vuonna. Vuonna 1920 myllyn yhteyteen tehtiin pieni sähkölaitos, josta myytiin sähköä myös Karttulan kirkonkylään. Myllyn ja sähkölaitoksen toiminta lakkautettiin yhdessä sahan kanssa v. 1956.

32.4.2 *Sahanhoitajan asuinpiha*

Arvotus: m

Valintaperusteet: Sisä-Savon seutukaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Teollisuusympäristöt: konttori- ja asuinrakennuksia, vanhassa asussaan säilyneet entisen Savikosken sahanhoitajan/omistajan rakennukset.

Kohdekuvaus: Rakennukset ovat olleet v. 1841 Savikosken vesisahan sahanhoitajan/omistajan käytössä toiminnan lakkauttamiseen asti, vuoteen 1956. Tämän jälkeen tila on ollut kauppaneuvos Eino J. Aron ja hänen jälkeläistensä huvilana. Pihapiirissä asuinrakennusten lisäksi entinen aitta-navetta –rakennus, jonka toisessa päädyssä on ollut sahan konttori. Toinen ulkorakennus on 1900-luvun alusta.

32.4.2.1 *Sahanhoitajan asuinrakennus*

Kohdekuvaus: Sahanhoitajan päärakennus paloi v. 1938 ja v. 1943 vanhan kivijalan päälle siirrettiin Sourulta rautatehtaan (1868 -1908) johtajan talo, joka oli ollut vuosikymmeniä autiona. Talon kivijalka on osin vuodelta 1875 ja osin 1800- ja 1900-luvun vaihteesta.

32.4.2.2 *Asuinrakennus*

Kohdekuvaus: Asuinrakennus noin vuodelta 1875, jossa on alun perin ollut vain pirtti ja kamari. Siinä toimi 1882 -1886 Karttulan ensimmäinen kunnallinen kansakoulu, josta kertova laatta on kiinnitetty talon seinään.

32.4.3 Savikosken työväen rakennuksia (3 rakennusta)

Arvotus: m

Valintaperusteet: Sisä-Savon seutukaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Teollisuusympäristöt: työväen asuminen, vanhassa asussa säilyneitä Savikosken työväen asuntoja

32.4.3.1 Mylläriin mökki

Kohdekuvaus: Rakennus on toiminut mylläriin asuntona ja se on valmistunut 1800- ja 1900-luvun vaihteessa.

32.4.3.2 Myllytupa

Kohdekuvaus: Entinen myllytupa 1900-luvun alusta, jossa jyviä jauhatettavaksi tuoneet ihmiset ovat voineet syödä eväitään ja levätä. Sen pihassa on melko kookas lautarakenteinen ulkorakennus 1920- ja 1930-luvulta.

32.4.3.3 Asuinrakennus

Kohdekuvaus: 1920- tai 1930-luvulta olevat asuinrakennus ja lautarakenteinen ulkorakennus, nykyään kaikki kolme rakennusta ovat huvilakäytössä.

32.4.4 Mampselniemi

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:
rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen
Teollisuusympäristöt.
Savikosken historiaan
liittyvä huvilarakennus
vuodelta 1912

Kohdekuvaus:

Savikosken omistaja Maria Makkonen (omistaja 1890 -1915) vuokrasi Mampselniemen v. 1912 vanhimmalle pojalleen Emil Makkoselle 50 vuodeksi huvilakäyttöön. Huvila on rakennettu v. 1912. Pihassa oleva liiterirakennus ja rantasauna ovat ehkä 1960-luvulta. Huvila on yksityisomistuksessa.

32.4.5 Koskikallio

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Teollisuusympäristöt.

Savikosken historiaan
liittyvä huvilarakennus
on vuodelta 1913.

Kohdekuvaus:

Savikosken omistaja Maria Makkonen (omistaja 1890 -1915) vuokrasi Koskikallion tontin v. 1912 vävyilleen, asemapäällikkö T. Blessarille (myöhemmin Peitsara) 50 vuodeksi huvilakäyttöön. Vuonna 1935 Peitsaran suku osti tontin omakseen Savikosken Osakeyhtiöltä. Huvilan on piirtänyt Arvo Pyrhönen ja se on rakennettu lähes piirustusten mukaisesti. Huvila on yksityisomistuksessa.

32.5 Riuttalan talomuseo ja perinnemaisema

32.5.1 Riuttalan talomuseon kulttuurimaisema

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto,
RKY/1993 ja
RKY/2000 -aineistot

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Elinkeinot, museo.

Talonpoikaskulttuuria
edustava

museokokonaisuus,
jonka rakennukset ovat
pääosin alkuperäisellä
paikallaan alkuperäisessä
asussaan. Päärakennus on aumakattoinen porstuakamarein varustettu läpikuljettava paritupa.

Kohdekuvaus: Museokokonaisuus esittelee vaurasta pohjoissavolaista maatalan elinpiiriä 1800-luvun jälkipuolelta, jolloin suuri osa museon 26:sta rakennuksesta on rakennettu. Poikkeuksellisen arvon luo monipuolisten lähipeltojen, hakamaiden rakennusten sekä näihin liittyvien pihojen alkuperäisyys. Museotoiminnan aikana paikalle on siirretty mm. tuulimylly, kolmen aitan rivi aittapihaan. Neliömäisen, tiiviin pihapiirin muodostavat paritupamallinen pihakartano vuodelta 1852, alun perin vieraskäyttöön nykyiselle paikalleen rakennettu ns. pihanpäärakennus, tallin ja kolmen aitan muodostama pitkä aittakartanorakennus sekä navettakartano kujineen. Talon suuruutta

osoittaa asuinrakennuksen takana sijaitseva erillinen aittapiha, jonne kuljetaan asuinrakennuksen läpikuljettavasta porstuasta. Aittapihan taustalla pihapiirin ulkopuolella ovat mm komea kolmikerroksinen riihi vuodelta 1895, paja vuodelta 1866, sauna sekä ruumisaitta. Nuottakota, pyykkikota, lypsykatos ja lato ovat aivan järven rannassa. Rantapenkereellä sijaitsee myös v.1900 rakennettu konevaja, jossa on lokomobiili antamassa voimaa pärehöylälle, sirkkelille ja kotitarvemyllylle.

Ensimmäinen tieto Riuttalasta on vuodelta 1657, jolloin se mainitaan Pehr Brahen teettämässä Kajaanin vapaaherrakunnan kartassa. Riuttalan talonpoikaiskulttuurin suojelusäitiö hankki v. 1975 haltuunsa Riuttalan talon ja 14 hehtaarin määräalan säilyttääkseen kohteen pohjoissavolaisen talonpoikaiskulttuurin muistomerkkinä.

32.5.2 Riuttalan talonpoikaismuseon niitty

Arvotus: m

Valintaperusteet: Pohjois-Savon perinnemaisemat 2000

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen

Elinkeinot, museo. On Riuttalan talomuseon pihapiiriin liittyvä perinnemaisema.

Kohdekuvaus: 1. Osa perinteistä maisemaa ovat pihapiiriin liittyvät haka ja ketomainen alue.

32.6 Sappilammen laitumet

Arvotus: m

Valintaperusteet: Pohjois-Savon perinnemaisemat 2000

Suojeluperusteet: maisemallinen. Perinnemaisema.

Kohdekuvaus: Riuttalan talomuseosta kaksi kilometriä kaakkoon sijaitsevat kolmessa lohossa Sappilammen haka- ja metsälaidun alueet. Monipuolinen ja edustava kasvillisuus kertoo ainakin 1900-luvun alusta asti jatkuneesta laidunnuksesta.

32.7 Pölkki

Arvotus: m

Valintaperusteet: Sisä-Savon seutukaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen

Maatilat. On vanha tila, jossa iäkkään päärakennuksen lisäksi vanhaa ulkorakennuskantaa.

Kohdekuvaus: 1800-luvun jälkipuolelta alkaen rakentuneessa Pölkin pihapiirissä on säilynyt useita talonpoikaiseen elämäntapaan kuuluneita rakennuksia, vanhimpina asuinrakennus, piikatu-pa, aittoja sekä lohkokivinen sikala. Komean karjarakennuksen (1900-luvun alusta) talliosa on hirttä sekä lantalan ja navetan seinät ovat lohko- ja porakiveä.

Päärakennusta on kunnostettu v. 1925, jolloin talon ulkopinta rapattu. Nykyisin kesäasunto-käytössä olevan tilan viljely ja karjanhoito on lopetettu 1960-luvulla ja pihaa ympäröivä maisema luonnonkivivaihtoehtoinen on jokseenkin metsittyä.

Pölkin tilalla sijaitsee myös kaksi kivikautista asuinpaikkaa: Pölkki ja Pohjoislahti. Pölkin kivikauti-selta asuinpaikalta on löydetty kourutaltoa.

32.8 Punnonmäen entinen koulu

Arvotus: m

Valintaperusteet: Sisä-Savon seutukaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, maisemallinen.

Kouluhistoriaa: kansakoulut. Punnonmäen koulu on osa Pohjois-Savon maakunnallisesti merkittävien koulujen ketjua.

MAANINKA

12.1 Maaninkajärven kulttuurimaisema

12.1.1 Maaninkajärven maisema-alue

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto,
RKY/1993-aineisto;
Ympäristöministeriö,
Arvokkaat maisema-
alueet 1992

Suojeluperusteet:

historiallinen,
maisemallinen.

On valtakunnallisesti
arvokas maisema-alue.

Kulttuurimaisemat.

Maaninkajärven

kulttuurimaisemat, jotka

sijaitsevat Maaningan ja

osittain Pielaveden kunnan alueella, koostuvat Pohjois-Savon järvisuudulle tyypillisistä rantakylästä.

Kohdekuvaus: Maaseutumaisema esittäytyy parhaimmillaan Maaninkajärven Haatalan ja Halolan ympäristössä. Valtakunnallisesti arvokkaaseen maisema-alueeseen kuuluu 12 kilometriä pitkä Maaninkajärvi ympäristöineen sisältäen Maaningan kirkonkylän lisäksi Tuovilanlahden kylän, kanavamiljööit, Korkeakosken, Tavinsalmen, Keskisaaren röykkiöt sekä lintuvesien suojeluohjelmaan kuuluvat Patalahden, Patajoen, Patajärven, Kitupuron, Lapinjärven ja Pienen Lapinjärven. Maaninkajärven itäranta on kulttuurimaisemiltaan monipuolista. Suuri kirkko torneineen on kirkonkylän tärkein maamerkki. Vanhat maatilat, sahan synnyttämät työväenasunnot ja kirkonkylän julkiset rakennukset täydentävät kyläkuvausta. Maaninkajärven alueella sijaitsevassa Keskisaareessa on neljä varhaismetallikautista lapinrauniota.

12.1.2 Maaningan luterilainen kirkko

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto,
RKY/1993-aineisto

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Kirkollinen kulttuuri: kirkot.

Vuosina 1826 - 1845.

Yli-intendentinkonttorissa
suunnitelluilla piirustuksilla

(*Charles Bassin* aikana)

rakennettu tasavartinen

ristikirkko, joka on tyylipiirteiltään klassillinen.

Kohdekuvaus: Maaningan luterilaisen puukirkon piirustukset ovat vuodelta 1823. Pohjakaavataan tasavartisen ristikirkon keskustaa on laajennettu sakaroiden väliin rakennetuilla ulokkeilla. Kirkkoa rakennettiin vuosien 1826 - 1845 välinen aika. Suuritoiseen kirkkoon mahtui n. 1800 ihmistä, mutta nykyisin n. 1200 ihmistä vuoden 1937 tapahtuneen uudistuksen jälkeen. Mikael Toppelius maalasi Maaningan seurakunnalle Jeesuksen kastetta esittävän taulun 1770-luvulla. Kirkon alttaritaulu on Ferdinand von Wrightin tekemä jäljennös Kuopion tuomiokirkon alttaritaulusta "Jeesus ristillä". Kirkon vanhat urut ovat tšekkoslovakialaisen urkurakentamo Gebr. Riegerillä työskennelleen Josef Klossin v. 1938 rakentamat. Kirkon nykyiset urut ovat Kangasalan urkutehtaan valmistamat v. 1972.

12.1.3 Kellotapuli

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto, RKY/1993-aineisto

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Kirkollinen kulttuuri: kellotapulit.

Kellotapuli vuosilta 1826 -1845, joka alaosaltaan neliö, keskiosa ja huippu kahdeksankulmaisia.

Kohdekuvaus:

Erillinen kellotapuli on rakennettu vuosina 1826 -1845, vaikka monissa lähteissä esitetään sen valmistumisajaksi vuotta 1766.

Tapuli on Heikki Kuorikosken rakentama piirustuksilla, jotka oli yli-intendentin-konttorissa allekirjoittanut Charles Bassi allekirjoittamin piirustuksin intendentin-konttorista ja Heikki Kuorikoski.

Rakentamisen toteutti Heikki Kuorikoski.

Tapulissa on myös v. 1954 rakennettu ruumishuone. Kolminivelisessä tapulissa on yhdistetty kirkossa käytettyjä julkisivun aiheita 1700-luvulta periytyvään länsisuomalaiseen kellotapulimalliin.

12.1.4 Vanha hautausmaa

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto, RKY/1993-aineisto

Suojeluperusteet:

historiallinen, maisemallinen. Kirkollinen kulttuuri: hautausmaat.

Kohdekuvaus: Hautausmaa rajautuu lännessä koko pituudeltaan Maaninkajärveen ja on siten maisemallisesti hyvin vaikuttava. Hautausmaan vanhin osa, kellotapulin takana on villiintynyt mutta sellaisena erittäin vaikuttava. Hautausmaan säilyneistä muistomerkeistä vanhimmat ovat 1800-luvun puolivälistä. Uusimmat haudat ulottuvat jo vanhan kirkon (1766 - 1830) paikalle. Sodassa kuolleiden haudat sijaitsevat kirkon ja tapulin pohjoispuolella. Kansalaissodan sankaripatsas on pystytetty v. 1920 kansalaissodassa kuolleiden muistoksi. Patsaan on suunnitellut kuvanveistäjä Evert Porila. Kirkon pohjoissakaran kohdalla on kuusiaidan vieressä v. 1994 pystytetty sotaan lähteneiden muistomerkki.

12.1.5 Kirkonkylän koulu

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto, RKY/1993-aineisto; Seutukaava 3

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen, maisemallinen.

Kouluhistoriaa: On 1920-luvun tiilinen koulurakennus ja kirkonkylän vanhimpia julkisia rakennuksia.

Kohdekuvaus:

Vuosina 1922 - 1923 valmistunut Pekka Krögerin suunnittelema rakennus oli valmistuttuaan suurin kunnassa ja kivirakenteisena sitä pidettiin erittäin edistyksellisenä. Kaksikerroksinen koulurakennus rakennettiin Pihtisalmen tiilitehtaan käsityönä tehdyistä tiilistä ja valmistuessaan rakennuksessa oli myös asuintiloja.

12.1.6 Makasiini

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen. Viljamakasiini on vuodelta 1873.

Kohdekuvaus: Maisemallisena porttina, taajama-alueen reunassa sijaitseva viljamakasiini edustaa taajaman vanhinta rakennuskantaa. Pitäjänmakasiini oli itsenäisen Maaningan kunnan ensimmäisiä rakennushankkeita valmistuessaan v. 1873. Makasiini oli alkuperäisessä käytössään noin 1940-luvulle asti. Rakennukseen on nykyisin varastoituna Maaningan kotiseutumuseon esineistöä.

12.1.7 Halola, Pohjois-Savon tutkimusasema

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993-aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Pohjois-Savon tutkimusasema, jonka kaksikerroksinen puinen päärakennus on vanhimmita osin 1800-luvun alkuvuosikymmeniltä. On historiallisesti merkittävä sekä rakennuskannaltaan monipuolinen ja ajallisesti kerroksellinen kokonaisuus.

Kohdekuvaus: Halolan tilan historia alkaa ja 1500-luvulta, josta lähtien se on useiden eri sukujen omistuksen jälkeen siirtynyt v. 1925 Pohjois-Savon kansanopistolle karjanhoitokouluksi ja v. 1930 valtion omistukseen. Vuonna 1799 palovakuutusta varten piirretystä asemapiirroksessa näkyy aiemmin paikalla ollut talonpoikaistalon, jossa rakennukset oli sijoitettu kahden neliömäisen mies- ja karjapihan ympärille. Kaikki tämän ajan rakennukset ovat hävinneet. Pihan vanhinta rakennuskantaa edustaa kartanomainen puinen päärakennus, joka valmistui vv. 1814 - 1820.

Kansanopiston aikana rakennusta korotettiin (1925 -1926) toisella kerroksella, jonne sijoitettiin asuinhuoneet 50:lleoppilaalle. Halolan pihapiirissä on päärakennuksen lisäksi tuparakennus 1800-luvulta, asuinrakennus 1800-luvun lopulta, johtajan asunto vuodelta 1930, entinen karjata-

louskoulun asuntola vuodelta 1962, rantasauna vuodelta 1950 (suunnittelijana A.S. Sandelin). Pihapiiriin kuuluu aitta 1800-luvun lopulta, paja (nykyinen varasto) 1800- ja 1900-luvun vaihteesta, sauna n. vuodelta 1931.

Pihaan saavutaan juhlallisesti pitkin koivukujaa, jonka päässä eri-ikäisten maatalousrakennusten ryhmä muodostaa ehjän kokonaisuuden komeaan kulttuurimaisemaan. Muuraustavaltaan harvinainen navetta on rakennettu erivärisistä, paikalla tehdyistä tiilistä v.1884. Navettaa laajennettiin ja korotettiin v. 1926, jolloin rakennettiin mm betonilaipio. Navetta-piha täydentää mm. valtion omistukseen siirtymisen jälkeen v. 1931 rakennettu, harvinainen tiilirakenteinen puimalato, jota on tyylitelty klassismin hengessä.

Halolan vanhan puiston lehmuksineen ja niinipuineen istutti Kartanon silloinen omistaja Gustaf Mauritz Schmidt 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Maiseman erikoispiirteenä pihaa ympäröiviä peltoja kehystää täyskorkeiden kuusten muodostamat, satoja metrejä pitkät tiheäkasvuiset kuusiaidat. Työväen asuinrakennukset noin vuodelta 1940 ovat Kantatie 77:n ja Maaningantien risteyksessä, jossa edelleen käytössä oleva suuria maisemamäntyjä kasvava laidun luo puistomaisen sisäätulon Kirkonkylän taajama-alueelle.

12.1.8 Pappila

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto,
RKY/1993-aineisto

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Kirkollinen kulttuuri:

pappilat. Pappilan suuri aumakattoinen päärakennus on vuodelta 1887 ja on ulkomuodoltaan pitkälti alkuperäisen asunsa mukainen.

Kohdekuvaus: Pappilan puinen yksikerroksinen, klassismia edustava rakennus on vuodelta 1887. Pappilana rakennus toimi aina vuoteen 1963 saakka, jolloin uusi pappila valmistui. Tämän jälkeen rakennus on toiminut koulu- ja leirikeskuskäytössä. Nykyisin yksityisomistuksessa.

12.1.9 Pihtisalmen kirkko, entinen ortodoksinen rukoushuone

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto, RKY/1993–aineisto

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen, maisemallinen.

Kirkollinen kulttuuri: ortodoksiset rukoushuoneet. Pihtisalmen rukoushuone vuodelta 1960.

Kohdekuvaus:

Kirkonkylän pohjoisosassa, Pihtisalmen rannalla on ortodoksinen rukoushuone vuodelta 1960. Rakennuksen on suunnitellut arkkitehti Ilmari Ahonen, joka on suunnitellut useita ortodoksisia rukoushuoneita Savossa. Tyyliiltään rakennus edustaa mielenkiintoisesti 1950-luvun modernismia sovellettuna ortodoksisen rakennustyyppiin. Varsinaisen kirkkosalin lisäksi rakennuksessa on kellarikerroksessa sijaitseva seurakuntasali sekä ruumishuone.

Pihtisalmen rukoushuoneen edessä avautuu ortodoksinen hautausmaa rantaan laskevassa loivassa rinteessä. Hautausmaa on perustettu v. 1952. Aivan alueen vieressä sijaitsee myös Pihtisalmen vanha luterilainen hautausmaa.

12.1.10 Pihtisalmi

Pihtisalmen höyrysaha perustettiin v. 1877 ja se toimi 1940-luvulle saakka. Saha ja siihen liittyneet höyläämö, puusepänverstas sekä tiilitehdas sijaitsivat rannassa, koska tuotteita kuljetettiin vesitse mm. Kuopioon ja Pietariin. Teollisuusrakennuksista ei ole enää mitään jäljellä, mutta ylhäällä mäellä on sahan toiminnan synnyttämä työväen asuinalue Pihtisalmientien itäpuolella. Kerrostalomaisen Sirkkaborgin lisäksi alueelle rakennettiin pienempiä, yksittäisiä asuinrakennuksia 1920- ja 1930-luvuilla

12.1.10.1 Sirkkaborg

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen. Teollisuusympäristöt: saha, työväen asuminen. Kaksikerroksinen hirsirakenteinen Sirkkaborg edustaa työväen asumista 1900-luvun alusta.

Kohdekuvaus: Sirkkaborg on rakennettu Pihtisalmen alueen rakennuksista asuintaloista 1900-luvun alussa. Sirkkaborg on suurin ja vanhin. Vuonna 1877 perustetun Pihtisalmen sahan työväen kaksikerroksisen hirsirakennuksen kummaltakin pitkältä sivulta on katoksettomat sisäänkäynnit pieniin yhden huoneen asuntoihin, joita kaikkiaan oli kahdeksan. Rakennus on yksityisomistuksessa.

12.2. Maaningan kanavat

Maaningan kanavat kuuluvat Pielaveden reitin kanaviin ja ne ovat syntyneet vuosina 1866 -1879, kun Iisalmen reitin varsinainen kanavointi Saimaan kanavan valmistumisen jälkeen toteutettiin. Tuolloin rakennettiin Lapinlahden Nerכון, Maaningan Ahkiolahden ja Ruokovirran kanavat. Vanhin osa Maaningan kanavista on Viannankoskea väistävä yksisulkuinen Viannan kivikanava. Kanava lakkautettiin v. 1874, kun suurempi Ahkiolahden kanava valmistui. Ruokovirran sulku-kanavan rakennustyöt aloitettiin v. 1878. Nykyinen ahkiolahden kanava valmistui v. 1985.

12.2.1 Viannan kanava-alue

12.2.1.1 Viannan vanha kanava

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000-aineistot; Ympäristöministeriö, Arvokkaat maisema-alueet 1992

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Vesiliikenne: kanavat. Viannan yksisulkuinen kivikanava on rakennettu vv. 1845 – 1852. Se on vanhin Maaningan kunnan kanavista.

Kohdekuvaus: Viannankoski on ollut jo 1400-luvun lopulla kruunun kalastusalue. Ensimmäiset suunnitelmat Viannan sulkukanavan rakentamiseksi tehtiin jo v. 1801, mutta rakentaminen aloitettiin vasta v. 1845. Valmistuessaan v. 1852 kanava oli pituudeltaan n. 266 m, sulku oli noin 30 m pitkä ja noin neljä metriä leveä. Kanava oli käytössä vuoteen 1874 asti, jolloin Ahkiolahden kanava valmistui.

12.2.1.2 Mantereen mylly

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Elinkeinot: myllyt. Mylly-rakennus 1800-luvulta Viannankosken alueella, jossa on aina ollut useita myllyjä.

Kohdekuvaus: Viannankosken molemmin puolin on ollut myllyjä aina 1700-luvulta lähtien. Myös nykyisen nk. Mantereen myllyn paikalla on ollut mylly 1750-luvulta lähtien. Nykyinen mylly on rakennettu 1800-luvun lopulla ja siirretty nykyiselle paikalleen v. 1948 valmistuneen säännöstely-padon yhteydessä. Vuoraamaton Mylly on käyttämättömänä, mutta myllylaitteet sekä turbiini ovat edelleen jäljellä.

12.2.2 Ahkiolahden kanava-alue

Viannan kanava oli liian ahdas suurille laivoille, joten Ahkiolahden kanavan rakentaminen aloitettiin jo v. 1866, mutta se valmistui vasta v. 1874. Kanava oli käytössä aina vuoteen 1985 saakka, jolloin Ahkiolahden uusi kanava valmistui. Ahkiolahden kanava-alueella sijaitsee luotsiasema.

12.2.2.1 Ahkiolahden vanha kanava

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000-aineistot; Ympäristöministeriö, Arvokkaat maisema-alueet 1992

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Vesiliikenne: kanavat. Ahkiolahden vanha kanava on vuodelta 1874.

Kanavan nykyinen sulku on rakennettu kivistä v. 1916.

Kohdekuvaus: Ahkiolahden vanha kanava avattiin liikenteelle v. 1874. Valmiin kanavan pituus oli noin 1,7 kilometriä ja leveys lähes kahdeksan metriä. Alkuperäinen puusulku muutettiin vv. 1884 - 1885 puiseksi kaksoissuluksi. Kanavan ylitse kulki puurakenteinen kääntösilta, joka oli lajissaan Suomen ensimmäinen. Uusi kivinen yksinkertainen sulku tehtiin v. 1916. Ahkiolahden kanava jäi liikenteeltä pois, kun moderni Ahkiolahden kanava valmistui v. 1985.

12.2.2.2 Vanha luotsiasema

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/2000-aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Vesiliikenne: kanavat, Ahkiolahden vanhan kanavan varrella oleva luotsiasema (rakennettu 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa ja on ainoa vanha kanavaliikenteeseen liittyvä virkatalo)

Kohdekuvaus: Kanavan varrella sijaitseva asuinrakennus/luotsiasema on rakennettu 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa ja sitä on myöhemmin uusittu. Uusi luotsiasema on alakanavan suulla.

12.2.3 Ruokovirran kanava-alue

Ruokovirran vanha kanava ja sen varrella olevat historialliset rakennukset muodostavat kulttuuri-historiallisen ja maisemallisen kokonaisuuden. Ruokovirran sulkukanava valmistui v. 1878. Kanavan rannalla sijaitsee samana vuonna valmistunut kanavainsinöörin virkatalo ja kanavan länsirannalla on v. 1904 huvilaksi rakennettu Ruokovirran tila. Alueella on Suomen sodan muistomerkki, jonka on suunnitellut arkkitehti Eino Pitkänen.

12.2.3.1 Ruokovirran kanava

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000–aineistot; Ympäristöministeriö, Arvokkaat maisema-alueet 1992

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Vesiliikenne: kanavat. Ruokovirran kanava on vuodelta 1878.

Kohdekuvaus: Ruokovirran kanava sijaitsee Maaninkajärven eteläpäässä. Laivaliikenteen lisääntyessä päätettiin Ruokovirralle rakentaa sulkukanava v. 1876. Kanavan suunnitteli insinööri Berndt Höök ja sulun piirustukset laati insinööri Uno Gylling, joka toimi myös rakennustöiden johtajana. Kanava ympäristöineen sekä kanavakasöörin talo valmistuivat v. 1878. Ruokovirran sulkukanava menetti merkityksensä, kun sen itäpuolelle valmistui vv. 1963 - 1965 Hyvärinvirran avokanava.

12.2.3.2 Kanavakasöörin virkatalo

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993 ja RKY/2000–aineistot

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Vesiliikenne: kanavat. Kanavainsinöörin virkatalo on vuodelta 1878.

Kohdekuvaus: Ruokovirran kanavakasöörin virkatalo ulkorakennuksineen valmistui kanavan kanssa samaan aikaan v. 1878. Rakennuksen pohja muistuttaa virka- ja kaupunkiasunnoissa tuohon aikaan suosittua tilaratkaisua, jossa rakennuksen pituussuuntaan kulkeva kantava seinälinja jakaa rakennuksen huoneiloihin. Sisäänkäyntinä on kanavalle suoraan avautuva avokuisti. Sveitsiläistyyllisen rakennuksen julkisivut on vuorattu rikkain, hyvin säilynein puuleikkauksin. Ruokovirran kanavan ohella Ahkiolahden kanavassa oli samanlainen virkatalo. Rakennukset suunniteltiin rautatieasemien tavoin keskusjohtoisesti tyyppi- ja piirustuksin. Aiemmin pihapiiri on ollut aidattu.

12.2.3.3 Ruokovirta

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/2000–aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Vesiliikenne: kanavat, huvilat. Vuonna 1904 huvilaksi rakennettu asuinrakennus on aivan kanavan varressa.

Kohdekuvaus: Tavinsalmen maisemassa poikkeuksellinen, huvilamainen rakennus E.J. Ingman rakennutti itselleen huvilan v. 1904. aivan Ruokovirran kanavan varteen. Kanavassa kulki tuolloin säännöllinen laivaliikenne. Alueellisesti rakennus liittyy kiinteästi Ruokovirran kanavakokonaisuuteen. Asuinrakennuksena oleva huvila on nyt yksityisomistuksessa.

12.3 Leppälahti - Kuivaniemi

12.3.1 Leppälahden - Kuivaniemen maisema-alue

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/2000-aineisto

Suojeluperusteet: maisemallinen. Kulttuurimaisema. Leppälahden - Kuivaniemen agraarimaisema-alue täydentää Väisälänmäen kansallismaiseman maisemakokonaisuutta.

Kohdekuvaus: Leppälahden agraarimaisema Maaningan ja Lapinlahden rajalla muodostuu Onkiveden länsirannalla sijaitsevasta Leppälahden kylästä ja Onkiveteen, pohjoiseen päin suuntautuvasta harjumaisesta Kuivaniemestä. Kylien asutus muodostaa esimerkin savolaisesta hajakylä-asutuksesta, jossa tilakeskukset ovat tyypillisesti näkymäyhteyksien päässä omilla sijoillaan peltokumpareilla. Leppälahti ja Kuivaniemi kuuluvat Väisälänmäen kansallismaisemaa kehystäviin näkyisiin.

12.3.2 Leppälahden koulu

Arvotus: m

Valintaperusteet: Seutukaava 3

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen

Kouluhistoriaa: Leppälahden koulu on osa Pohjois-Savon maakunnallisesti merkittävien koulujen ketjua edustaen 1900-luvun alun hirsirakenteista kyläkoulua.

Kohdekuvaus: Leppälahden koulu perustettiin v. 1901 ja koulutalo valmistui seuraavana v. 1902. Vuonna 1926 perustetulle alakoululle rakennettiin pieni erillinen rakennus. Leppälahden koulun omistaa Maaningan kunta, mutta koulu ei ole enää koulukäytössä.

12.4 Tavinsalmi

12.4.1 Tavinsalmen maisema-alue

Arvotus: m

Valintaperusteet: Ympäristöministeriö, Arvokkaat maisema-alueet 1992

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen.

Kulttuurimaisemat. On Pohjois-Savon asutuksen historiaan liittyvä maisema-alue.

Kohdekuvaus: Tavinsalmen ympäristön maisemilla on suuri historiallinen merkitys. Kustaa Vaasan hallitusaikana perusti Savonlinnan vouti Klemetti Kirjuri vv. 1543 - 1545 kuninkaankartanon Tavinsalmeen. Tavinsalmesta tuli v. 1547 perustetun Pohjois-Savon hallintopitäjän keskus. Pitäjän keskipiste siirtyi vähitellen nykyisen Kuopion alueelle ja Tavinsalmen pitäjä lakkautettiin v. 1627. Kuninkaankartanosta on tehty useita tutkimuksia, kuvauksia ja arkeologiset kaivauksetkin, mutta kartanon varmaa sijaintia ei ole pystytty paikallistamaan. Kuitenkin 1700-luvun kartoissa kartano on aina merkitty Hussolansaareen. Kartanoon liittyviä paikannimiä ovat mm. Mustavirta, Linna- ja Vahtisaari sekä Kinnulanlahden että Tavinsalmen Huovinniemet. Tavinsalmen kuninkaankartanon muistoksi pystytetty, arkkitehti Kaj Michaelin suunnittelema muistomerkki on nykyisin kunnantalon puistoalueella.

12.5 Tuovilanlahden kulttuurimaisema

12.5.1 Tuovilanlahden kulttuurimaisema

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto,
RKY/1993 ja
RKY/2000–aineistot;
Ympäristöministeriö,
Arvokkaat maisema-
alueet v. 1992

Suojeluperusteet:

historiallinen ja mai-
semallinen
Valtakunnallisesti
arvokkaat maisema-
alueet (osakokonai-
suus), kulttuurimai-
semat.

Vesiliikenne: laivaliikenteen satama. Tuovilanlahden maisemat olivat kulttuurimatkailukohteena jo 1800-luvun lopulta lähtien ja laivaliikenteen tärkeänä satamapaikkana sisävesiliikenteessä 1800- ja 1900-luvuilla.

Kohdekuvaus: Tuovilanlahden maisemien kauneus tunnettiin laajalti jo 1900-luvun alkupuolella mm. I.K. Inhan tuotannon ansiosta. Maisemia kuvasi myös Z. Topelius sekä professori Ahti Rytönen, joka keräsi mm. Tuovilanlahdessa kieli- ja kansatieteellistä aineistoa. Tuovilanlahden kylän luoteispuolella sijaitseva Korkeakosken vesiputous oli suosittu matkailunähtävyys jo 1800-luvulla. Tuovilanlahden kyläkeskus sijaitsee n. 5 kilometriä pitkän Tuovilanlahden rotkojärven pohjukassa Maaninkajärven luoteispäässä, Korkeakoskenjoen laaksossa. Kylän pellot laskeutuvat kapean lahden pohjukkaan. Tuovilanlahden kylätaajama on tiiviisti rakennettu ja joukossa on runsaasti myös vanhaa rakennuskantaa. Tuovilanlahden kylän elinvoimaisuutta edisti vv. 1864 - 1949 toiminut merkittävä laivaliikenne.

12.5.2 Pirunpesä

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen. Kulttuurimatkailukohde.

Vesiliikenne: pysähdyspaikka. Pirunpesä –niminen rakoluola, johon liittyy monenlaisia tarinoita ja uskomuksia 1800- ja 1900-luvuilta.

Kohdekuvaus: Tuovilanlahden kylästä runsaan kilometrin päässä on pohjoisrannan kalliolla maanjäristyksessä syntynyt rakoluola, Pirunpesä. Se on noin 7 metriä syvä, noin 4 metriä korkea ja alle metrin levyinen kalliohalkeama, johon liittyy monia tarinoita. Perimätiedon mukaan piru lymyili luolassa ja aiheutti ajoittain monenlaista harmia Tuovilanlahden kylällä. Laivaliikenteen aikana se oli tärkeä matkailunähtävyys ja pysähdyspaikka.

12.5.3 Korkeakoski

Arvotus: v

Valintaperusteet: Ympäristöministeriö, Arvokkaat maisema-alueet 1992

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen. Oli kulttuurimatkailukohde jo 1800-luvulla.

Kohdekuvaus: Korkeakoskenjoki laskee Kiukoisesta Tuovilanlahteen jyrkkärinteisessä ja kapeassa rotkolaaksossa. Joessa on Suomen korkein luonnontilainen koski: 46 metriä putoava Korkeakoski. Tuovilanlahden kylän luoteispuolella sijaitseva Korkeakosken vesiputous oli suosittu matkailunähtävyys jo 1800-luvulla, jolloin Kuopion matkailuyhdistys pystytti kosken lähelle ensimmäisen matkailumajan, joka on purettu v. 1970. Ensimmäiset portaat alas laaksoon oli rakennettu 1860-luvulla. Korkeakosken putous on suosittu nähtävyysskohte edelleen keväisin ja alueella on myös luontopolku.

12.5.4 Tuovilanlahden koulut

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Seutukaava 3

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Kouluhistoriaa: kansakoulut. Kylät: Tuovilanlahden vanha koulu vuodelta 1893 edustaa koulurakentamista vuodelta 1893 ja uusi koulu on jugendvaikutteinen kyläkoulu vuodelta 1915.

Kohdekuvaus: Tuovilanlahden vanha ja uusi koulu sijaitsevat samassa pihapiirissä. Tuovilanlahden kansakoulu valmistui v. 1893. Tuolloin kylä kuului vielä Pielaveden kuntaan, Maaninkaan Tuovilanlahti liitettiin v. 1905. Jugendvaikutteinen koulun lisärakennus valmistui v. 1915.

12.5.5 Mustalähde

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen. On historiallisen ajan muinaisjäännös.

Kohdekuvaus: Mustalähde sijaitsee Tuovilanlahden kylässä pienen supan pohjalla. Ns. uhrilähteestä laskee pieni voimakasvirtainen puro Tuovilanlahteen. Puroa on käytetty myllyn voimanolähteenä. Lähteeseen tiedetään uhratun vielä 1900-luvulla. Mustastalähteestä "ostettiin" pesuvettä, jota käytettiin sairauksien parantamiseen.

12.6 Perinnemaisemat

12.6.1 Pirttilahden laitumet

Arvotus: m

Valintaperusteet: Pohjois-Savon ympäristökeskus, perinnemaisemat 2000

Suojeluperusteet: maisemallinen. Perinnemaisemat.

Kohdekuvaus: Pirttilahden laitumet sijaitsevat Maaningan kirkonkylästä kaakkoon, Tavinsalmella, Suuren Ruokoveden rannalla. Maisemallisesti viehättävät laidunmaat ovat osin ainakin 1800-luvulta peräisin.

12.6.2 Teeriniemen metsälaidun

Arvotus: m

Valintaperusteet: Pohjois-Savon ympäristökeskus, perinnemaisemat 2000

Suojeluperusteet: maisemallinen. Perinnemaisema.

Kohdekuvaus: Maaningan kirkonkylän länsipuolella on Varpasen järveen levittäytyvä Teeriniemi, jolla on vanhan ja jyrkän puuston elävöittävä, maisemallisesti sopusuhtainen ja eheä, valoisa metsälaidun.

12.6.3 Tervarannan laitumet

Arvotus: m

Valintaperusteet: Pohjois-Savon ympäristökeskus, perinnemaisemat 2000

Suojeluperusteet: maisemallinen. Perinnemaisemat.

Kohdekuvaus: Maaningan kirkonkylän kaakkoispuolella, Kinnulanlahden kylällä on maisemallisesti tasapainoinen ja näyttävä niemilaidun. Niityn laidunnus on jatkunut perinteisenä ilmeisesti jo 1800-luvulta asti.

12.6.4 Tavinjärven lammaslaidun

Arvotus: m

Valintaperusteet: Pohjois-Savon ympäristökeskus, perinnemaisemat 2000

Suojeluperusteet: maisemallinen. Perinnemaisemat.

Kohdekuvaus: Maaningan kirkonkylän kaakkoispuolella, Tavinsalmen Tavinjärvellä, sijaitsee runsaskatajainen niitty. Katajaniitty on hyvin kivinen ja sitä ympäröi etelä- ja itäpuolella entinen pelto.

12.7 Käärmelahden pyyntikuopat

Maaningan kunnan pyyntikuoppakohteet sijaitsevat pääasiassa Käärmelahden kylässä. Pyyntikuopat ovat uusia löytöjä Pohjois-Savon ja Maaningan kunnan alueella. Ensimmäiset pyyntikuopat Maaningalta löydettiin vuoden 1998 inventoinnin yhteydessä. Kohteiden yksittäiset pyyntikuopat vaihtelevat 2-14 kappaleen välillä.

12.7.1 Puuronsilmä 1

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: 14 yksittäistä pyyntikuoppaa. Puuronsilmä on jääkauden lopun muovaama suppa Repomäen harjualueen eteläreunalla. Puuronsilmän pyyntikuoppajärjestelmät sijaitsevat supan ympärillä muutaman sadan metrin päässä toinen toisestaan.

12.7.2 Puuronsilmä 2

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: Kolme pyyntikuoppaa, jotka sijaitsevat pari sataa metriä luoteeseen Puuronsilmä 1:stä metsätien molemmin puolin.

12.7.3 Puuronsilmä 3

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: Pyyntikuopat, joita on kaksi, sijaitsevat aivan metsätien varressa, n. 10 metrin päässä toisistaan.

12.7.4 Puuronsilmä 4

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: 14 yksittäistä pyyntikuoppaa. Pyyntikuoppajärjestelmä on helposti maastossa maallikonkin havaittavissa ja se kulkee vaikuttavana linjana läpi kauniin mäntykankaan. Kuopat esiintyvät tasaisin välein.

12.7.5 Puuronsilmä 5

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: Puuronsilmä 5:n kolme pyyntikuoppaa sijaitsevat 100-200 metriä pohjoiseen Puuronsilmä 4:stä, eivätkä varsinaisesti muodosta yhtenäistä järjestelmää.

12.7.6 Puuronsilmä 6

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: Kuusi pyyntikuoppaa muodostavat rivistön, jossa niiden väliset etäisyydet ovat 10-20 metriä.

12.7.7 Puuronsilmä 7

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: Kolme pyyntikuoppaa

12.7.8 Käärmelahti

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: Kolme pyyntikuoppaa, kohde on läntisin Käärmelahden pyyntikuoppakohteista. Pyyntikuopat sijaitsevat lähellä toisiaan pienen törmän laella.

12.7.9 Hetelampi

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: Seitsemän pyyntikuoppaa, jotka sijaitsevat Heinälammen länsipuolisen suuren sorakuopan sekä tämän eteläpuolisen peltoalueen väliin jäävällä metsäkaistaleella.

12.8 Metelinkallion ja Metelinniemen röykkiöt eli lapinrauniot

Maaningan Metelinkallion varhaismetallikautiset lapinrauniot (1900 eKr.–300 jKr.) ovat valtakunnallisesti merkittäviä ja niiden lähes välittömässä läheisyydessä sijaitsevassa Metelinniemessä on lapinraunioita kaksi.

12.8.1 Metelinkallio

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, Maiseman muisti 2001, Seutukaava 1. SU2. Röykkiöt ovat pääasiassa hyvin säilyneitä, ja kohde on maisemallisesti erittäin näyttävä.

Kohdekuvaus: Metelinkallion alueella sijaitsee kaikkiaan 14 varhaismetallikautista lapinrauniota. Metelinkallion lapinraunioalue on ainutlaatuinen Suomessa ja Pohjois-Savossa ja alueen lapinrauniot ovat olleet tunnettuja jo 1700-luvulla. Metelinkallion röykkiöt sijaitsevat kahtena ryhmänä avokalliolla Suuren eli Ala-Ruokoveden rannan lähellä. Röykkiöt ovat selkeän muotoisia ja selvästi erottuvia.

12.8.2 Metelinniemi

Arvotus: v

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: Metelinkallion läheisyydessä sijaitsevassa Metelinniemessä on kolme varhaismetallikautista lapinrauniota. Röykkiöt on rakennettu kallioalustalle tai suurten siirtolohkareiden päälle.

SIILINJÄRVI

13.1 Siilinjärven sairaalamiljöö

13.1.1 Tarinaharjun parantola

Lääketieteelliset opit tuberkuloosin hoidosta ohjasivat keuhkotautiparantoloiden suunnittelua 1800-luvun loppupuolella. Keuhkotautiparantoloiden rakennustyyppiä oli Keski-Euroopassa kehitetty oma rakennustyyppinsä. Sen piirteet heijastavat lääketieteen tuntemusta keuhkotautien, kuten tuberkuloosin hoidosta; jossa auringonvalon, hygienian ja kuivan ilman merkitys oli keskeistä.

Koska auringonvalon, hygienian ja kuivan ilman merkitys oli keskeistä, parantolat sijoitettiin mielellään mäntypuuvaltaisille harjuille kuten Tarinaharjun parantola. Miljööseen kuuluvat Tarinaharjun vanhimmat rakennukset, puusairaala ja Pikku Tarina sijaitsevat muuta rakennuskantaa alempana rinteessä.

Parantolakäyttö päättyi v. 1971. Nykyään sairaalarakennukset ovat sekä sairaala- että yritystoiminnan käytössä.

13.1.1.1 Puusairaala, ensimmäinen sairaalarakennus

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993-aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Sairaalamiljöö. Arkkitehti J. V. Strömbergin suunnittelema hirsinen parantolarakennus vuodelta 1911.

Kohdekuvaus: Tarinaharjun tuberkuloosiparantolan ensimmäinen rakennus oli kuopiolaisen arkkitehdin J.V. Strömbergin suunnittelema hirsirakennus, jossa oli 12 potilaspaikkaa ja henkilökunnan asunnot. Rakennuksen ulkohahmoa on myöhemmin muutettu melko paljon.

13.1.1.2 Pikku Tarina

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993-aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Tarinaharjun parantolan toinen sairaalarakennus on arkkitehtien Valter ja Ivar Thoménien suunnittelema sairaalarakennus vuodelta 1913.

Kohdekuvaus: Muita sairaalarakennuksia alempana rinteessä sijaitsevan Pikkutarinan rakentamisesta järjestettiin v. 1912 arkkitehtikilpailu, jonka voittaja, helsinkiläinen arkkitehtitoimisto Thomén suunnitteli. Jugendvaikutteinen Sairaala valmistui v. 1913 ja siinä oli 26 hoitopaikkaa ja yläkerrassa johtajattaren asunto. Rakennus säilyi sairaalakäytössä aina vuoteen 1964 ja toimii nykyisin ravintolana.

13.1.1.3 Pääsairaala

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto,
RKY/1993-aineisto

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.
Sairaalarakennus on
vuodelta 1913,
suunnittelija arkkitehti
Eino Forsman.

Kohdekuvaus:

Sairaala laajennettiin v. 1931 arkkitehti Eino Forsmanin suunnittelemana pääsairaalalla, joka hallitsee klassismin henkeen puettuna arvokkaana ja komeana, viisikerroksisena rakennuksena sairaalamäen maisemaa. Rakennuksen massottelu heijastelee myös funktionalismia. Sairaalassa oli tilaa 163 potilaalle ja henkilökunnan asuntoja. Sairaalan ylimmässä kerroksessa sijaitsi 61 metriä pitkä makuuhalli, jossa potilaat saattoivat kesäisin nauttia auringonpaisteesta.

13.1.1.4 Sivurakennukset pääsairaalan takana

Arvotus: v

Kaksi rapattua rakennusta muodostavat neliömäisen huoltopihan päärakennuksen taakse. Alkuperäisessä hahmossaan hyvin säilyneet klassistisissa rakennuksissa toisessa (huoltorakennus) on päärakennuksen tavoin havaittavissa viitteitä funktionalismiin

13.1.1.5 Ylilääkärin asunto, nykyinen sairaalamuseo

Arvotus: v

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Tarinaharjun ylilääkärin asuinrakennus on vuodelta 1931, suunnittelija arkkitehti Eino Forsman.

Kohdekuvaus: Arkkitehti Eino Forsmanin suunnittelema ylilääkärin kaksikerroksinen asuinrakennus valmistui samana vuonna pääsairaalan kanssa. Rakennuksen ulkoasu hienoine yksityiskohtineen on säästynyt alkuperäisen luoteisena. Klassistinen kaksikerroksinen rapattu, sopusuhmainen ja linjakas asuintalo pitkin loivine räystäineen on kuin Italialainen villa.

13.1.2 Harjamäen sairaala-alue

Vuonna 1920 päätettiin perustaa Kuopion läänin läntisten kuntien yhteinen piirimielisairaala. Sairaalan paikaksi valittiin Siilinjärven Harjamäki, joka ostettiin v. 1924. Ensimmäinen sairaalarakennus valmistui v. 1925. Mielisairaala laajennettiin uusilla sairaala- ja asuinrakennuksilla vv. 1928, 1939 ja 1953. Myöhemmin sairaala-alue täydentyi ja levittäytyi 1950-luvun lopun ja pääosin 1960-luvulla tehdyissä laajennuksissa. 1960-luvun rakennukset ovat arkkitehti Reino Koivulan suunnittelema. Kaikkiaan alueella on 26 rakennusta ja kasvihuoneita 5. Harjamäen sairaalamiljöönä on muuttumassa ja alueelle järjestettiin Harjamäen sairaala-alueen aatekilpailu 10.2.1997 - 7.7.1997. Harjamäen sairaala-alueen rakennuksissa on nykyisin yritystoimintaa ja rakennukset eivät ole enää sairaalakäytössä.

13.1.2.1 Päärakennus (vanha), S2

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun
maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Sairaalamiljööt.

Harjamäen ensimmäinen
sairaalarakennus vuodelta
1925, suunnittelija Axel
Mörne. Klassismi.

Kohdekuvaus:

Harjamäen v. 1926 valmistuneen sairaalan päärakennuksen suunnitteli arkkitehti Axel Mörne, joka tuolloin oli johtava sairaala-arkkitehti maassamme. Mittavan rakennuksen hoito-osastot olivat rakennuksen ensimmäisessä ja toisessa kerroksessa, kolmannessa kerroksessa oli henkilökunnan asuntoja. Hoitopaikkoja sairaalassa oli 150. Rakennuksen hahmon mahtipontisuutta korostaa klassismin mukainen symmetria sekä barokkimainen kattoikkunoiden käyttö. Aivan Harjamäentien varressa rapattu sisääntuloportti osoittaa talon pääjulkisivun ja samalla aikaisemman juhlan saapumissuunnan. Symmetrisesti päärakennukseen nähden pihan puolella on kaksi kahdeksankulmaista puurakenteista paviljonkia.

13.1.2.2 Sairaalarakennus (Naistalo), S3

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Sairaalamiljööt. Arkkitehti Sakari Honkavaaran suunnittelema funktionalistinen sairaalarakennus on vuodelta 1939.

Kohdekuvaus: Harjamäen sairaalatoimintojen vaatiessa lisätiloja rakennettiin 125-paikkainen naisosasto, joka valmistui v. 1939. Samana syksynä puhjenneen talvisodan vuoksi sairaala joutui sotasairaalaksi aina vuoteen 1945 saakka. Rakennus muistuttaa samaan aikaan rakennettuja henkilökunnan rakennuksia, mm. erityispiirteinä rakennuksissa on koristuksenomaisesti punatiilikerroksin korostetut räystäänaluset. Naistenosaston julkisivut siroasti detaljoituineen ikkunoineen, ovineen ovat säilyneet alkuperäisinä. Hienona yksityiskohtana on säilynyt julkisivun tyylikäsky kello. Massoitteeltaan funktionalistisessa rakennuksessa näkyy mielenkiintoisesti vielä varhaisempien tyylien detaljeja, kuten räystään kattotuolien koristeellinen muotoilu.

13.1.2.3 Hallintorakennus (Ylilääkärin talo), H1

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Sairaalamiljööt. Sairaalan ylilääkärin talo vuodelta 1928 edustaa 1920-luvun klassismia, talon suunnitteli Axel Mörne.

Kohdekuvaus: Vuonna 1928 rakennettu ylilääkärin asunto sijaitsee arvokkaasti loivalla, puistomaisella, pohjoissivultaan peltomaiseman rajaamalla kumpareella. Talon suunnitteli vanhan pää-

rakennuksenkin suunnitellut arkkitehti Axel Mörne ja se edustaa 1920-luvun klassismia, joskin vuoden 1965 peruskorjauksessa sisätilojen muutokset olivat huomattavia.

13.1.2.4 Asuntola, H2

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Sairaalamiljöö. Funktionalismia edustava sairaalan henkilökunnan asuntola on vuodelta 1939, suunnittelija arkkitehti Sakari Honkavaara.

Kohdekuvaus: Harjamäen sairaalan toiminnan laajennuttua henkilökunnalle tarvittiin lisää tilaa, jolloin tämä rakennus tehtiin ensimmäisenä asuntolalaajennuksena. Rakennuksen suunnitteli arkkitehti Sakari Honkavaara, joka suunnitteli samalla myös sairaalarakennus Naistalon. Sotia edeltänyttä funktionalismia edustava rakennus valmistui v. 1939. Rakennuksessa oli henkilökunnan asuntolan lisäksi tilat henkilökunnan ruoka- ja juhlasalille. Asuntola on toiminut myöhemmin vuodeosastona. Myöhemmin tapahtunut Ikkunoiden vaihtaminen on muuttanut julkisivujen ilmettä.

13.1.2.6 Harjamäen tila, M3, M4

Harjamäen tila ostettiin Toivasen suvulta Kuopion läänin läntisten kuntien piirimielisairaalaksi v. 1924, jolloin Harjamäen alueella sijainneet tilan rakennukset otettiin perustetun sairaalan käyttöön. Tuttujen maataloustöiden katsottiin olevan erinomaista työterapiaa potilaille. Avoin pelto- maisema on osin säilynyt maatalouskäytössä, osin muutettuna ratsastuskentiksi ja hevosten laidunalueiksi, mitkä puolestaan luovat nykypäivän kulttuurimaisemaa.

13.1.2.6.1 Maatilan päärakennus, M3

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen. Sairaalamiljöö. Maatilat. On Harjamäen tilan päärakennus. Tilan maille perustettiin Harjamäen mielisairaala v. 1925. Talossa asui mm. sairaalan talouspäällikkö ja alkuaikoina vielä tilan entistä isäntäväkeä

Kohdekuvaus: Harjamäen tilan vanha, perinteinen maalaistalon päärakennus on rakennettu v. 1850. Vuonna 1924 rakennukseen tehtiin asunnot kahdelle perheelle. Tältä ajalta lienee pienemmän kuistin klassistiset piirteet. Mittasuhteiltaan suhteellisen kapearunkoisen ja ilmeeltään siron talon maisemallista merkitystä vähentää liian lähelle rakennettu matala rivitalo ja tällä hetkellä alueiden hoitamattomuus. Vanhaa maisemarakennetta hahmottaa vielä vanhat pihapuut ja kohtisuoraa talolle johtava erikoinen puukujanne, jonka toista puolta rajaa männyt, toista koivut sekä leikattu kuusiaita. Yksikerroksinen hirsitalo säilyi asuntokäytössä aina vuoteen 1971 saakka. Vuosina 1971 - 1985 rakennuksessa toimi päiväkotina ja sen jälkeen se oli koulutustiloina. Rakennuksen viereinen matala rivitalo. Nytemmin rakennus pihoineen on jäänyt hoitamatta.

13.1.2.6.2 Navetta, M4

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen. Sairaalamiljöö. Mielisairaalan navetta on vuodelta 1926.

Kohdekuvaus: Harjamäen maatilan päärakennuksen pihapiiriin kuuluu Harjamäen sairaalan entinen kiviavetta maatilan päärakennuksen tuntumassa. Rakennuksen seinät ovat alaosaltaan porakiveä, yläosaltaan punatiiltä. Nykyisin tiloissa toimii ratsastustalli

13.1.2.7 Huoltorakennus, T2

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Sairaalamiljööt. Harjamäen sairaalan huoltorakennus vuodelta 1928, suunnittelija Axel Mörne.

Kohdekuvaus: Sairaalakokonaisuuteen kuuluva, vanhan päärakennuksen takana sijaitsevan rapatun huoltorakennuksen vuodelta 1928 suunnitteli arkkitehti Axel Mörne.

13.1.2.8 Harjamäen kauppa

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Elinkeinot: kaupat. 1960-luvun funkistyylinen kaupparakennus, jonka suunnittelut arkkitehti Seppo Ruotsalainen. Kauppa sijaitsee lähellä Harjamäen sairaalamiljöötä.

Kohdekuvaus: Rakennuksen pystytti Kuopion Osuusliike. Harjamäen myymälä v. 1960. Rakennuksen suunnitteli arkkitehti Seppo Ruotsalainen, joka kaupan osalta käytti lähtökohtanaan 1930-luvun funkistyyllisiä osuuskauppoja. Postin- ja kaupanhoitajan asunto rakennettiin erityyliseksi, matalalla harjakatolla varustetuksi yksikerroksiseksi rakennukseksi. Osuuskauppa lopetti Harjamäen myymälän v. 1980.

13.2 Savon radan rakennukset

Savon rataa jatkettiin Kuopiosta Iisalmeen vv. 1888 - 1902. Asemat pystytettiin vv. 1900 - 1902 arkkitehti Bruno Granholmin laatimien tyyppiirustusten mukaan, jotka olivat saaneet vaikutteita kansallisromantiikasta. Siilinjärvelle ja Toivalaan rakennettiin samanlaiset asemarakennukset. Asemien lisäksi radalla oli pysäkkejä eli seisakkeita sekä säännöllisin välein rakennettuja ratavartijan mökkejä, jotka myös rakennettiin tyyppiirustussuunnitelmien mukaan.

13.2.1 Toivalan asema-alue

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen

Rautatieliikenne: asema-alueet.

Kohdekuvaus: Asemanseutu on Toivalassa ollut keskeinen liikennepaikka Savon radan rakentamisesta lähtien. Rautatie valmistui 1800- ja 1900-luvun vaihteessa ja hyvät liikenneyhteydet toivat kylään teollisuutta. Toivalan asema-alue muodostaa radan vastakkaisen peltomaiseman kanssa suojaisan ja eheän kulttuurimaisemakokonaisuuden, joka viehättävästi aukeaa rautatien ylittävältä sillalta. Rakennukset ryhmittyvät asemarakennuksen ja asuntorakennuksen muodostamiin pihoihin, joissa kummassakin on tyypilliset ulkorakennuksensa. Asemarakennus ei ole enää asemakäytössä. Ulkohahmoltaan asemarakennus on säilynyt alkuperäisessä asussaan, villiintyneessä puistossa kasvaa vielä komeita pihtakuusia ja muita tyypillisiä asemapuistojen lajeja. Asuinrakennuksen muodostama piha on yksityisomistuksessa ja käytössä.

13.2.2 Siilinjärven rautatieasema

13.2.2.1 Asemarakennus

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993-aineisto; Seutukaava 3

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Rautatieliikenne: asema-alueet. V luokan tyyppiirustuksin 1900 - 1902 rakennettu asemarakennus on Bruno Granholmin suunnittelemana. Rakennustyyliä on kansallisromanttisia vaikutteita.

Kohdekuvaus: Siilinjärven rautatieaseman asemarakennus on rakennettu V luokan aseman tyyppiirustuksin vv. 1900 - 1902 arkkitehti Bruno Granholmin suunnitelmilla ja laajennettu v. 1908 niin ikään Bruno Granholmin suunnitelmilla. Asemarakennuksessa oli alun perin toimisto, odotussali ja asemapäällikön asunto. Vuoden 1908 laajennuksessa saatiin muutama huone lisää, tiloissa on nykyisin odotussali.

13.2.2.2 Makasiini

Arvotus: m

Valintaperusteet: Seutukaava 3

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Rautatieliikenne: makasiinit. Rautatieaseman makasiini on 1900-luvun alusta.

Kohdekuvaus: Rautatieaseman makasiinia on käytetty saapuvan ja lähtevän rahtitavaran säilyttämiseen.

13.2.2.3 Asuintalo

Arvotus: m

Valintaperusteet: Seutukaava 3

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Rautatieliikenne: asuinrakennus. Rautatiehenkilökunnan virka-asunto.

Kohdekuvaus: Puistomaisella asema-alueella on kaksi asuinrakennusta, joista toinen valmistui rautatiehenkilökunnan virka-asunnoksi. Rakennuksessa oli kaksi 31 neliön suuruista asuntoa. Pihapiirissä on myös talousrakennukset.

13.2.2.4 Asuintalo (sauna-, pesutupa- ja leipomorakennus)

Arvotus: m

Valintaperusteet: Seutukaava 3

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen.

Rautatieliikenne. On rautatieläisten 1920-luvun sauna-, pesutupa- ja leipomorakennus, joka nykyisin asuinrakennuksena.

Kohdekuvaus: Puistomaisen asema-alueen toinen asuintalo on alun perin toiminut rautatieläisten saunana, pesutupana ja leipomona. Asuintaloksi rakennus muutettiin v. 1946. Pihapiirissä talousrakennus.

13.2.2.5 Huvimaja

Arvotus: m

Valintaperusteet: Seutukaava 3

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Rautatieliikenne: asemapuisto. Huvimaja.

Kohdekuvaus: Asemarakennuksen yhteydessä on myös huvimaja, joka usein kuului rautatie-asemapuistoihin.

13.2.3 Pyylammen ratavartijan mökki

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Rautatieliikenne: ratavartijan mökit. Savon radan ratavartijan mökki on vuodelta 1901.

Kohdekuvaus: Ratavartijan mökki rakennettiin Kuopion-lisalmen radan teon yhteydessä v. 1901. Samanlaisia keittiön ja huoneen suuruisia asuntoja rakennettiin säännöllisin välein radan varrelle. Rakennus on tehty rautatiehallituksen arkkitehdin Bruno Granholmin suunnitteleminen tyyppi- ja piirustusten mukaan. Ratavartija oli rautateiden palveluksessa oleva virkamies, joka valvoi oman rata-alueensa kuntoa ja toimi topparoikkansa työnjohtajana.

13.2.4 Pöljän pysäkki (aluerajaus)

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Seutukaava 3

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,

historiallinen,

maisemallinen.

Rautatieliikenne:

seisakkeet. Vuonna 1901

valmistunut Pöljän pysäkki

on rautatiehallituksen

arkkitehti Bruno

Granholmin suunnit-

telema.

Kohdekuvaus: Rautatiehallituksen arkkitehti Bruno Granholm nimitettiin virkaansa v. 1892. Samoilla tyyppi- ja piirustuksilla suunniteltuja seisakkeita kuin Pöljän pysäkkikin on rakennettu myös Oulu-Tornio ja Helsinki-Karjaa-Turku radoille. Vuonna 1901 valmistunutta Pöljän pysäkkiä on laajennettu v. 1933 J. Ungernin piirustusten mukaan, jolloin osa julkisivujen runsaista puuleikkauksista ja koristeista jäi pois.

Ahmon koulu, vanha kansakoulu

Arvotus: m

Valintaperusteet: Seutukaava 3

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Kouluhistoriaa. Koulu on osa Pohjois-Savon maakunnallisesti merkittävien koulujen ketjua ja edustaa 1920-luvun tiilestä tehtyjä kansakouluja.

Kohdekuvaus: Tiilipintainen, klassistinen kirkonkylän vanha kansakoulu sijaitsee maamerkkinäisesti Nurmekseen menevän tien varressa. Koulu on rakennettu v. 1921 pidetyn kansakoulujen piirustuskilpailujen tyypipiirustuksilla. Vuonna 1923 valmistunut koulurakennus toimii osana Siilinjärven kirkonkylän Ahmon koulua, jossa Siilinjärven yläaste ja lukio sijaitsevat samassa rakennuskompleksissa.

13.3 Siilinkosken mylly

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen, historiallinen. Elinkeinot: myllyt. Pohjois-Savon ainoa kokonaan tiilirunkoinen myllyrakennus on 1900-luvun alusta.

Kohdekuvaus: Sulkavanjärvestä Juurusveteen laskevassa joessa sijaitsevassa Siilinkoskessa on ollut mylly aina 1800-luvun alusta saakka. Nykyinen mylly on rakennettu 1900-luvun alkuvuosina, mahdollisesti v. 1908 tai 1935. Myllyä on korotettu v. 1950 kahdella kerroksella ja siihen on asennettu ns. vehnämylly. Taajamamaisemassa korkea ja näyttävä myllyrakennus on nyttemmin menettänyt merkitystään rehevän puuston peittäessä jokivarren näkymiä. Myllyn sisätilat paloivat v. 1955, jonka jälkeen sisätiloja ei ole korjattu. Mylly on yksi harvoista kokonaan tiilirunkoisista myllyistä Pohjois-Savossa.

13.4 Kuuslahden entinen kansakoulu

Arvotus: m

Valintaperusteet: Seutukaava 3

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Kouluhistoriaa. Kuuslahden koulu on osa Pohjois-Savon maakunnallisesti merkittävien koulujen ketjua ja edustaa jugendtyylistä kyläkoulua vuodelta 1906.

Kohdekuvaus: Kuuslahden kansakoulu rakennettiin v. 1906. Se sijaitsee Siilinjärveltä Nurmekseen johtavan tien varrella vehreän pihan suojassa lähellä Juurusveden rantaa. Kookas, hahmoltaan korkeaukkoinen koulu edustaa harvinaisempia, jugendtyylisiä koulurakennuksia, joissa julkisivujen runsas koristeaiheisto on tyypillistä koulurakentamista runsaampaa ja yksilöllisempää. Pihaa rajaa sisääntulotien puolella koulutoiminnan aikainen pitkä piharakennus, joka valkeine katospilareineen tyypiltään kuuluu klassismiin. Rakennusta on myöhemmin muutettu. Koulutoi-

minta lopetettiin 1980-luvun puolivälissä ja kiinteistö on sen jälkeen muutettu (1987-1997) yksityiskäyttöön. Tällöin rakennuksen päätyyn on rakennettu kaksikerroksinen kuistitorni.

13.5 Räimä-Haapalahti-Väänälänranta –kulttuurimaisema

Arvotus: v

Valintaperusteet:

Museovirasto,
RKY/1993-aineisto

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen
Kulttuurimaisemat.
Räimä-Haapalahti-
Väänälänranta –
kulttuurimaisema, vanha
kylätie yhdistää vanhat
maatilat ja arvokkaat
huvilat.

Kohdekuvaus: Vanha, kumpuilevassa maastossa kiemurteleva ja kuvauksellisia näkymiä Kallavedelle tarjoava maantie yhdistää Kallaveden pohjoisrannan pienipiirteiset kylämaisemat aina Räimältä Väänälänrannalle. Väliin jäävät Haapalahti ja osa Kehvon kylää. Kehvo on Siilinjärven vanhimpia asuttuja seutuja ja Väänälänrannan maanviljelysmaisemassa on useita merkittäviä vanhoja pihapiirejä. Vanhojen mautilojen lisäksi alueella on myös kulttuurihistoriallisesti arvokasta huvila-asutusta.

Haapalahden Vanhapaikka, joka edustaa seudun vaurasta talonpoikaista rakentamistapaa. Osittain kaksikerroksinen puinen päärakennus on vuodelta 1837, harvinaiseen tapaan kivistä muurattu pytkirakennus on vuodelta 1826 ja kivinavetta vuodelta 1808. Kokonaisuutta täydentävät lukuisat aitat, joista vanhin on vuodelta 1767. Vanhapaikan naapuritilana on Uusitalon talouskeskus, jossa myös monenikäiset, hyvin hoidetut rakennukset antavat maisemaan ryhdikkään lisänsä.

Muita merkittäviä maatilakeskusten kokonaisuuksia on mm. Esteelä, Pöljansalmi, Vinkkula, Alapiha, Marttila, joista kolme viimeksi mainittua muodostavat Väänälänrannan eheän maisemakokonaisuuden. Hyvin hoidettujen peltojen lisäksi talojen lähitienoilla käytössä olevat laidunhaat luovat maisemaan puistomaisuutta.

13.7 Kirkkoherran pappila Tervarinteentie 1,

arvotus: m,

Siilinjärvenseurakunta itsenäistyi v. 1924. Hautausmaata vastapäätä sijaitseva nykyinen Kirkkoherran pappila valmistui v. 1960 Seppo Ruotsalaisen suunnittelemana ensimmäisen Hietarannan vanhassa kansakoulussa toimineen tilalle. Rakennusta on v. 1979 saneerattu ja laajennettu. Rakennuksen rapatut julkisivut ovat v. 1979 laajennuksesta ja v. 1984 muutoksista huolimatta säilyttäneet rakennusajalleen tyypillisiä piirteitä; detaljien rakennustekninen viimeistely, tumman liuskekiven käyttö sokkelissa ja ulkoportaikossa sekä tilien ja takorautakaiteiden koristeellinen käyttö ikkunoiden kehyksinä. Liuskekiven päällystetyt portinpylväät ilmentävät suunnittelun kokonaisvaltaisuutta. Rakennus on 1950-luvun tyypillisesti massoiteltu kauniisti maaston mukaan,

piha-alueiden vapaamuotoisuus ja paikalle luontaisesti tyypillisen puuston käyttö kuvastaa aikaansa. Rakennus edustaa myös harvinaisempaa, yksilöllisesti suunniteltua edustusasuintaloa.

13.8 Lassila

5-tien varressa sijaitseva poikkeuksellisen yhtenäinen ja runsaasti maatilaa rakennuskantaan kuuluvia ja rakennuksia, Piha rakennuksineen esimerkillisesti hoidettu.

13.9 Rahvon laidunsaari

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen

Perinnemaisemat. Hevostalous. Lähes 100 vuotta on jatkunut hevosten laidunnus.

Kohdekuvaus: Rahvon laidunsaari sijaitsee Siilinjärven kirkonkylän kaakkoispuolella, keskellä Juurusvettä. Pohjois-Savon hevossiitosyhdistysten liitto hankki v. 1911 Rahvonsaaren alueen orivarsalaitumeksi. Hevoset vietiin keväisin Rahvonsaareen Kuopion satamasta Lokki-laivalla. Saarella laidunnetaan edelleenkin kesäisin orivarsoja. Saari jakautuu kahteen sekä maisemallisesti että kasvillisuudeltaan erilaiseen alueeseen. Pohjois-Savon ympäristökeskuksen luokitus laidunnussaarelle on biotyypin mukaan p+, mutta laidunsaaren historiallinen merkitys nostaa sen maakunnallisesti merkittävien perinnemaisemien joukkoon.

13.6 Pöljän muinaisjäännösalue

Pöljän muinaisjäännösalue muodostuu kivikautisista asuinpaikoista ja ne kaikki sijaitsevat noin 1,5 km:n alueella. Pöljän alueen keramiikkalöytöjen päätyypit ovat varhaisneoliittinen asbestikeramiikka (n. 3400-2800 eKr.), tyypillinen kampakeramiikka (n. 3500-2800 eKr.) ja kivikauden loppujakson asbestikeramiikka (n. 2800-1500 eKr.). Pöljän löytöjen perusteella on nimetty Pöljän tyyppin kampakeramiikka. Osa muinaisjäännösalueeseen kuuluvista kivikautisista asuinpaikoista on jo osittain tuhoutunut liikenne- ja asutusjärjestelyissä, mutta yhdessä muiden alueen asuinpaikkojen kanssa ne kertovat kivikautisesta asumisesta Pohjois-Savossa.

13.9.1 Pöljä

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: Kivikautinen asuinpaikka, joka on löydetty jo v. 1927.

13.9.2 Siponen

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: On kivikautinen asuinpaikka ja pyyntikuoppa.

Kohdetta on tutkittu vuosina 1949, 1975, 1989 ja 1991.

13.9.3 Pöljän vanha kansakoulu

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: Pöljän Vanhan kansakoulun kivikautinen asuinpaikka, joka sijaitsee nykyisen Pöljän kotiseutumuseon pihamaalla ja sen ympäristössä. Paikalla on tehty arkeologisia kaivauksia mm. v. 1975. Kohteesta on löydetty runsaasti esineistöä: keramiikkaa, kivi- ja piiesineitä.

13.9.4 Majjala

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: Kiviraunio, josta on löydetty palanutta savea.

13.9.5 Jokela 1

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: Kivikautinen asuinpaikka

13.9.6 Mattila

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: Kivikautinen asuinpaikka

13.9.7 Jokela 2

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: Kivikautinen asuinpaikka ja pyyntikuoppia

13.9.8 Mattila S

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: Kivikautinen asuinpaikka ja pyyntikuoppia

13.9.9 Lassila Etelä

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: Kivikautinen asuinpaikka

13.7 Ensimmäisen maailmansodan taistelukaivannot

Ensimmäisen maailmansodan ajan (1917 -1919) puolustusvarustukseksi tehtyjä juoksuhauta-kaivantoja on löydetty eri puolilta Pohjois-Savoaa. Kuopion seudulta edustavimmat löytyvät Siilinjärven Toivalan Hanhimäen puolustukseen rakennetuista kaivannoista.

13.10.1 Itkola/Hanhimäki, Länsipään taistelukaivanto

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: On historiallinen juoksuhautakaivanto. Juoksuhautakaivannot sijaitsevat kahdella eri tasolla ja puolustus-suunta on alemmalla kaivannolla kohti Kumpu-Jälän vesijättöä. Polveileva ja maahan kaivettu hauta on ollut useita kymmeniä metrejä pitkä ja se on osaksi säästynyt myöhemmältä maankäytöltä.

13.10.2 Lappala, Itäpään taistelukaivanto

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: Historiallinen juoksuhautakaivanto, joka on lähes 100 metriä pitkä ja sen torjuntasuunta on kohti pohjoista. Juoksuhautakaivanto on osittain kallioon räjäytetty taistelukaivanto I. maailmansodan ajalta.

VEHMERSALMI

14.1 Vehmersalmen kirkon ympäristö

Vehmersalmi oli Kuopion maaseurakunnan toisen kappalaisen sijoituspaikkana vv. 1859 - 1882 ja rukoushuonekuntana vuodesta 1886 lähtien itsenäistyen omaksi seurakunnakseen v. 1920. Ennen seurakunnan itsenäistymispäätöstä valmistui seurakunnalle vv. 1917 - 1919 kivikirkko. Kunta itsenäistyi v. 1922 Kuopion maalaiskunnasta.

Kirkonkylä sijaitsee maisemallisesti kauniisti ja vesistöjen ansiosta selkeästi rajautuen loivahkolla harjulla, joka kohoaa kapeasta Kallaveden vesistöalueita yhdistävästä salmesta. Taajamassa kirkko, vanha suojeluskuntatalo Majakka ja puistomainen hautausmaa hahmottavat maisemallisesti merkittävän julkisen miljööän avoimen urheilukentän ympärille.

14.1.1 Vehmersalmen kirkko

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, RKY/1993-aineisto

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen.

Kirkollinen kulttuuri: kirkot. Arkkitehti Josef Stenbäckin suunnittelema rapattu tiilikirkko on vuodelta 1920.

Kohdekuvaus: Vehmersalmen rapattu tiilikirkko on rakennettu vv. 1917 - 1919, arkkitehti Josef Stenbäckin suunnittelemana. Rakennusmateriaaleina on käytetty rapattua tiiltä, joka saatiin läheltä Jänissalon tiilitehtaalta, katteena on paikan päällä valmistetut sementtipaanut, jotka v. 1992 on pesty ja pinnoitettu Kirkko edustaa vuosisadan vaihteen kansallisromantiikkaa, joka sai innoituksensa mm. linna- ja kivikirkkorakentamisesta; Vehmersalmen kirkon suuret jyrkät kattolapheet ja päätykolmioiden koristeornamentiikka ruusuikkunoineen mukailee Keskiajan kivikirkkoarkkitehtuurin aiheita. Kirkko vihittiin tammikuussa v. 1920. Vuonna 1934 kirkkoon asennettiin Kangaslammen Urkutehtaan neuvonantajana työskennelleen Aarne Wegeliuksen suunnittelemat urut. Kirkon alttaritaulun "Jeesus Getsemanessa" on maalannut August Ripatti.

14.1.2. Kirkonkylän hautausmaa

Arvotus: v

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen.

Kirkollinen kulttuuri: hautausmaat. Kirkonkylän hautausmaa on vuodelta 1909.

Kohdekuvaus:

Kirkon pohjoispuolella, mäen lakialueella sijaitseva hautausmaa vihittiin käyttöön kesällä

v. 1909. Hautausmaa rajautuu takasivultaan viehättävästi alas rantaan laskeutuvaan avoimeen laidunmaisemaan. Ensimmäisenä hautausmaahan haudattiin 25.8.1909 talollinen Paavo Heikki Kankkunen. Porttirakennuksenomainen, sievä puurakenteinen ruumishuone rakennettiin v. 1919 urheilukentän puoleiselle aitasivulle. Hautausmaalla on sankarihauta-alue, sodissa vv. 1939 -

1940 ja 1941 - 1944 kuolleille sankarivainajille. Sankaripatsas on vuodelta 1950 ja sen ovat suunnitelleet Nina ja Alpo Sailo. Korkokuvassa on sotilas rukousasennossa.

14.1.3 Pappila

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Kirkollinen kulttuuri: pappilat. Pappilan päärakennus vuodelta 1895 on edelleen kirkkoherran pappilana.

Kohdekuvaus: Kirkosta muutaman kilometrin päässä kyläraitin tuntumassa sijaitsee Pappila. Pappilan v. 1895 paikalleen siirretyn päärakennuksen hirret on Huttujärven. Rakennusta laajennettiin v. 1926 yhdellä huoneella ja kansliatiloilla, kun pappila muutettiin kirkkoherran käyttöön. Muuton yhteydessä määrättiin rakennusta laajennettavaksi. Pihapiirin lukuisista talousrakennuksista on jäljellä v. 1921 rakennettu, nyt kotiseutumuseona palveleva punatiilinavetta sekä pitkä aittarakennus ja kellari. Maisemallisesti miljöö on menettänyt arvokkuuttaan läheisten peltojen rakennuttua pientalojen alueeksi.

14.1.4 Nuorisotalo Majakka, entinen suojeluskuntatalo

Arvotus: m

Valintaperusteet: Koillis-Savon seutukaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Yhdistystalot. Vuosina 1931 - 1932 on rakennettu suojeluskuntatalo suunnittelijoina arkkitehdit Eino ja Antti Pitkänen. Talo edustaa 1920-luvun klassismia.

Kohdekuvaus: Vehmersalmen suojeluskuntatalon piirustukset laati Eino Pitkänen ja tarkensi Antti Pitkänen. Valmistuttuaan v. 1932 tämä kaksikerroksinen hirsirunkoinen talo oli Pohjois-Savon suurin suojeluskuntatalo. Talon miljööseen kuuluvan urheilukentän taustalla rakennus onkin varsin vaikuttava. 1920-luvun klassismin tyylikeinoin (julkisivulaudoitus, ikkunoiden ryhmitely- ja muoto ym.) rakennuksen ilme on hienostuneen kepeä suuresta volyymista huolimatta. Loivia aumakattoja keventävät visuaalisesti pienet koristuksenomaiset kattoikkunat sekä harjalle rakennettu valvontatorni jonka mukaan rakennus on nimetty. Sodan 1941 - 1944 jälkeen talo myytiin maamiessseuran käyttöön. Vehmersalmen kunnan omistukseen talo tuli v. 1972 ja vuodesta 1984 lähtien talo on toiminut nuorisotiloina ja siinä on myös kunnan vapaa-aikatoimiston tilat.

14.1.5 Kirkonkylän koulu Peruskoulun ala-aste, entinen kansakoulu

Arvotus: m

Valintaperusteet: Koillis-Savon seutukaava

Suojeluperusteet: Rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen

Kouluhistoriaa. Vehmersalmen kirkonkylän koulu on osa Pohjois-Savon maakunnallisesti merkittävien koulujen ketjua ja edustaa 1920-luvun klassismin tyyliin rakennettua koulurakennusta. Suunnittelija on arkkitehti Eino Pitkänen.

Kohdekuvaus: Arkkitehti Eino Pitkäsen suunnittelemaa 1920-luvun klassismia edustavaa tiilirunkoista Vehmersalmen kansakoulua alettiin rakentaa v. 1930 samana vuonna tuhoutuneen puisen koulurakennuksen tilalle. Ryhdikkään rakennuksen tyyli, vähäeleinen ja niukka klassisimi heijasti aikansa kasvatuksellisia ihanteita järjestyksestä ja auktoriteeteista. Rakennuksen miltei koristeettomien, aukotukseltaan symmetristen julkisivujen koristeaiheet ovat keskittyneet poikkeuksellisen

komeaan räystäsfriisin ja sisäänkäyntiportaaleihin. Edelleen kouluna toimiva komea rakennus on päässyt rapistumaan. Ikkunatyypin vaihtaminen on muuttanut julkisivun ilmettä.

14.2 Vuorisalon saaristotien ympäristö

14.2.1 Maisema

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Koillis-Savon
seutukaava

Suojeluperusteet:

maisemallinen,
kulttuurimaisemat

Kohdekuvaus:

Vuorisalon saaristotien ympäristö on maisemallisesti vaikuttava alue, jossa tie kiemurtelee pelto- ja metsäalueiden lomassa, saarien halki Roikanveden avautuessa paikoin molemmin puolin tietä.

14.2.2 Vuorisalon hovi

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Koillis-Savon
seutukaava

Suojeluperusteet:

rakennushistoriallinen,
historiallinen,
maisemallinen.

Maatilat. Vuorisalon hovi, jonka vanha päärakennus on osittain rakennettu 1700-luvun lopulla.

Kohdekuvaus:

Vuorisalon hovi sijaitsee arvokkaasti loivasti kumpuilevien peltojen kehystämänä. Hovi pihapiirineen hahmottuu maisemassa pitkälle Roikanveden rannoille. Päärakennus on rakennettu v. 1782 tai v. 1790 sotakomissaari Johan Malmin virka-asunnoksi. Alun perin aumakattoinen päärakennus on muutettu mansardikattoiseksi vuoden 1913 korjauksissa. Vuorisalon hovin tilukset ovat aikoinaan käsittäneet tuhansia hehtaareja maata ja metsää. Pihapiirissä on päärakennuksen lisäksi aittarakennus (vanhin osa 1790-luvulta) ja navetta vuodelta 1964.

14.2.3 Virtala

Arvotus: m

Valintaperusteet: Koillis-Savon seutukaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Maatilat. Virtalan tila Vuorisalon saaristotien ympäristössä muodostaa eheän maatilakokonaisuuden.

Kohdekuvaus: Virtalan tilakeskus sijaitsee kapeahkon peltovyöhykkeen ympäröimänä Virtalan salmen sillalta avautuvassa järvimaisemassa. Komeiden, vanhojen pihakuusten kehystämän pihan vanhaan rakennuskantaan kuuluu aittoja sekä v. 1905 valmistuneet paritupatyypinen asuinrakennus ja vanhimmilta osiltaan lohkokivistä rakennettu kivinavetta. Maiseman maalauksellisuutta luo osaltaan rantalinjaan rajautuva puistomainen lähimetsikkö ja sen kupeessa puimalatotyypinen talousrakennus.

14.3 Jänissalon tiilitehtaat

Arvotus: m

Vehmersalmen yhdeksi merkittäväksi teollisuuspaikaksi kehittyi Jänissalon saari. Vuonna 1895 aloitti toimintansa Esa Savolaisen perustama tiilitehdas. Vuonna 1908 perustetun Kuopion tiilikivitehtaan laitokset siirrettiin Jänissaloon viereiselle tontille Savolaisen tiilitehtaan kanssa. Kuopion tiilikivitehtaan omistus siirtyi v. 1927 toimitusjohtaja K.O.A. Larssonille, jonka aikana tehtaan tuotanto kohosi 1½ miljoonaan tiileen vuodessa. Tiilien kuljetus hoidettiin omalla laivastolla. Jänissalon tiilitehtaissa oli parhaimmillaan töissä 150 henkilöä ja ne toimivat aina 1950-luvun puoliväliin asti. Tiilitehtaiden tiiliä on käytetty mm. Kuopion Konttilan liiketalon, tyttölyseon, Asuntolan ja Päivölän rakentamisessa sekä Imatran Kaukopään tehtaiden rakentamisessa. Larssonin tiilitehtaasta ei ole jäljellä kuin laivalaiturin ja vanhan lotjan rippeitä.

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen
Tiilitehtaat. Jänissalon tiilitehdas oli toiminnassa vv. 1895 - 1956.

Kohdekuvaus: Esa Savolainen perusti tiilitehtaan Jänissaloon v. 1895. Myöhemmin toimintaa jatkoi hänen veljenpoikansa Antti Savolainen. Parhaimmillaan työntekijöitä oli 1940-luvulla 80. Tiiliä tehtiin vv. 1895 - 1956. Nykyisin tilan omistaa Holopaisten suku. Jänissalon tiilitehtaan aikaisista rakennuksista on jäljellä asuinrakennus vuodelta 1895, jota laajennettu v. 1926 Terijoelta tuodulla huvilalla. Päärakennuksen lisäksi pihapiirin muut rakennukset: tiilinen aittarakennus 1920-luvulta, tiilenpolttajän talo, varasto, konevaja 1910- ja 1920-luvuilta. Nuottavaja on valmistunut 1900-luvun alkuvuosina. Tiilitehtaasta on jäljellä kiertopoltouunin perustukset ja savupiippu, sekä yksi tiilenkuivauskatos.

14.4 Mustinlahden kulttuurimaisema

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Koillis-Savon seutukaava

Suojeluperusteet:

historiallinen, maisemallinen.

Kulttuurimaisemat.

Mustinlahden hovin ja ruukin alueen maisema.

Kohdekuvaus:

Mustinlahden sijainti hyvien vesireittien varressa ja lähellä laajoja metsäalueita loi mahdollisuuden sahateollisuuden syntymiselle.

Mustinlahden tilan osti 1800-luvun alkuvuosina Johan Petander, kuopiolainen varakas nahkuri. Mustinlahden hovin toiminta laajeni käsittämään sahan lisäksi tärpätti- ja tiilitehtaan sekä myllyn. 1800-luvun lopulla omistus siirtyi insinööri Albert Krankille. Hänen aikanaan Mustinlahdessa tehtiin puusta tervahöyryjä ja lotjia. Mustinlahden hovin päärakennus paloi v. 1908 ja siirtyi v. 1910 Kuopion maalaiskunnan omistukseen ja se jaettiin torppareille. Tuotantorakennuksista saha ja mylly olivat siirtyneet Kalle Kusti Lappalaisen omistukseen ja molemmat rakennukset paloivat v. 1923. Jo samana vuonna valmistui uusi mylly tiilestä, joka on edelleen pystyssä Mustinjokena tunnetulla tilalla Mustinlahden jylhässä maisemassa. Maisemaan kuuluu myllyn sivuitse nousevan polun päässä jyrkässä rinteessä yksikerroksinen suuri hirsinen asuinrakennus.

14.5 Horkanlahden hautausmaa

Arvotus: m

Valintaperusteet:

Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet:

historiallinen, maisemallinen. Kirkollinen

kulttuuri: hautausmaat.

Vuonna 1864 perustettu,

jo käytöstä poistunut

hautausmaa, jossa on

säilytetty vanhoja puisia

hautamuistomerkkejä

valurautaisten lisäksi.

Kohdekuvaus: Vuonna 1864 perustettu Horkanlahden hautausmaa otettiin käyttöön v. 1865. Hautausmaa sijaitsi silloisten talviteiden varsilla. Kesäisin sinne pääsi veneellä ja kelirikon aikana oli maayhteys. Hautausmaa oli käytössä vuoteen 1913 asti, lukuun ottamatta joitakin yksittäisiä sukuhautauksia. Horkanlahden hautausmaalla oli lukuisia puisia hautamerkkejä, joiden taitavimmaksi tekijäksi mainitaan Räsälän Kulhuan Pekka Kunelius. Muistomerkit on uusittu alkuperäisen mallin mukaan alkuperäisille paikoilleen vv. 1991 - 1994.

14.6 Sallilanniemi

14.6.1 Sallilanniemen alue

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Huvilat. Vuonna 1914 kesänviettopaikaksi ostettu alue, jossa on erilaisia ja eri-ikäisiä huvilarakennuksia kolme talousrakennuksineen ympärillä viljelysmaisema ja 1920-luvun suunnitelman mukainen istutettu puisto.

Kohdekuvaus: Kuopiolainen apteekkari Evald Piispanen osti v. 1914 kaksi tilaa Vehmersalmen Ritoniemestä: Sallilanniemen ja Pihkaharjun. Maa-alue oli kooltaan noin 120 hehtaaria, ja siihen kuului myös kaksi saarta. Sallilanniemi hankittiin kesänviettopaikaksi. Paikalla ollut päärakennus purettiin ja osittain sen hirsistä rakennettiin uusi huvilatyyppinen päärakennus v. 1914. Sallilanniemeen tehtiin puistosuunnitelma v. 1921 Järvenlinnan puutarhakoulussa tekijänä L. Larsson. Puistosuunnitelma toteutui pienin poikkeuksin, mm. tenniskentän sijaan tehtiin krokettikenttä. Lähes kaikki niemen piha-alueiden nykyään kasvavat puut ja puulajit ovat istutettuja. Tilan mukana tulleita peltoja viljeltiin heti alusta pitäen, koska apteekkari Piispanen mukaan huvilan tuli olla omavarainen. Tilan hoitoon palkatuille pehtooreille valmistuivat asuinrakennukset 1920-luvun alussa. Samoihin aikoihin valmistui myös kasvihuone, jota hoiti erikseen palkattu puutarhuri. Alue hoidettuine rakennuksineen muodostaa edelleen puistomaisen kokonaisuuden. Pihapiirit ryhmittyvät pienen avoimen peltoaukean ympärille, jota myös reunalla ryhdikkäät hirsiladot reunustaa. Oman viehätyn luo kauniisti pellon viertä seuraileva hiekkapintainen.

14.6.2 Päärakennuksen pihapiiri

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Huvilat. On v. 1914 valmistunut mansardikattoinen huvilarakennus. Huvila vv. 1936 - 1937 ja kasvihuone 1920-luvulta.

Kohdekuvaus: Sallilanniemen huvilatyyppinen päärakennus rakennettiin paikalla aikaisemmin sijainneen ja puretun päärakennuksen hirsistä v. 1914. Huvilan suunnitteli Antti Koponen. Päärakennuksen pihapiirissä ovat myös navetta 1800-luvulta, sauna vuodelta 1916 (suunnittelija Antti Koponen) sekä kasvihuone 1920-luvulta. Puutarhuri asui kesät pehtoorin luona hoitaen kasvihuonetta aina vuoteen 1949 saakka. Päärakennuksen pihapiiriin kuuluu Sallilanniemen isännälle vuosina 1936 - 1937 valmistunut huvilarakennus Karhunpesä Jussi Haposen suunnittelemana.

14.6.3 Talouskeskus, pehtoorien asuinrakennukset

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen. Huvilat. Pehtoorien hirsiset asuinrakennukset 1920-luvulta.

Kohdekuvaus: Tilan hoitajiksi palkatuille pehtooreille rakennettiin omat asuinrakennukset, jotka valmistuivat 1920-luvun alussa. Pihapiirissä on myös sauna ja navetta 1920-luvulta.

14.6.4 Salmensuu

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, maisemallinen
Huvilat. Arkkitehti Pakkalan suunnittelema huvilarakennus on 1940-luvulta.

Kohdekuvaus: Piispasten tytärten avioliittojen myötä molemmille rakennettiin oma huvilansa. Vuonna 1946 valmistui arkkitehti Pakkalan suunnitteleman romanttisen huvilarakennuksen, Salmensuun. Pihapiirin rakennukset sauna ja liiteri-autotallirakennus ovat myös arkkitehti Pakkalan suunnittelemia.

14.6.5 Tuulentupa

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava
Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, maisemallinen
Huvilat. Arkkitehti Eino Pitkäsén suunnittelema huvilarakennus on 1940-luvulta.

Kohdekuvaus: Vuonna 1947 valmistui toiselle Piispasen tyttärelle arkkitehti Eino Pitkäsén suunnittelema huvilarakennus Tuulentupa.

14.7 Räsälän koulu

Arvotus: m

Valintaperusteet: Koillis-Savon seutukaava
Suojeluperusteet: rakennushistoriallinen, historiallinen, maisemallinen
Kouluhistoriaa. Räsälän koulu on osa Pohjois-Savon maakunnallisesti merkittävien koulujen ketjua ja edustaa 1890-luvun maaseudun koulurakennusta.

Kohdekuvaus: Räsälän koulu aloitti toimintansa v. 1893 ja koulu valmistui pari vuotta myöhemmin, v. 1895. Rakentajana toimi kirvesmies Heikki Puustinen ja koulupiirin jokaisesta talosta käyneet päivätyöntekijät. Alkuperäiseen rakennukseen kuului yksi luokka, eteinen ja opettajan asunto. Rakennusta laajennettiin saunalla v. 1902, käsityöluokalla v. 1907 ja eteisellä v. 1937. Ulkorakennus valmistui v. 1913. Räsälän koulu on kaksiohittajainen kyläkoulu, jossa noin 30 oppilasta.

14.8 Perinnemaisemat

14.8.1 Harjun niityt

Arvotus: m

Valintaperusteet: Pohjois-Savon ympäristökeskus, perinnemaisemat 2000
Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen. Perinnemaisemat.

Kohdekuvaus: Vehmersalmen kirkonkylän länsipuolella, Räsälässä on kaksi niittyä, joita on hoidettu perinteisesti niittäen ja laiduntaen. Ne ovat olleet suomenkarjan laitumina vv. 1913 - 1993. Loivassa rinteessä sijaitsee avoin ja laaja kukkaniitty ja Syvälahden rannassa tuore niitty.

14.8.2 Mäkitalon pihaniitty

Arvotus: m

Valintaperusteet: Pohjois-Savon ympäristökeskus, perinnemaisemat 2000
Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen. Perinnemaisemat.

Kohdekuvaus: Aivan Vehmersalmen kunnan itälaidalla on vanhaa pihapiiriä ympäröivä pienialainen, mutta upea kukka-aho. Aluetta on viimeksi kaskettu v. 1918. Kaskenpolton loputtua on

niityltä vuosikymmeniä tehty luonnonheinää ja annettu sitten kymmeniä vuosia karjan sekä hevosen laiduntaa aina vuoteen 1975 asti. Karjanpidon loputtua aluetta on kuitenkin niitetty säännöllisesti viikatteella.

14.8.3 Hallikkalan laitumet

Arvotus: m

Valintaperusteet: Pohjois-Savon ympäristökeskus, perinnemaisemat 2000

Suojeluperusteet: historiallinen, maisemallinen. Perinnemaisemat.

Kohdekuvaus: Vehmersalmen kirkonkylän länsipuolella, Räsälänlahdessa, ovat kauniissa järvi-maisemassa veden ja peltojen rajaamat maisemallisesti monimuotoiset ja vaihtelevat luonnonlaitumet. Niiden eteläpuolisella mäellä sijaitsevaa, hyvin hoidettua maatilan pihapiiriä on asuttu jo 1540-luvulla ja sama suku on viljellyt sitä 1720-luvulta lähtien. Laitumet ovat olennainen osa ehjää maisemakokonaisuutta ja näköalaa, joka aukeaa maatilan pihapiiristä.

14.8.4 Rantalan metsälaidun

Arvotus: m

Valintaperusteet: Pohjois-Savon ympäristökeskus, perinnemaisemat 2000

Suojeluperusteet: maisemallinen. Perinnemaisemat.

Kohdekuvaus: Vehmersalmen keskustasta n. 20 km itäkaakkoon on voimakkaasti kumpuilevassa maastossa viehättävä ja vaihteleva koivumetsälaidun.

14.9 Etelä-Kallaveden röykkiökohteet Kuopiossa ja Vehmersalmella

Kuopion ja Vehmersalmen kuntien alueella sijaitseva röykkiökohdealue muodostuu seitsemästä varhaismetallikautisesta röykkiöstä. Ne sijaitsevat Etelä-Kallavedellä ja osoittavat vesireittien pitkälistä merkitystä liikennereiteinä. Etelä-Kallaveden röykkiökohteista neljä on valtakunnallisesti merkittäviä.

14.9.1 Korkea-Varpanen, Vehmersalmi

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, Maiseman muisti 2001

Kohdekuvaus: Korkea-Varpasen saari on vielä pientä Hukkasen saarta pienempi ja siellä sijaitsee yksi lapinraunio saaren korkeimmalla kohdalla. Lapinraunion halkaisija on kuusi metriä.

14.9.2 Lamminniemi, Vehmersalmi

Arvotus: v

Valintaperusteet: Museovirasto, Maiseman muisti 2001

Kohdekuvaus: Lamminniemi on Kallaveteen ojentautuvan Ritoniemen pohjoisosan itäisempi niemenkärki, jossa sijaitsee kaksi lapinrauniota.

14.9.3 Ritoniemi SW, Vehmersalmi

Arvotus: m

Valintaperusteet: Kuopion seudun maakuntakaava

Kohdekuvaus: Kivikautinen asuinpaikka

KUOPION SEUDUN HISTORIAKOhteITA

TEEMAT

1. TAVINSALMI
2. MAANINKAJÄRVEN KULTTUURIMAISEMA
3. HAMILAHTI
4. VON WRIGHTIT
5. KANAVAT
6. JÄRVILIIKENNE
7. RUUKKIASIAT
8. TEOLLISUUSYMPÄRISTÖT
9. SAIRAALAMILJÖÖT
10. PUISTOT
11. HAUTAUSMAAT
12. VIJELYSMAISEMAT
13. KOIVUSAARI, KEHVO, SIILINJÄRVI
14. KULTTUURIN AVAINASIOITA, ALUEITA, JOISSA EI KOhteITA, MUTTA MUUTEN HUOMIOITAVA
15. SUOMEN SOTA 1808 - 1809
16. HENKILÖT: Minna Canth, Kalle Väänänen, J. V. Snellman
17. ELINKEINOT: Tiilitehtaat, kalastus, sahat, meijerit, suutarit, kauppiaat
18. KIRKOLLINEN KULTTUURI: kirkot, pappilat ja kanttorilat, seurakuntatalot, rukoushuoneet, tapulit, seuratuvat
19. TUOVILANLAHTI
20. KULTTUURIMATKAILUN KOhteET
21. TIELIIKENNE
22. RAUTATIELIIKENNE
23. KUNNALLINEN ELÄMÄ
24. VANKILAT
25. SEMINAARIT
26. HUVILAT
27. TYÖVÄEN ASUMINEN
28. HERRASVÄEN ASUMINEN
29. LIIKELAITOKSET
30. KOULUT
31. YHDISTYSTOIMINTA
32. HUVITUKSET: MUSEOT, ELOKUVAT, TANSSILAVAT
33. TORPPARILAITOKSEN HISTORIAA